

Differenciálegyenletek
Differential Equations

Chapter 1

Kalkulus előismeretek

1.1 Newton-Leibnitz tétel

$$\int f(t) dt = F(t) \iff F'(t) = f(t)$$
$$\int_a^b f(t) dt = F(t)|_a^b = F(b) - F(a)$$
$$\frac{d}{db} \int_a^b f(t) dt = \frac{d}{db} (F(b) - F(a)) = F'(b) - 0 = f(b)$$

1.2 Lineáris approximáció

Lineáris közelítés:

$$f(x + \Delta x) = f(x) + f'(x)\Delta x + \text{hiba}(\Delta x) \approx f(x) + f'(x)\Delta x, \quad (1.1)$$

$$\lim_{\Delta x \rightarrow 0} \left| \frac{\text{hiba}(\Delta x)}{\Delta x} \right| = 0.$$

Hibabecslés:

Probléma 1. Adott egy $f(t)$ függvény. Négy, egyirányba haladó auto versenyez: F , Lin , $Lassú$, $Gyors$. $t = 0$ -kor mindegyik pozíciója es sebessége $f(0)$, illetve $f'(0)$. Legyen $A = \max_{s \in [0, \Delta t]} |f''(s)|$. Legyenek az autok pozíciói:

$$F : f(t),$$
$$Lin : f(0) + f'(0)t,$$
$$Gyors : f(0) + f'(0)t + \frac{A}{2!}t^2,$$
$$Lassu : f(0) + f'(0)t - \frac{A}{2!}t^2.$$

Becsüld meg felülről $|F(t) - Lin(t)| - t!$

Megoldas 1. Lin állandó sebességgel halad (lineáris approximáció), míg F es Lin mindkettlen $Gyors$ es $Lassú$ között helyezkednek el, mivel $Gyors$ es $Lassú$

kihasználja a maximálisan elérhető gyorsulást (vagy Lassú esetében lassulást).
Tehát

$$|F(t) - Lin(t)| \leq |Gyors(t) - Lin(t)| = \frac{1}{2}t^2 \max_{s \in [0, \Delta t]} |f''(s)|$$

Tehát a lineáris közelítés (2.1) hibájára igaz, hogy

$$|hiba(\Delta x)| \leq \frac{1}{2} \Delta x^2 \max_{s \in [x, x + \Delta x]} |f''(s)| \quad (1.2)$$

Problema 2.

- a) $f(x) = \sin x$, $x_0 = \pi/3$;   b) $f(x) = \sqrt{x}$, $x_0 = 9$;
c) $f(x) = 1/x$, $x_0 = 2$;

Írd fel f -nek a lineáris $f(x_0 + \Delta x) \approx T_1(x_0 + \Delta x) = f(x_0) + f'(x_0)\Delta x$ közelítését, ha $\Delta x = 0.1$! Mennyi $\max_{z \in [x_0, x_0 + \Delta x]} |f''(z)|$? Adj felső korlátot a közelítés $|hiba(\Delta x)| = |f(x_0 + \Delta x) - T_1(x_0 + \Delta x)|$ hibájára!

Megoldas 2.

$$\begin{aligned} \text{a)} \quad \sin(\pi/3 + 0.1) &= \sin(\pi/3) + \cos(\pi/3) \cdot 0.1 + hiba(0.1) \\ |hiba(0.1)| &\leq \frac{1}{2} \Delta x^2 \max_{z \in [x_0, x_0 + \Delta x]} |f''(z)| \\ &= \frac{1}{2} 0.1^2 \max_{z \in [\pi/3, \pi/3 + 0.1]} |\cos(z)| \leq \frac{1}{2} 0.1^2 \cdot 1 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{c)} \quad 1/(2 + 0.1) &= 1/2 - 1/2^2 \cdot 0.1 + hiba(0.1) \\ |hiba(0.1)| &\leq \frac{1}{2} \Delta x^2 \max_{z \in [x_0, x_0 + \Delta x]} |f''(z)| \\ &= \frac{1}{2} 0.1^2 \max_{z \in [2, 2 + 0.1]} |2/z^3| = \frac{1}{2} 0.1^2 \cdot 2/8 \end{aligned}$$

Ökölszabály:

$$|f(x + \Delta x) - f(x)| = |hiba(\Delta x)| \approx \frac{1}{2} \Delta x^2 f''(x)$$

Egy példa, amikor ez az eljárás nem alkalmazható: Mennyi az $f(x) = |x|^{1.5}$ függvény lineáris approximációja $x = 0$ körül? Mennyi a közelítés hibája?

Egy kissé matematikusabb bizonyítása (2.2)-nak ezen alapulhatna:

$$\begin{aligned} f(t) &= f(0) + \int_0^t f'(s) ds = f(0) + \int_0^t \left(f'(0) + \int_0^s f''(u) du \right) ds \\ &= f(0) + f'(0)t + \int_0^t \left(\int_0^s f''(u) du \right) ds \\ &\leq f(0) + f'(0)t + \max_{u \in [0, t]} |f''(u)| \cdot \int_0^t \left(\int_0^s 1 du \right) ds \\ &= f(0) + f'(0)t + \frac{1}{2} t^2 \max_{u \in [0, t]} |f''(u)| \end{aligned}$$

1.3 Többváltozós lineáris approximáció

Lineáris közelítés:

$$f(x_1 + \Delta x_1, x_2 + \Delta x_2) \approx f(x_1, x_2) + f'_{x_1}(x_1, x_2)\Delta x_1 + f'_{x_2}(x_1, x_2)\Delta x_2,$$

általánosabban:

$$f(\overline{x + \Delta x}) \approx f(\overline{x}) + \sum_i f'_{x_i}(\overline{x})\Delta x_i$$

1.4 Taylor sor

$$f(x) = f(0) + f'(0)x + \frac{f''(0)}{2!}x^2 + \frac{f^{(3)}(0)}{3!}x^3 + \dots,$$

$$f(x + \Delta x) = f(x) + f'(x)\Delta x + \frac{f''(x)}{2!}\Delta x^2 + \frac{f^{(3)}(x)}{3!}\Delta x^3 + \dots,$$

ami formálisan felírható mint:

$$f(x + \Delta x) = \left[\left(1 + \Delta x \partial_x + \frac{1}{2!} \Delta x^2 \partial_x^2 + \dots \right) f \right] (x) = [e^{\Delta x \partial_x} f] (x),$$

ahol e^A "defíciója" valamilyen A operátor esetében:

$$e^A = 1 + A + \frac{1}{2!}A^2 + \dots$$

Ha az A operátor nem "korlátos" (sajnos ∂_x ilyen), akkor a konvergencia kérdése a sorfejtésnél eléggé komplikált.

Probléma 3. Írd fel a következő függvények Taylor sorát az $x = x_0$ pont körül!

a) e^{3x} , $x_0 = 0$;   b) $\sin(3x)$, $x_0 = 0$;   c) $\log(x)$, $x_0 = 1$;

d) $\frac{1}{1-x}$, $x_0 = 0$;   e) $\frac{1}{x^2+1}$, $x_0 = 0$.

Megoldás 3.

a) $1 + 3x + \frac{3^2 x^2}{2!} + \frac{3^3 x^3}{3!} + O(x^4) = 1 + 3x + \frac{9x^2}{2} + \frac{9x^3}{2} + O(x^4)$

b) $3x - \frac{3^3 x^3}{3!} + \frac{3^5 x^5}{5!} - \frac{3^7 x^7}{7!} + O(x^9) = 3x - \frac{9x^3}{2} + \frac{81x^5}{40} - \frac{243x^7}{560} + O(x^9)$

c) $(x-1) - \frac{1}{2}(x-1)^2 + \frac{1}{3}(x-1)^3 - \frac{1}{4}(x-1)^4 + O((x-1)^5)$

d) $1 + x + x^2 + x^3 + x^4 + O(x^5)$

e) $1 - x^2 + x^4 - x^6 + O(x^7)$

Chapter 2

Calculus prerequisites

2.1 Newton-Leibnitz theorem

$$\begin{aligned}\int f(t) dt = F(t) &\iff F'(t) = f(t) \\ \int_a^b f(t) dt = F(t)|_a^b &= F(b) - F(a) \\ \frac{d}{db} \int_a^b f(t) dt &= \frac{d}{db} (F(b) - F(a)) = F'(b) - 0 = f(b)\end{aligned}$$

2.2 Linear approximation

Linear approximation:

$$f(x + \Delta x) = f(x) + f'(x)\Delta x + \text{err}(\Delta x) \approx f(x) + f'(x)\Delta x, \quad (2.1)$$

$$\lim_{\Delta x \rightarrow 0} \left| \frac{\text{err}(\Delta x)}{\Delta x} \right| = 0.$$

Error estimate:

Problema 4. Take $f(t)$. Take the car race of four cars moving in the same direction: *F*, *Lin*, *Slow*, *Fast*. At $t = 0$ they have the same position and speed: $f(0)$ and $f'(0)$. Let $A = \max_{s \in [0, \Delta t]} |f''(s)|$. The positions of the cars are:

$$\begin{aligned}F &: f(t), \\ Lin &: f(0) + f'(0)t, \\ Fast &: f(0) + f'(0)t + \frac{A}{2!}t^2, \\ Slow &: f(0) + f'(0)t - \frac{A}{2!}t^2.\end{aligned}$$

Estimate $|F(t) - Lin(t)| - t!$

Megoldas 4. *Lin*'s speed is constant (linear approximation), while *F* and *Lin* are somewhere between *Fast* and *Slow*, as *Fast* and *Slow* are moving with the

maximal available acceleration or deceleration. Consequently

$$|F(t) - Lin(t)| \leq |Fast(t) - Lin(t)| = \frac{1}{2}t^2 \max_{s \in [0, \Delta t]} |f''(s)|$$

So the error of the linear approximation (2.1) satisfies

$$|err(\Delta x)| \leq \frac{1}{2} \Delta x^2 \max_{s \in [x, x + \Delta x]} |f''(s)| \quad (2.2)$$

Problema 5.

- a) $f(x) = \sin x$, $x_0 = \pi/3$;   b) $f(x) = \sqrt{x}$, $x_0 = 9$;
 c) $f(x) = 1/x$, $x_0 = 2$;

Find the linear approximation of f :

$$f(x_0 + \Delta x) \approx T_1(x_0 + \Delta x) = f(x_0) + f'(x_0)\Delta x,$$

if $\Delta x = 0.1$! How much is $\max_{z \in [x_0, x_0 + \Delta x]} |f''(z)|$? Find an upper bound for the $|err(\Delta x)| = |f(x_0 + \Delta x) - T_1(x_0 + \Delta x)|$ error!

Megoldas 5.

$$a) \quad \sin(\pi/3 + 0.1) = \sin(\pi/3) + \cos(\pi/3) \cdot 0.1 + err(0.1)$$

$$\begin{aligned} |err(0.1)| &\leq \frac{1}{2} \Delta x^2 \max_{z \in [x_0, x_0 + \Delta x]} |f''(z)| \\ &= \frac{1}{2} 0.1^2 \max_{z \in [\pi/3, \pi/3 + 0.1]} |\cos(z)| \leq \frac{1}{2} 0.1^2 \cdot 1 \end{aligned}$$

$$c) \quad 1/(2 + 0.1) = 1/2 - 1/2^2 \cdot 0.1 + err(0.1)$$

$$\begin{aligned} |err(0.1)| &\leq \frac{1}{2} \Delta x^2 \max_{z \in [x_0, x_0 + \Delta x]} |f''(z)| \\ &= \frac{1}{2} 0.1^2 \max_{z \in [2, 2 + 0.1]} |2/z^3| = \frac{1}{2} 0.1^2 \cdot 2/8 \end{aligned}$$

Rule of thumb:

$$|f(x + \Delta x) - f(x)| = |err(\Delta x)| \approx \frac{1}{2} \Delta x^2 f''(x)$$

This approximation does not work all the time: Compute the lin.app. of $f(x) = |x|^{1.5}$ around $x = 0$! What can you say about the error?

A somewhat more rigorous proof of (2.2):

$$\begin{aligned} f(t) &= f(0) + \int_0^t f'(s) ds = f(0) + \int_0^t \left(f'(0) + \int_0^s f''(u) du \right) ds \\ &= f(0) + f'(0)t + \int_0^t \left(\int_0^s f''(u) du \right) ds \\ &\leq f(0) + f'(0)t + \max_{u \in [0, t]} |f''(u)| \cdot \int_0^t \left(\int_0^s 1 du \right) ds \\ &= f(0) + f'(0)t + \frac{1}{2} t^2 \max_{u \in [0, t]} |f''(u)| \end{aligned}$$

2.3 Several variables lin.app.

Linear approximation:

$$f(x_1 + \Delta x_1, x_2 + \Delta x_2) \approx f(x_1, x_2) + f'_{x_1}(x_1, x_2)\Delta x_1 + f'_{x_2}(x_1, x_2)\Delta x_2,$$

more generally:

$$f(\overline{x + \Delta x}) \approx f(\overline{x}) + \sum_i f'_{x_i}(\overline{x})\Delta x_i$$

2.4 Taylor series

$$f(x) = f(0) + f'(0)x + \frac{f''(0)}{2!}x^2 + \frac{f^{(3)}(0)}{3!}x^3 + \dots,$$

$$f(x + \Delta x) = f(x) + f'(x)\Delta x + \frac{f''(x)}{2!}\Delta x^2 + \frac{f^{(3)}(x)}{3!}\Delta x^3 + \dots,$$

which can be written as:

$$f(x + \Delta x) = \left[\left(1 + \Delta x \partial_x + \frac{1}{2!} \Delta x^2 \partial_x^2 + \dots \right) f \right] (x) = [e^{\Delta x \partial_x} f] (x),$$

where e^A is "defined" as:

$$e^A = 1 + A + \frac{1}{2!}A^2 + \dots.$$

If the operator A is "unbounded" (∂_x is such one), then the convergence of the series is a difficult question.

Problema 6. Find the Taylor series of the following functions around $x = x_0$!

a) e^{3x} , $x_0 = 0$;   b) $\sin(3x)$, $x_0 = 0$;   c) $\log(x)$, $x_0 = 1$;

d) $\frac{1}{1-x}$, $x_0 = 0$;   e) $\frac{1}{x^2+1}$, $x_0 = 0$.

Megoldas 6.

a) $1 + 3x + \frac{3^2 x^2}{2!} + \frac{3^3 x^3}{3!} + O(x^4) = 1 + 3x + \frac{9x^2}{2} + \frac{9x^3}{2} + O(x^4)$

b) $3x - \frac{3^3 x^3}{3!} + \frac{3^5 x^5}{5!} - \frac{3^7 x^7}{7!} + O(x^9) = 3x - \frac{9x^3}{2} + \frac{81x^5}{40} - \frac{243x^7}{560} + O(x^9)$

c) $(x-1) - \frac{1}{2}(x-1)^2 + \frac{1}{3}(x-1)^3 - \frac{1}{4}(x-1)^4 + O((x-1)^5)$

d) $1 + x + x^2 + x^3 + x^4 + O(x^5)$

e) $1 - x^2 + x^4 - x^6 + O(x^7)$

Chapter 3

Közönséges DE, numerikus megoldás, geometriai interpretáció

Evolúciós DE-k:

3.1 Geometria

$$y'(t) = f(y(t), t), \quad \frac{d}{dt}y = f(y, t), \quad y' = f(y, t).$$

Pl.:

$$y'(t) = 2t + y(t)$$

Ha a megoldásgörbe $r(t) = (t, y(t))$ átmegy (pl.) a $(t, y) = (2, 3)$ ponton, akkor az y meredeksége ebben a pontban $y' = 2 \cdot 2 + 3 = 7$, vagyis az $r(t)$ görbe irányvektora a $(t, y) = (2, 3)$ pontban: $v = (1, 2 \cdot 2 + 3) = (1, 7)$.

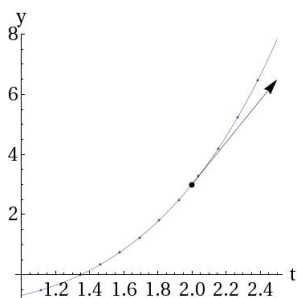

Figure 3.1: Az $y' = 2t + y(t)$ DE $y(2) = 3$ kezdeti feltételt kielégítő megoldásgörbéje. (Az érintővektor a $(2, 3)$ pontban 0.5 skálafaktorral van ábrázolva.)

Tehát egy adott ponton áthaladá megoldásgörbe érintővektora egy vektort rendel az adott ponthoz. Ezt "minden" pontban elvégezve egy vektormezőt kapunk. A DE sebességmezője és az általános megoldások görbeserege:

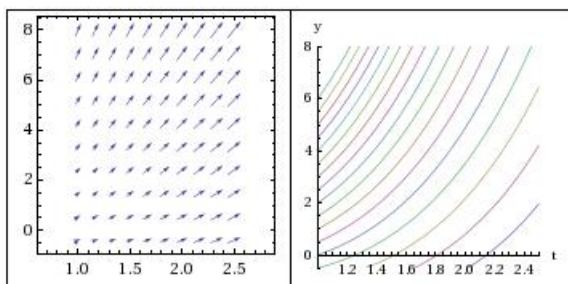

Figure 3.2: Az $y' = 2t + y(t)$ DE sebességmezője és az általános megoldások görbeserege.

3.2 Magasabb rendű DE-k

Egy magasabb rendű deriváltakat tartalmazó DE átírható elsőrendű DE rendszerre. Legalábbis akkor, ha legmagasabb rendű derivált kifejezhető alacsonyabbrendűekkel (kvázilinearis DE):

Probléma 7. Írd át a következő egyenleteket elsőrendű DE rendszerre!

$$a) y'' = -y' - 2y; \quad b) y''' = y + x; \quad c) \frac{d^2}{dx^2} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_1' - y_2 \\ y_2' y_1 \end{pmatrix}$$

Megoldás 7.

$$a) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} v \\ -v - 2y \end{pmatrix}; \quad b) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ v \\ a \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} v \\ a \\ y + x \end{pmatrix};$$

$$c) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ v_1 \\ y_2 \\ v_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} v_1 \\ v_1 - y_2 \\ v_2 \\ v_2 y_1 \end{pmatrix}$$

Az explicit időfüggéstől is meg lehet szabadulni:

Probléma 8. Írd át a következő DE-ket időfüggetlen DE rendszerrel!

$$a) y' = xy^2 + x; \quad b) y' = x - y; \quad c) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} xy_1 + y_2 \\ y_1 y_2 + x \end{pmatrix}$$

Megoldás 8.

$$a) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ s \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} sy^2 + s \\ 1 \end{pmatrix}; \quad b) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ s \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} s - y \\ 1 \end{pmatrix}$$

$$c) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ s \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} sy_1 + y_2 \\ y_1 y_2 + s \\ 1 \end{pmatrix}$$

3.3 Numerikus megoldás

3.3.1 Euler (poligon) módszer

Adott $y(t_0) = y_0$, $y'(t) = f(y, t)$, ekkor

$$y(t_0 + \Delta t) \approx y_0 + f(y_0, t_0)\Delta t.$$

Pszudokód :

```

input  y0, t0, Δt, f, T
  yold ← y0
  t ← t0
repeat
  ynew ← yold + f(yold, t)Δt
  yold ← ynew
  t ← t + Δt
  if (t > T) then break
end loop
output  "y(T) = " yold

```

Pl.: $y' = y/2$, $y(0) = 1$. Mennyi $y(0.5)$?

t	y	y'	y-pontos	hiba
0.	1.	0.5	1.	0.
0.1	1.05	0.525	1.05127	-0.0012711
0.2	1.1025	0.55125	1.10517	-0.00267092
0.3	1.15763	0.578813	1.16183	-0.00420924
0.4	1.21551	0.607753	1.2214	-0.00589651
0.5	1.27628	0.638141	1.28403	-0.00774385

Itt (pl.) $y(0.3) = y(0.2) + 0.1 \cdot y(0.2)/2 = 1.1025 + 0.1 \cdot 1.1025/2 = 1.15763$.

Grafikusan ugyanez: $y' = y$, $y(0) = 1$, $\Delta t = 1/3$.

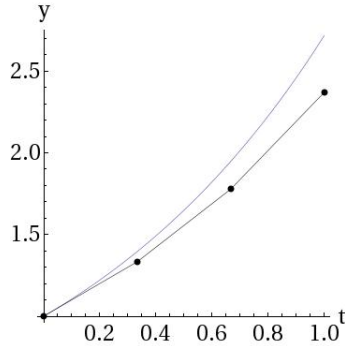

Figure 3.3: Az $y(t)' = y(t)$, $y(0) = 1$ DE közelítő és pontos megoldása, ahol $\Delta t = 1/3$.

Probléma 9. Alkalmazd az Euler módszert az $y'(t) = 2y(t)$, $y(0) = 4$ DE megoldására!

Megoldás 9. Legyen $y_n = y(n\Delta t)$, $y_0 = y(0) = 4$,

$$y_{n+1} = y(n\Delta t + \Delta t) = y(n\Delta t) + 2y(n\Delta t)\Delta t = (1 + 2\Delta t) \cdot y_n,$$

tehát $y_n = 4 \cdot (1 + 2\Delta t)^n y_0$.

Ha $\Delta t \rightarrow 0$, akkor

$$y(T) \approx (1 + 2\Delta t)^{T/\Delta t} y(0) \rightarrow e^{2T} \cdot 4,$$

tehát reprodukáltuk a pontos $y(t) = 4 \cdot e^{2t}$ megoldást.

Probléma 10. Alkalmazd az Euler módszert az $y'(t) = 3y(t) - 6$, $y(0) = 77$ DE megoldására!

Megoldás 10. Legyen $y_n = y(n\Delta t)$, $y_0 = y(0) = 77$,

$$\begin{aligned} y_{n+1} &= y(n\Delta t + \Delta t) = y(n\Delta t) + (3y(n\Delta t) - 6)\Delta t \\ &= (1 + 3\Delta t)y_n - 6\Delta t, \end{aligned}$$

vagyis ha ki tudjuk számítani az

$$x_{n+1} = ax_n + b$$

rekurzív sorozat általános tagját, akkor meg tudjuk oldani a problémát.

3.3.2 Inhomogén geometriai sorozatok

1. Számítási sor:

$$x_{n+1} = x_n + d, \implies x_n = x_0 + nd.$$

Mértani sor:

$$x_{n+1} = qx_n, \implies x_n = q^n x_0.$$

A nekünk szükséges eset: $x_{n+1} = qx_n + d$. Ezt a következő alfejezetben tárgyaljuk.

3.4 Euler módszer hibája, inhomogén geometriai sorozatok

3.4.1 Inhomogén geometriai sorozatok

Legyen $x_{n+1} = ax_n + b = f(x_n)$. Ha adott x_0 , mennyi x_n ?

Linearizálás a fixpont körül: Vegyük a következő diszkrét idejű dinamikai rendszert amit az $f : x \rightarrow f(x)$ függvény generál:

$$x_0, x_1 = f(x_0), x_2 = f(x_1) = f(f(x_0)) = f^2(x_0), \dots, x_{n+1} = f(x_n), \dots$$

Fixpont, egyensúlyi állapot x_{fix} :

$$f(x_{fix}) = x_{fix}.$$

Esetünkben

$$f(x_{fix}) = ax_{fix} + b = x_{fix} \implies x_{fix} = \frac{b}{1-a}.$$

Vezessünk be új változót: $\Delta x = x - x_{fix}$. Ekkor

$$\Delta x_{n+1} = a\Delta x_n,$$

vagyis megszabadultunk az inhomogén tagtól. Tehát

$$x_n = a^n(x_0 - x_{fix}) + x_{fix}.$$

Probléma 11. *Beteszek a bankba 777000 Forintot. Kapok 5% kamatot, de évente levonnak 300 Forint kezelési költséget. Mennyi pénzem lesz n év után?*

Megoldás 11. *Fixpont: $(1 + 0.05) \cdot x_{fix} - 300 = x_{fix}$, $\implies x_{fix} = 6000$. Tehát 6000 forint nem kamatozik semmit, csak éppen fedezi a kezelési költséget. Viszont az ezen felüli összegre megkapom az 5% kamatot, tehát*

$$x_n = 1.05^n \cdot (777000 - 6000) + 6000.$$

Homogén koordináták: Egy inhomogén lineáris (más szóval affin) transzformáció elcserélhető egy homogén lineáris transzformációra eggyel öobb dimenzióban.

$$x \rightarrow ax + b; \implies \begin{pmatrix} x \\ 1 \end{pmatrix} \rightarrow \begin{pmatrix} ax + b \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a & b \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ 1 \end{pmatrix} = A \begin{pmatrix} x \\ 1 \end{pmatrix}.$$

Tehát az a kérdés, hogy mennyi

$$A^n \begin{pmatrix} x \\ 1 \end{pmatrix}.$$

Ez a kérdés megválaszolható A sajátvektorainak és sajátértékeinek ismeretében. Most csak az elfajult $a = 1$ esetet kezeljük:

$$\begin{aligned} \begin{pmatrix} 1 & b \\ 0 & 1 \end{pmatrix}^n &= \left[\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right]^n \\ &= \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}^n + \binom{n}{1} \begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix} + \binom{n}{2} \begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 + \dots = \begin{pmatrix} 1 & nb \\ 0 & 1 \end{pmatrix}, \end{aligned}$$

mivel

$$\begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 = 0.$$

Itt a binomiális tétel

$$(x + y)^n = x^n + \binom{n}{1}x^{n-1}y + \dots + y^n$$

azért volt alkalmazható a

$$\left[\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right]^n$$

kifejezésre, mert a két tag a zárójelben kommutált (felcserélhetőek a mátrixszorzás szempontjából) egymással. Tehát

$$\begin{pmatrix} 1 & b \\ 0 & 1 \end{pmatrix}^n \begin{pmatrix} x_0 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & nb \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_0 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x_0 + nb \\ 1 \end{pmatrix}$$

3.4.2 Az Euler módszer hibája

Az Euler módszer hibája két forrásból származik. Legyen

$$\begin{aligned} y'(t) &= f(t, y(t)), \quad y(0) = y_0, \\ y_{n+1} &= y_n + f(n \cdot \Delta t, y_n) \Delta t, \\ \text{hiba}_n &= |y_n - y(n \cdot \Delta t)| \end{aligned}$$

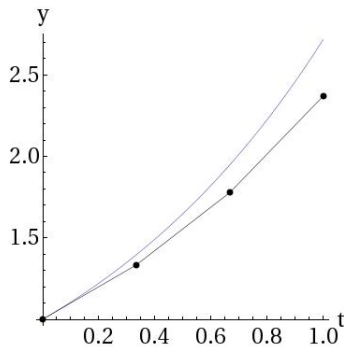

Figure 3.4: Az $y(t)' = y(t)$, $y(0) = 1$ DE közelítő és pontos megoldása, ahol $\Delta t = 1/3$.

$t = 0..1/3$ között a hibát a lineáris közelítés hibája okozza. Viszont utána, pl. $t = 1/3$ -kor már eleve rossz helyen számoljuk ki a sebességet, hiszen $f(1/3, y_1)$ -ot használjuk a pontos $f(1/3, y(1/3))$ érték helyett.

Tételezzük fel, hogy

- $|y''(t)| \leq K$,
- $|f(t, y_1) - f(t, y_2)| \leq L|y_1 - y_2|$ (Lipschitz-feltétel)

3.4. EULER MÓDSZER HIBÁJA, INHOMOGEN GEOMETRIAI SOROZATOK17

valamilyen K, L konstansokra. Ekkor

$$hiba_{n+1} \leq hiba_n + \frac{K}{2} \Delta t^2 + (L \cdot hiba_n) \Delta t, \quad (3.1)$$

hiszen a lineáris közelítés maximum $K/2 \cdot \Delta t^2$ hibát okozhat, míg az f sebesség értékében a hiba maximum $L \cdot hiba_n$ lehet a $t = n\Delta t$ pillanatban. A legrosszabb esetben egyenlőség áll fenn (4.1)-ben. Legyen

$$h_0 = 0, \quad h_{n+1} = h_n + \frac{K}{2} \Delta t^2 + (L \cdot hiba_n) \Delta t,$$

ekkor

$$\begin{aligned} h_n &= (1 + L\Delta t)^n \left(0 - \frac{K\Delta t^2/2}{1 - (1 + L\Delta t)} \right) + \frac{K\Delta t^2/2}{1 - (1 + L\Delta t)} \\ &= [(1 + L\Delta t)^n - 1] \frac{K\Delta t}{2L}. \end{aligned}$$

h_n felső korlátot ad az $|y_n - y(n\Delta t)|$ hibára.

Nézzük meg, hogy viselkedik $h_{T/\Delta t}$, ha $\Delta t \rightarrow 0$, vagyis mennyi a felső korlátunk $y(T)$ numerikus approximációjának a hibájára.

$$\left[(1 + L\Delta t)^{T/\Delta t} - 1 \right] \frac{K\Delta t}{2L} \approx (e^{LT} - 1) \frac{K\Delta t}{2L}, \quad \text{ha } \Delta t \approx 0.$$

Ha T viszonylag kicsi, ez a kifejezés nagyjából $KT\Delta t/2$, vagyis a hiba a T idővel aányosan növekedhet, mivel a lineáris approximáció egyes lépésekben elkövetett hibája felhalmozódik. Ha T elég nagy, akkor az e^{LT} faktor dominál, vagyis a hiba exponenciálisan növekedhet. Itt már a hibát nem annyira a lin.approx. hibája okozza, mint az, hogy eleve rossz helyen számoljuk ki f értéket.

3.4.3 Heun módszer

Adott $y(t_0) = y_0$, $y'(t) = f(t, y)$, ekkor az Euler módszer jóslata:

$$y(t_0 + \Delta t) = y_0 + f(t_0, y_0)\Delta t.$$

Itt feltettük, hogy a sebesség a $[t_0, t_0 + \Delta t]$ intervallumon végig $f(t_0, y_0)$. Ennél jobb lenne, ha a sebességnek az intervallum két végpontjában mért értékeinek az átlagát használnánk. Sajnos nem tudjuk pontosan, hogy mennyi $y'(t_0 + \Delta t, y(t_0 + \Delta t))$, viszont használhatjuk az Euler módszer jóslatát $y(t_0 + \Delta t)$ kiszámítására:

$$\begin{aligned} k_1 &= f(y_0, t_0), \\ k_2 &= f(t_0 + \Delta t, y_0 + f(t_0, y_0)\Delta t), \\ y(t_0 + \Delta t) &= y_0 + \frac{1}{2}(k_1 + k_2)\Delta t. \end{aligned}$$

Probléma 12. Alkalmazd az Euler, illetve a Heun módszert a következő DE-ekre $\Delta x = 0.1$ lépésőozszel az $y(2) = 3$ kezdeti feltétel mellett!

$$a) \quad y' = f(x, y) = x - y; \quad b) \quad y' = x - y^2;$$

Végezd el ugyanezt az

$$c) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_2 \\ -y_1 \end{pmatrix}; \quad d) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_1 - y_2 \\ y_1^2 + x \end{pmatrix}$$

egyenletekre az $\begin{pmatrix} y_1(2) \\ y_2(2) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 \\ 3 \end{pmatrix}$ kezdeti feltétel mellett!

Mit jósolnak ezek a módszerek $y(2.1)$ -re?

Megoldás 12.

$$a) \text{ Euler : } y(2.1) \approx y(2) + (2 - 3) \cdot 0.1 = 3 + (-1) \cdot 0.1 = 2.9,$$

$$\text{Heun : } k_1 = f(2, 3) = 2 - 3 = -1, \quad k_2 = f(2.1, 2.9) = 2.1 - 2.9 = -0.8,$$

$$y(2.1) \approx y(2) + \frac{1}{2}(k_1 + k_2) \cdot 0.1 = 3 + \frac{1}{2}(-1 - 0.8) \cdot 0.1.$$

Részletesebb diszkusszió: Kollár: Numerikus módszerek

3.4.4 A megoldás Taylor sora

Az Euler módszer az

$$y(t + \Delta t) = y(t) + y'(t)\Delta t = y(t) + f(t, y(t))\Delta t$$

becslést használja, ami nem más mint az elsőrendű Taylor közelítése y -nak t körül. Magasabbrendű közelítések nyilván pontosabb eredményt adnának.

$$y(t + \Delta t) = y(0) + y'(0)\Delta t + \frac{y''(0)}{2!}\Delta t^2 + \dots$$

Egy kezdetiérték $y(0) = y_0$ feladatban:

$$y(0) = y_0, \quad y'(0) = f(0, y_0),$$

viszont mennyi $y''(0)$? Általánosságban, a kétváltozós $G(t, y)$ függvényre

$$\frac{d}{dt}G(t, y(t)) = \left[\left(\frac{\partial}{\partial t} + f \frac{\partial}{\partial y} \right) G \right] (t, y(t)),$$

tehát

$$y'' = \left(\frac{\partial}{\partial t} + f \frac{\partial}{\partial y} \right) f,$$

$$y''' = \left(\frac{\partial}{\partial t} + f \frac{\partial}{\partial y} \right) y'' = \left(\frac{\partial}{\partial t} + f \frac{\partial}{\partial y} \right)^2 f,$$

$$y^{(n)} = \left(\frac{\partial}{\partial t} + f \frac{\partial}{\partial y} \right)^{n-1} f.$$

Probléma 13.

$$a) y' = f(t, y) = t - y; \quad b) y' = f(t, y) = y^2 + yt;$$

Mennyi y'' és y''' ? Írd fel y harmadrendű Taylor polinomját az $t = 1$ pont körül, ha $y(1) = 5$!

3.4. EULER MÓDSZER HIBÁJA, INHOMOGEN GEOMETRIAI SOROZATOK 19

Megoldas 13. a)

$$\begin{aligned} y(1) &= 5, \quad y'(1) = 1 - 5 = -4, \\ y''(t) &= (t - y)'_t + (t - y) \cdot (t - y)'_y = 1 - t + y, \quad y''(1) = 5, \\ y'''(t) &= (1 - t + y)'_t + (t - y) \cdot (1 - t + y)'_y = -1 + t - y, \quad y'''(1) = -5, \\ y(1 + \Delta t) &\approx 5 - 4\Delta t + \frac{5}{2!}\Delta t^2 + \frac{-5}{3!}\Delta t^3 \end{aligned}$$

b)

$$\begin{aligned} y(1) &= 5, \quad y'(1) = 30, \\ y''(t) &= y(t + y)(t + 2y) + y, \quad y''(1) = 335, \\ y'''(t) &= y(t^3 + 7t^2y + 3t(4y^2 + 1) + 6y^3 + 4y), \quad y'''(1) = 5545, \\ y(1 + \Delta t) &\approx 5 + 30\Delta t + \frac{335}{2!}\Delta t^2 + \frac{5545}{3!}\Delta t^3 \end{aligned}$$

Sajnos az magasabbrendű $y^{(n)}$ deriváltak tipikusan egyre bonyultabbak lesznek, így sok esetben ez nem egy praktikus módszer numerikus számításokhoz.

3.4.5 Megoldás léteése, egyértelműsége

Tétel 1. Legyen adott az $y'(t) = f(t, y(t))$, $y(t_0) = y_0$ diff. egy., ahol a kétváltozós f függvény folytonos. Ekkor létezik olyan $\delta > 0$ szám, es olyan, a $(t_0 - \delta, t_0 + \delta)$ intervallumon értelmezett y függvény, ami megoldja a differencialegyenletünket.

1. Nincs mindig globális, bármely t -re értelmezett megoldás:

$$y'(t) = y^2(t), \quad y(0) = 5, \quad \implies \quad y(t) = -\frac{1}{t - 1/5},$$

de a kapott függvény csak az $(-\infty, 1/5)$ intervallumon oldja meg a DE-t. Itt a Lipschitz-felétel a $y(0) = 5$ kezdeti feltételnek csak egy véges környezetében teljesül.

2. A megoldás nem feltétlenül egyértelmű: Az $y' = 3\sqrt[3]{y^2}$ DE-t megoldják az $y(t) = (t - C)^3$ függvények, de szintén megoldás pl. a következő $\tilde{y}$ függvény:

$$\tilde{y} = \begin{cases} t^3 & \text{ha } t < 0 \\ 0 & \text{ha } 0 \leq t < 2 \\ (t - 2)^3 & \text{ha } 2 \leq t \end{cases}$$

(A 2 helyére itt bármilyen pozitív számot írhatnánk.) Itt a Lipschitz-felétel a $y(t_0) = 0$ kezdeti feltételnek semmilyen véges környezetében sem teljesül.

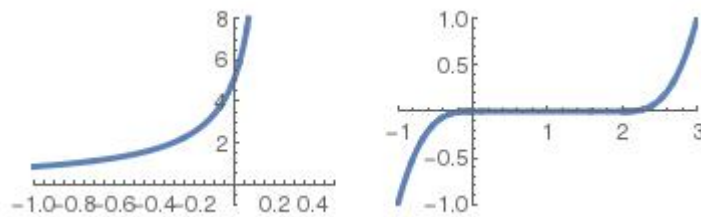

Figure 3.5: a) Az $y' = y^2$, $y(0) = 5$ DE megoldása csak $t = 0.2$ -ig van értelmezve. b) A $y' = 3\sqrt[3]{y^2}$, $y(-1) = -1$ DE megoldása nem egyértelmű.

Probléma 14. Oldd meg a következő DE-ket az $y(0) = 1$ kezdeti feltétel mellett, vizsgáld meg a megoldások egyértelműségét, illetve határozd meg, hogy milyen intervallumon vannak azok értelmezve! Magyarázd meg a felmerülő problémékat!

$$a) y' = y, \quad b) y' = y^4, \quad c) y' = 2\sqrt{|y|},$$

Megoldás 14.

$$a: y = e^t, \quad t \in (-\infty, \infty),$$

$$b: y = \frac{1}{\sqrt[3]{1-3t}}, \quad t \in (-\infty, 1/3),$$

$$c: y = \begin{cases} (t+1)^2, & \text{ha } t > -1, \\ 0, & \text{ha } -1 \leq t \leq -1, \\ -(t+C)^2, & \text{ha } t < -1 \end{cases}$$

Chapter 4

Ordinary DE, numerical solution, geometric interpretation

Evolutionary DE:

4.1 Geometry

$$y'(t) = f(y(t), t), \quad \frac{d}{dt}y = f(y, t), \quad y' = f(y, t).$$

For example

$$y'(t) = 2t + y(t)$$

If the solution curve $\bar{r}(t) = (t, y(t))$ passes through $(t, y) = (2, 3)$ point, then the slope of y at that point $y' = 2 \cdot 2 + 3 = 7$, so the tangent vector of $\bar{r}(t)$ at $(t, y) = (2, 3)$ is $v = (1, 2 \cdot 2 + 3) = (1, 7)$.

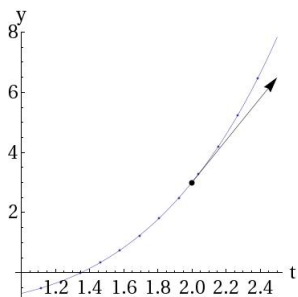
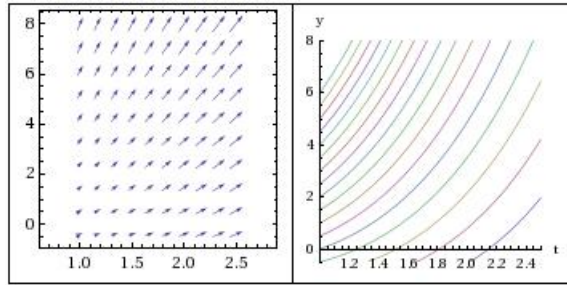

Figure 4.1: Solution of $y' = 2t + y(t)$ $y(2) = 3$. (The tangent vector at $(2, 3)$ is scaled (halved) by 0.5.)

The tangent vectors of a of the curves $t \rightarrow \bar{r}(t)$ generate the vector field $(t, y) \rightarrow (1, f(t, y))$, the velocity field of the DE.

Figure 4.2: The velocity field and the solution curves of the DE $y' = 2t + y(t)$.

4.2 Higher order DE

A higher order DE can be transformed to a first order one, at least if the highest order derivative can be expressed with the lower order terms (quasilinear DE).

Problema 15. Rewrite the following DE to first order systems!

$$a) y'' = -y' - 2y; \quad b) y''' = y + x; \quad c) \frac{d^2}{dx^2} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_1' - y_2 \\ y_2' y_1 \end{pmatrix}$$

Megoldas 15.

$$a) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} v \\ -v - 2y \end{pmatrix}; \quad b) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ v \\ a \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} v \\ a \\ y + x \end{pmatrix};$$

$$c) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ v_1 \\ y_2 \\ v_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} v_1 \\ v_1 - y_2 \\ v_2 \\ v_2 y_1 \end{pmatrix}$$

One can get rid of the explicit time dependence:

Problema 16. Transform the following DE to their time-independent form!

$$a) y' = xy^2 + x; \quad b) y' = x - y; \quad c) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} xy_1 + y_2 \\ y_1 y_2 + x \end{pmatrix}$$

Megoldas 16.

$$a) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ s \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} sy^2 + s \\ 1 \end{pmatrix}; \quad b) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ s \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} s - y \\ 1 \end{pmatrix}$$

$$c) \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ s \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} sy_1 + y_2 \\ y_1 y_2 + s \\ 1 \end{pmatrix}$$

4.3 Numerical solution

4.3.1 Euler (polygon) method

Let $y(t_0) = y_0$, $y'(t) = f(y, t)$, then

$$y(t_0 + \Delta t) \approx y_0 + f(y_0, t_0)\Delta t.$$

Pseudocode:

```

input  $y_0, t_0, \Delta t, f, T$ 
   $y_{old} \leftarrow y_0$ 
   $t \leftarrow t_0$ 
repeat
   $y_{new} \leftarrow y_{old} + f(y_{old}, t)\Delta t$ 
   $y_{old} \leftarrow y_{new}$ 
   $t \leftarrow t + \Delta t$ 
  if ( $t > T$ ) then break
end loop
output "y(T) ="  $y_{old}$ 

```

For example $y' = y/2$, $y(0) = 1$. How much is $y(0.5)$?

t	y	y'	y-pontos	hiba
0.	1.	0.5	1.	0.
0.1	1.05	0.525	1.05127	-0.0012711
0.2	1.1025	0.55125	1.10517	-0.00267092
0.3	1.15763	0.578813	1.16183	-0.00420924
0.4	1.21551	0.607753	1.2214	-0.00589651
0.5	1.27628	0.638141	1.28403	-0.00774385

Here $y(0.3) = y(0.2) + 0.1 \cdot y(0.2)/2 = 1.1025 + 0.1 \cdot 1.1025/2 = 1.15763$.

Graphically: $y' = y$, $y(0) = 1$, $\Delta t = 1/3$.

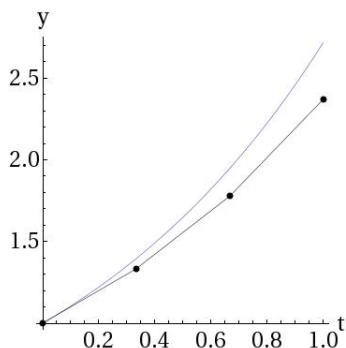

Figure 4.3: The exact and approximate solutions of $y(t)' = y(t)$, $y(0) = 1$, where $\Delta t = 1/3$.

Problema 17. Apply the Euler method to $y'(t) = 2y(t)$, $y(0) = 4$!

Megoldas 17. Let $y_n = y(n\Delta t)$, $y_0 = y(0) = 4$,

$$y_{n+1} = y(n\Delta t + \Delta t) = y(n\Delta t) + 2y(n\Delta t)\Delta t = (1 + 2\Delta t) \cdot y_n,$$

so $y_n = 4 \cdot (1 + 2\Delta t)^n y_0$.

If $\Delta t \rightarrow 0$, then

$$y(T) \approx (1 + 2\Delta t)^{T/\Delta t} y(0) \rightarrow e^{2T} \cdot 4,$$

so we reproduced the exact $y(t) = 4 \cdot e^{2t}$ solution.

Problema 18. Apply the Euler method for the $y'(t) = 3y(t) - 6$, $y(0) = 77$ DE!

Megoldas 18. Let $y_n = y(n\Delta t)$, $y_0 = y(0) = 77$,

$$\begin{aligned} y_{n+1} &= y(n\Delta t + \Delta t) = y(n\Delta t) + (3y(n\Delta t) - 6)\Delta t \\ &= (1 + 3\Delta t)y_n - 6\Delta t, \end{aligned}$$

so if we can compute the general member of the

$$x_{n+1} = ax_n + b$$

recursive sequence, then we can solve the problem.

4.3.2 Inhomogeneous geometric sequences

1. Arithmetic sequence:

$$x_{n+1} = x_n + d, \implies x_n = x_0 + nd.$$

Geometric sequence:

$$x_{n+1} = qx_n, \implies x_n = q^n x_0.$$

We are in the mixed case: $x_{n+1} = qx_n + d$. We will discuss it in the next subsection.

4.4 Error of the Euler method, inhomogeneous geometric sequences

4.4.1 Inhomogen geometriai sorozatok

Let $x_{n+1} = ax_n + b = f(x_n)$. If x_0 is given, how much is x_n ?

Linearization around the fixed point: Take the following discrete time dynamical system:

$$x_0, x_1 = f(x_0), x_2 = f(x_1) = f(f(x_0)) = f^2(x_0), \dots, x_{n+1} = f(x_n), \dots$$

Fixed point, equilibrium or steady state x_{fix} :

$$f(x_{fix}) = x_{fix}.$$

In our case

$$f(x_{fix}) = ax_{fix} + b = x_{fix} \implies x_{fix} = \frac{b}{1-a}.$$

Introduce the new variable: $\Delta x = x - x_{fix}$. then

$$\Delta x_{n+1} = a\Delta x_n,$$

so we managed to get rid of the inhomogeneous term. So

$$x_n = a^n(x_0 - x_{fix}) + x_{fix}.$$

Problema 19. *I deposit 777000 EUR to my bank account. The interest rate is 5%, but the yearly fee of the account is 300 EUR. What is my balance after n years?*

Megoldas 19. *Fixed point: $(1 + 0.05) \cdot x_{fix} - 300 = x_{fix}$, $\implies x_{fix} = 6000$. So 6000 EUR yields nothing, it just covers the yearly fee. For the surplus over 6000 EUR I got the 5% interest:*

$$x_n = 1.05^n \cdot (777000 - 6000) + 6000.$$

Homogeneous coordinates: An inhomogeneous linear (affine) transformation can be traded for a linear one:

$$x \rightarrow ax + b; \implies \begin{pmatrix} x \\ 1 \end{pmatrix} \rightarrow \begin{pmatrix} ax + b \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a & b \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ 1 \end{pmatrix} = A \begin{pmatrix} x \\ 1 \end{pmatrix}.$$

So how much is

$$A^n \begin{pmatrix} x \\ 1 \end{pmatrix}.$$

This question can be answered if the eigenvalues and eigenvectors of A are known. Here we treat only the degenerate $a = 1$ case.

$$\begin{aligned} \begin{pmatrix} 1 & b \\ 0 & 1 \end{pmatrix}^n &= \left[\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right]^n \\ &= \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}^n + \binom{n}{1} \begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix} + \binom{n}{2} \begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 + \dots = \begin{pmatrix} 1 & nb \\ 0 & 1 \end{pmatrix}, \end{aligned}$$

since

$$\begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 = 0.$$

Here the binomial theorem

$$(x + y)^n = x^n + \binom{n}{1}x^{n-1}y + \dots + y^n$$

can be applied to the expression

$$\left[\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & b \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right]^n,$$

since the two terms in the parentheses

$$\begin{pmatrix} 1 & b \\ 0 & 1 \end{pmatrix}^n \begin{pmatrix} x_0 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & nb \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_0 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x_0 + nb \\ 1 \end{pmatrix}$$

are commuting with each other.

4.4.2 Error of the Euler method

The error has two sources. Let

$$\begin{aligned} y'(t) &= f(t, y(t)), \quad y(0) = y_0, \\ y_{n+1} &= y_n + f(n \cdot \Delta t, y_n) \Delta t, \\ \text{hiba}_n &= |y_n - y(n \cdot \Delta t)| \end{aligned}$$

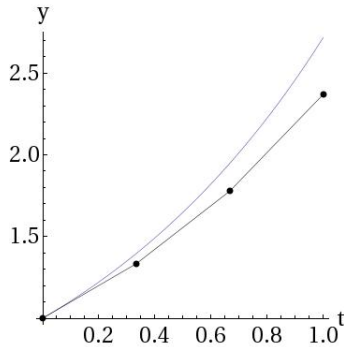

Figure 4.4: The exact and approximate solutions of $y(t)' = y(t)$, $y(0) = 1$, where $\Delta t = 1/3$.

In the interval $t = 0..1/3$ the error is caused by the linear approximation. Then, say at $t = 1/3$ we compute the velocity at a wrong place, since we use $f(1/3, y_1)$ instead of $f(1/3, y(1/3))$.

Assume that

- $|y''(t)| \leq K$,
- $|f(t, y_1) - f(t, y_2)| \leq L|y_1 - y_2|$ (Lipschitz-condition)

4.4. ERROR OF THE EULER METHOD, INHOMOGENEOUS GEOMETRIC SEQUENCES 27

for some K, L constants. Then

$$hiba_{n+1} \leq hiba_n + \frac{K}{2} \Delta t^2 + (L \cdot hiba_n) \Delta t, \quad (4.1)$$

since the error of the linear approximation can not be more than $K/2 \cdot \Delta t^2$, while the maximal possible error of f is less or equal to $L \cdot hiba_n$ at $t = n\Delta t$. In the worst case there is an equality in (4.1). Let

$$h_0 = 0, \quad h_{n+1} = h_n + \frac{K}{2} \Delta t^2 + (L \cdot hiba_n) \Delta t,$$

then

$$\begin{aligned} h_n &= (1 + L\Delta t)^n \left(0 - \frac{K\Delta t^2/2}{1 - (1 + L\Delta t)} \right) + \frac{K\Delta t^2/2}{1 - (1 + L\Delta t)} \\ &= [(1 + L\Delta t)^n - 1] \frac{K\Delta t}{2L}. \end{aligned}$$

h_n is an upper bound of the $|y_n - y(n\Delta t)|$ error.

Let us study the behaviour of $h_{T/\Delta t}$ when $\Delta t \rightarrow 0$.

$$\left[(1 + L\Delta t)^{T/\Delta t} - 1 \right] \frac{K\Delta t}{2L} \approx (e^{LT} - 1) \frac{K\Delta t}{2L}, \quad \text{ha } \Delta t \approx 0.$$

If T is small, then this expression is about $KT\Delta t/2$, so the error can increase proportionally to T , due to the accumulation of the errors of the linear approximations. For large T the exponential e^{LT}

4.4.3 Heun method

Let $y(t_0) = y_0$, $y'(t) = f(t, y)$. Then the Euler method predicts:

$$y(t_0 + \Delta t) = y_0 + f(t_0, y_0)\Delta t.$$

Here we assumed that in the interval $[t_0, t_0 + \Delta t]$ the velocity is $f(t_0, y_0)$. It would be better to use the average of the velocities at the endpoints, unfortunately we do not know exactly $y'(t_0 + \Delta t, y(t_0 + \Delta t))$, since $y(t_0 + \Delta t)$ is unknown. However we can use the prediction of the Euler method for $y(t_0 + \Delta t)$:

$$\begin{aligned} k_1 &= f(y_0, t_0), \\ k_2 &= f(t_0 + \Delta t, y_0 + f(t_0, y_0)\Delta t), \\ y(t_0 + \Delta t) &= y_0 + \frac{1}{2}(k_1 + k_2)\Delta t. \end{aligned}$$

Problema 20. Apply the Euler and Heun methods with timestep $\Delta x = 0.1$ and initial condition $y(2) = 3$!

$$a) \quad y' = f(x, y) = x - y; \quad b) \quad y' = x - y^2;$$

Do the same for

$$c) \quad \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_2 \\ -y_1 \end{pmatrix}; \quad d) \quad \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_1 - y_2 \\ y_1^2 + x \end{pmatrix}$$

with initial condition $\begin{pmatrix} y_1(2) \\ y_2(2) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 \\ 3 \end{pmatrix}$ What are the predictions for $y(2.1)$ -re?

Megoldas 20.

$$\begin{aligned}
 a) \quad \text{Euler : } y(2.1) &\approx y(2) + (2 - 3) \cdot 0.1 = 3 + (-1) \cdot 0.1 = 2.9, \\
 \text{Heun : } k_1 = f(2, 3) &= 2 - 3 = -1, \quad k_2 = f(2.1, 2.9) = 2.1 - 2.9 = -0.8, \\
 y(2.1) &\approx y(2) + \frac{1}{2}(k_1 + k_2) \cdot 0.1 = 3 + \frac{1}{2}(-1 - 0.8) \cdot 0.1.
 \end{aligned}$$

4.4.4 On the existence and uniqueness of the solution

Tetel 2. Let $y'(t) = f(t, y(t))$, $y(t_0) = y_0$, where f is continuous. Then there exists a constant $\delta > 0$ and a function y defined on $(t_0 - \delta, t_0 + \delta)$, such that y solves the DE.

1. It is possible that there is no global (i.e. defined for all t) solution:

$$y'(t) = y^2(t), \quad y(0) = 5, \quad \implies \quad y(t) = -\frac{1}{t - 1/5},$$

here y solves the DE only on the interval $(-\infty, 1/5)$. The Lipschitz condition is satisfied only in finite neighbourhoods of the initial condition $y(0) = 5$.

2. The solution is not necessarily unique: The $y' = 3\sqrt[3]{y^2}$ DE is solved by the functions $y(t) = (t - C)^3$, but it is also solved by $\tilde{y}$:

$$\tilde{y} = \begin{cases} t^3 & \text{ha } t < 0 \\ 0 & \text{ha } 0 \leq t < 33 \\ (t - 33)^3 & \text{ha } 33 \leq t \end{cases}$$

Here the Lipschitz condition is not satisfied in any neighborhood of $y(t_0) = 0$.

Problema 21. Solve the following DE with initial condition $y(0) = 1$ and study the existence and uniqueness of the solutions!

$$a) \quad y' = y, \quad b) \quad y' = y^4, \quad c) \quad y' = 2\sqrt{|y|},$$

Megoldas 21.

$$\begin{aligned}
 a: \quad y &= e^t, \quad t \in (-\infty, \infty), \\
 b: \quad y &= \frac{1}{\sqrt[3]{1 - 3t}}, \quad t \in (-\infty, 1/3), \\
 c: \quad y &= \begin{cases} (t + 1)^2, & \text{ha } t > -1, \\ 0, & \text{ha } -1 \leq t \leq 1, \\ -(t + 1)^2, & \text{ha } t < -1 \end{cases}
 \end{aligned}$$

Chapter 5

Linearizáció

Példa: legyen adott az következő időfüggetlen DE:

$$\frac{d}{dt}y = f(y) = 3y(1 - y) = 3y - 3y^2.$$

Ha a kezdeti feltétel $y(0) = 0$, akkor a megoldás $y(t) = 0 = konst.$, vagyis $y_{fix} = 0$ egyensúlyi állapot, fixpont. Ha $y \approx 0$, akkor $f(y) \approx 3y$ (mivel ekkor $|-3y^2| \ll |3y|$), vagyis közelítőleg

$$\frac{d}{dt}y \approx 3 \cdot y,$$

ahol $3 = \left. \frac{df(y)}{dy} \right|_{y=0}$. Tehát a fixpont körül az eredeti nemlineáris DE-t elcserélhetjük egy homogén lineáris DE-re!

5.1 Egydimenzio, kvalitatív viselkedés

5.1.1 Linearizáció a fixpont körül

Legyen adott az $\frac{d}{dt}y = f(y)$ időfüggetlen DE. Legyen y_{fix} a DE-hez tartozó dinamikai rendszer fixpontja, egyensúlyi állapota, vagyis legyen $f(y_{fix}) = 0$. Vezessük be az új $\Delta y = y - y_{fix}$ új változót. Ekkor $\frac{dy}{dt} = \frac{d\Delta y}{dt}$, tehát

$$\frac{d}{dt}\Delta y = \frac{dy}{dt} = f(y_{fix} + \Delta y) \approx f(y_{fix}) + f'(y_{fix})\Delta y = f'(y_{fix})\Delta y.$$

A

$$\frac{d}{dt}\Delta y = f'(y_{fix})\Delta y$$

homogén lineáris DE az eredeti nemlineáris DE linearizációja az y_{fix} fixpont körül. (Itt $f' = \frac{df(y)}{dy}$.)

5.1.2 Kvalitatív viselkedés

Probléma 22. Rajzold le az $y' = f(y)$ DE iránymezojét és a megoldásgörbeit! Keresd meg a DE fixpontjait és írd fel a fixponttól való eltérésre vonatkozó DE

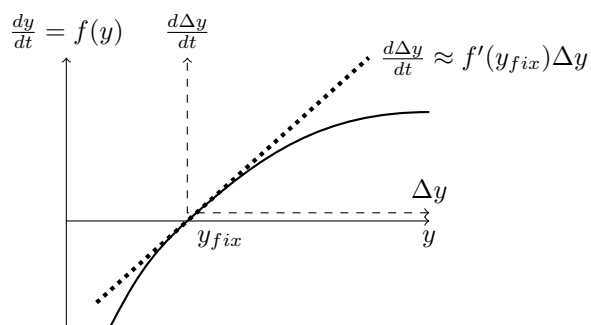

Figure 5.1: Az új $\Delta y = y - y_{fix}$ koordináta-rendszerben az eredeti $\frac{dy}{dt} = f(y)$ DE-t a linearizált $\frac{d\Delta y}{dt} = f'(y_{fix})\Delta y$ verzíóval közelíthetjük.

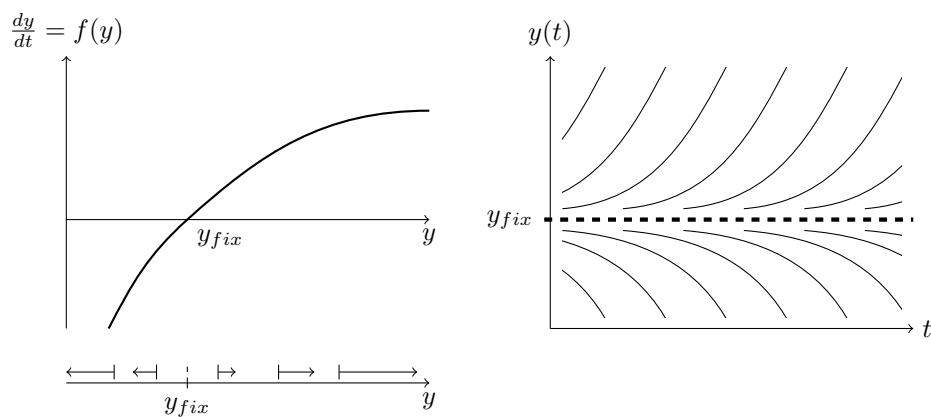

Figure 5.2: Az időfüggetlen $\frac{dy}{dt} = f(y)$ DE vektormezője és megoldásgörbei.

linearizált alakját! Vizsgald meg a fixpontok stabilitását!

$$\begin{array}{llll} a) y' = 1, & b) y' = y, & c) y' = -y, & d) y' = y + 1, \\ e) y' = -1 + y^2, & f) y' = y(1 - y), & g) y' = y(1 - y)(1 + y). \end{array}$$

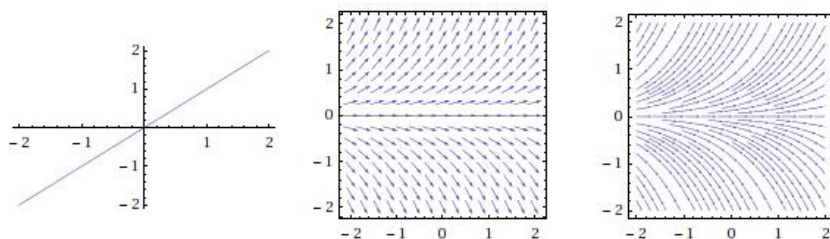

Figure 5.3: b) $y' = y$

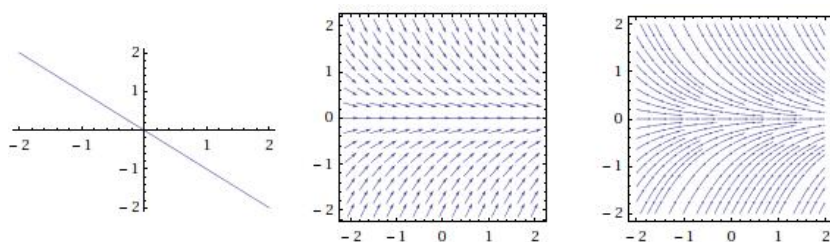

Figure 5.4: c) $y' = -y$

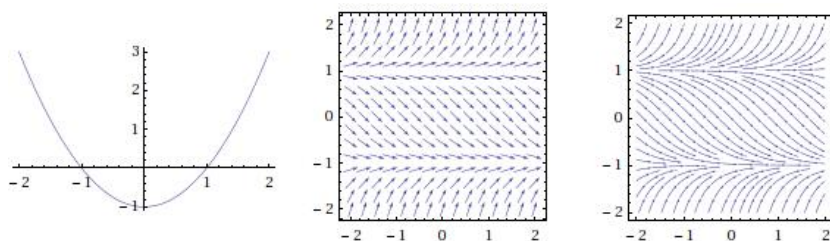
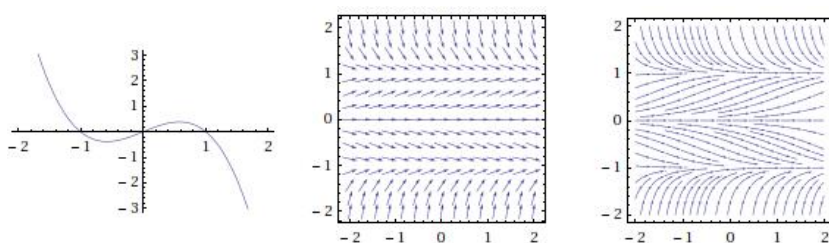

Figure 5.5: e) $y' = -1 + y^2$

Megoldas 22. .

Figure 5.6: g) $y' = y(1 - y)(1 + y)$

g)

$$\frac{d}{dt}y = f(y) = y(1 - y)(1 + y) = +y - y^3.$$

$f'(y) = \frac{d}{dy}f(y) = 1 - 3y^2$. A fixpontok (vagyis $f(y)$ gyokei):

$$y_1 = 0, \quad f'(y_1) = f'(0) = 1 - 3 \cdot 0^2 = 1 > 0,$$

$$y_2 = 1, \quad f'(1) = -2 < 0,$$

$$y_3 = -1, \quad f'(-1) = -2 < 0.$$

f' előjele alapján az y_1, y_2, y_3 fixpontok stabilitása: instabil, stabil, stabil.

A linearizált egyenletek a fixpontok körül:

$$\frac{d}{dt}(y - 0) = \frac{d}{dx}\Delta y_1 = 1 \cdot \Delta y_1,$$

$$\frac{d}{dt}(y - 1) = \frac{d}{dx}\Delta y_2 = -2 \cdot \Delta y_2,$$

$$\frac{d}{dt}(y - (-1)) = \frac{d}{dx}\Delta y_3 = -2 \cdot \Delta y_3,$$

Legyen $y(t)$ az $y(0) = 0.7$, $\frac{d}{dt}y = f(y)$ kezdetiérték probléma megoldása. Ekkor

$$\lim_{t \rightarrow \infty} y(t) = 1, \quad \lim_{t \rightarrow -\infty} y(t) = 0.$$

Ha a kezdeti feltétel $y(0) = -0.7$, akkor pedig

$$\lim_{t \rightarrow \infty} y(t) = -1, \quad \lim_{t \rightarrow -\infty} y(t) = 0.$$

Részletesebben erről a témáról: Karsai: DE modellek

5.2 Tobbdimenzio

5.2.1 Kvalitativé viselkedés két dimenzióban

Tegyük fel, hogy egy sima időfüggetlen DE-nek a $P = \bar{y}(0)$ pontból kiinduló megoldása egy korlátos régióban marad. Ekkor az $t \rightarrow \bar{y}(t)$ trajektória háromféle módon viselkedhet:

- Ha P fixpontja a DE-nek, akkor a trajektoria az egyetlen P pontból áll.
- A trajektoria egy máshol lévő fixponthoz konvergál.
- A trajektoria egy határciklushoz konvergál. (Vagyis létezik olyan periodikus nem konstans $\bar{\gamma} : t \rightarrow \mathbb{R}^2$ függvény, hogy $\lim_{t \rightarrow \infty} |\bar{y}(t) - \bar{\gamma}(t)| = 0$.)

Többé-kevésbé ez a tartalma a Poincaré-Bendixson tételnek.

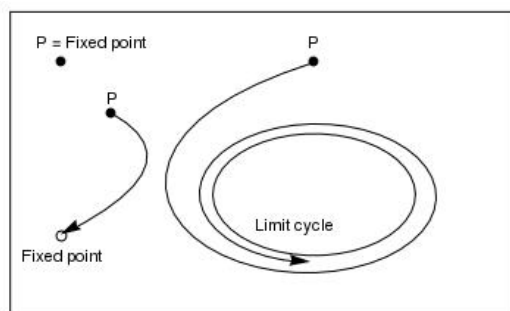

Figure 5.7: A Poincaré-Bendixson tétel illusztrációja.

5.2.2 Kvalitative viselkedes magasabb dimenzioban

Kaosz: Itt mar nagyon bonyolult, kaotikus viselkedes is elofordulhat. Ennek talan legegyszerubb peldaja a haromdimenzios Lorenz-egyenlet.

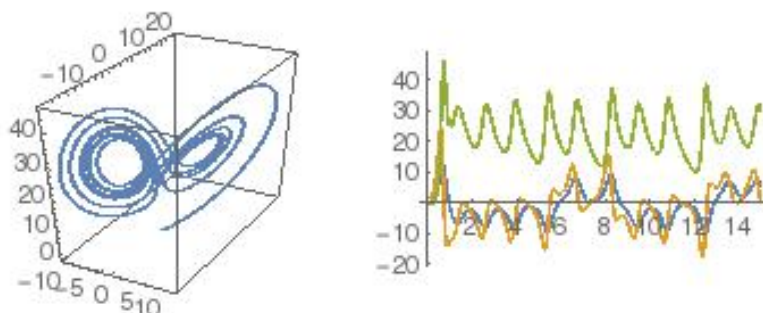

Figure 5.8: A kovetkezo kezdetiertek problema megoldasa: $x' = -3(x-y), y' = -xz + 26.5x - y, z' = xy - z, x(0) = z(0) = 0, y(0) = 1$. Az elso abra a $\bar{\gamma}(t) = (x(t), y(t), z(t))^T$ trajektoria abrazolasa, mig a masodik lerajzolja az x, y, z komponensek idofuggeset.

Hoszzutavon a megoldas kaotikusan oszcillal az elso abra "nyolcasa" ket fele kozott. Hogyan tudnank jellemezni a megoldas kaotikussagat? Ennek egyik meroszama a (maximalis) Lyapunov exponens.

Legyen a $\frac{d}{dt}\bar{y} = \bar{f}(\bar{y}), \bar{y}(0) = \bar{y}_0$ DE partikularis megoldasa $\bar{Y}(t, \bar{y}_0)$. Ekkor a maximalis Lyapunov exponens definicioja:

$$\lambda = \lim_{t \rightarrow \infty} \max_{\delta y(0) \rightarrow 0} \lim_{t \rightarrow \infty} \frac{1}{t} \ln \frac{|\bar{Y}(t, \bar{y}_0) - \bar{Y}(t, \bar{y}_0 + \delta y(0))|}{|\delta y(0)|}.$$

Ennek a kisse komplikalt kifejezes motivacioja az, hogy ha $f(y) = ay$, akkor ennek a kifejezesnek az erteke pontosan a . Vagyis a Lyapunov exponens felugyeli a kozeli trajektoriak exponencialis tavolodasat. Ha $y' = ay$, akkor

$$\begin{aligned} y(0) = y_0 &\implies y(t) = e^{at}y(0), \\ \tilde{y}(0) = y_0 + \delta y_0 &\implies y(t) = e^{at}(y(0) + \delta y_0), \\ |\tilde{y}(t) - y(t)| &= e^{at}|\delta y_0|, \\ \lim_{t \rightarrow \infty} \lim_{\delta y(0) \rightarrow 0} \frac{1}{t} \ln \frac{|e^{at}\delta y_0|}{|\delta y_0|} &= a. \end{aligned}$$

Oldjuk meg a Lorenz-egyenletet az eredeti $(x, y, z)^T(0) = (0, 1, 0)$, illetve a $(x, y, z)^T(0) = (0, 1, 10^{-6})$ kezdeti feltetelek mellett. Abrazoljuk a ket trajektoria tavolsagat es ennek a logaritmusat t fuggvenyeben!

Problema 23. Tegyük fel, hogy erre a Lorenz egyenletre a kezdeti erteket 10^{-11} pontossaggal ismerjük. Korulbelul milyen t ertekre tudunk megbizhato elorteljelzest adni?

Problema 24. A Lyapunov exponens fugghet a kezdeti ertektol, nem csak a differencialegyenlettol. Van-e ilyen fugges esetunkben?

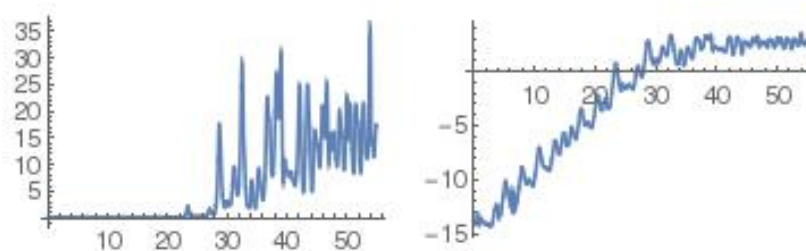

Figure 5.9: Mi történik a trajektoriakkal, ha egy kicsit megváltoztatjuk a kezdeti feltételt: $(z(0) = 0) \rightarrow (z(0) = 10^{-6})$. ? Az első ábra a két trajektória távolságát mutatja t függvényében, ez gyakorlatilag 0 az első ábrán, ha $t \in [0, 20]$. Viszont $t = 30$ után már semmi korreláció sincs (nagyon messze vannak egymástól) a két trajektória között. A Lyapunov exponens a közeli trajektoriak exponenciális távolodását méri, ez a második ábra átlagos meredekséget jelenti a (mondjuk) $t \in [0, 20]$ időintervallumban.

Probléma 25. Mennyi a Lyapunov exponens a Lotka-Volterra egyenlet esetében?

Probléma 26. Próbáld megmagyarázni, hogy mit jelent a $\max$ a Lyapunov exponens nem egészen precíz definíciójában!

Gradiens aramlás: A

$$\frac{d}{dt}\bar{y} = -\text{grad}(V(\bar{y}))$$

DE megoldásgörbeinek a viselkedését viszonylag könnyű megérteni, hiszen a trajektoriak a $V(\bar{y})$ függvény kritikus pontjaihoz konvergálnak. A legtöbb trajektória V lokális minimumaihoz tart.

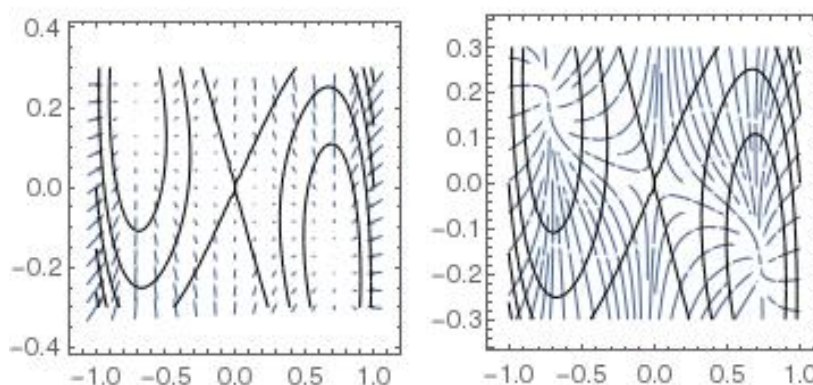

Figure 5.10: A $V(y_1, y_2) = y_1^4 - y_1^2 + y_2^2 + 0.5y_1y_2$ függvény gradiens aramlata. V a szintvonaláival lett ábrázolva.

5.2.3 Stabilitas

Legyen $\frac{d}{dt}\bar{y} = \bar{f}(\bar{y})$, $\bar{f}(\bar{y}_{fix}) = 0$

1. Az $\bar{y}_{fix}$ egyensulyi állapotot Lyapunov stabilnak nevezzuk, ha barmely $\epsilon > 0$ -hoz letezik olyan $\delta > 0$, hogy ha $|\bar{y}(0) - \bar{y}_{fix}| < \delta$, akkor $|\bar{y}(t) - \bar{y}_{fix}| < \epsilon$ barmely $t > 0$ -ra.
2. Az $\bar{y}_{fix}$ egyensulyi állapotot aszimptotikusan stabilnak nevezzuk, ha letezik olyan $\delta > 0$, hogy ha $|\bar{y}(0) - \bar{y}_{fix}| < \delta$, akkor $\lim_{t \rightarrow \infty} |\bar{y}(t) - \bar{y}_{fix}| = 0$.

Pl. a csillapitatlan harmonikus oszcillator Lyapunov stabil de nem aszimptotikusan stabil, mig a csillapitott harmonikus oszcillator Lyapunov es aszimptotikusan stabil.

Tétel 3. Tegyük fel, hogy letezik olyan, az $\bar{y}_{fix}$ egyensulyi állapotot egy környezetében definiált $V(\bar{y})$ függvény, hogy a következok teljesulnek:

1. $V(\bar{y}_{fix}) = 0$,
2. $V(\bar{y}) > 0$ ha $\bar{y} \neq \bar{y}_{fix}$,
3. $\frac{d}{dt}V(\bar{y}(t)) < 0$.

Ekkor $\bar{y}_{fix}$ aszimptotikusan stabil. Ha az utolso feltetelben megengedjük az egyenloseget is, akkor csak a gyengobb, Lyapunov fele stabilitas következik.

Problema 27. Csillapitott harmonikus oszcillator:

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y \\ p \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -k & -\alpha \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y \\ p \end{pmatrix},$$

ahol a rugoalland $k > 0$, mig a csillapitas $\alpha \geq 0$. Mutasd meg, hogy az energia függvény

$$H(y, p) = \frac{1}{2}p^2 + \frac{k}{2}y^2$$

kielegiti a tetel felteteleit! Vizsgald meg az $\alpha = 0$ esetet is! Mit modhatunk ez alapjan a fixpont $\bar{0}$ stabilitasarol?

Problema 28. Anharmonikus oszcillator: Legyen

$$H(y, p) = \frac{1}{2}p^2 - \frac{1}{2}y^2 + \frac{1}{2}y^4, \quad \frac{d}{dt}p = -\frac{\partial H}{\partial y}, \quad \frac{d}{dt}y = \frac{\partial H}{\partial p}.$$

Mutasd meg, hogy $\frac{d}{dt}H = 0$ (ehhez nem kell kihasznalnod H aktualis formajat, eleg az utolso ket egyenlet)! Keresd meg a DE fixpontjait. Mely fixpontokban lehet H -t felhasznalni a fixpont stabilitasanak a bizonyitasara?

5.2.4 Linearizacio a fixpont körül

Legyen adott az $\frac{d}{dt}\bar{y} = \bar{f}(\bar{y})$ idofuggetlen DE. Legyen $\bar{z}$ a DE-hez tartozo dinamikai rendszer fixpontja, egyensulyi allapota, vagyis legyen $\bar{f}(\bar{z}) = 0$. Vezesuk be az uj $\Delta\bar{y} = \bar{y} - \bar{z}$ uj valtozot. Ekkor

$$\frac{d}{dt}\Delta\bar{y} = \frac{d}{dt}\bar{y}$$

tehát

$$\frac{d}{dt} \overline{\Delta y} = \frac{d}{dt} \bar{y} = \bar{f}(\bar{z} + \overline{\Delta y}) \approx \bar{f}(\bar{z}) + \sum_i \frac{\partial \bar{f}}{\partial y_i} \Big|_{\bar{y}=\bar{z}} \Delta y_i = \sum_i \frac{\partial \bar{f}}{\partial y_i} \Big|_{\bar{y}=\bar{z}} \Delta y_i.$$

A

$$\frac{d}{dt} \overline{\Delta y} = \sum_i \frac{\partial \bar{f}}{\partial y_i} \Big|_{\bar{y}=\bar{z}} \Delta y_i$$

homogen lineáris DE az eredeti nemlineáris DE linearizációja a $\bar{z}$ fixpont körül.

A $Jac = \frac{\partial \bar{f}}{\partial \bar{y}}$ matrixot az $\bar{f}$ függvény Jacobi matrixának hívjuk.

5.2.5 Ugyanez kettdimenzióban

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} f_1(y_1, y_2) \\ f_2(y_1, y_2) \end{pmatrix}.$$

Fixpont:

$$\bar{z} = \begin{pmatrix} z_1 \\ z_2 \end{pmatrix}, \quad \text{ahol} \quad \begin{pmatrix} f_1(\bar{z}) \\ f_2(\bar{z}) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}.$$

Legyen $\overline{\Delta y} = \bar{y} - \bar{z}$. Ekkor

$$\begin{aligned} \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \Delta y_1 \\ \Delta y_2 \end{pmatrix} &= \begin{pmatrix} f_1(z_1 + \Delta y_1, z_2 + \Delta y_2) \\ f_2(z_1 + \Delta y_1, z_2 + \Delta y_2) \end{pmatrix} \\ &\approx \begin{pmatrix} (f_1)'_{y_1}(\bar{z}) \Delta y_1 + (f_1)'_{y_2}(\bar{z}) \Delta y_2 \\ (f_2)'_{y_1}(\bar{z}) \Delta y_1 + (f_2)'_{y_2}(\bar{z}) \Delta y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} (f_1)'_{y_1}(\bar{z}) & (f_1)'_{y_2}(\bar{z}) \\ (f_2)'_{y_1}(\bar{z}) & (f_2)'_{y_2}(\bar{z}) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta y_1 \\ \Delta y_2 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

Tehát, ha

$$Jac = \begin{pmatrix} \frac{\partial f_1}{\partial y_1} & \frac{\partial f_1}{\partial y_2} \\ \frac{\partial f_2}{\partial y_1} & \frac{\partial f_2}{\partial y_2} \end{pmatrix},$$

akkor a linearizált egyenlet

$$\frac{d}{dt} \overline{\Delta y} = Jac(\bar{z}) \overline{\Delta y}.$$

Probléma 29. Keresd meg a Lotka-Volterra (vagy ragadozó-zsakmány) DE fixpontjait és a linearizált egyenleteket!

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2y_1 - y_1 y_2 \\ -y_2 + y_1 y_2 / 2 \end{pmatrix}.$$

Megoldás 23. 1. Fixpontok:

$$\begin{aligned} 2y_1 - y_1 y_2 &= 0 \\ -y_2 + y_1 y_2 / 2 &= 0 \end{aligned} \quad \implies \quad \bar{z}_A = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix} \quad \text{vagy} \quad \bar{z}_B = \begin{pmatrix} 2 \\ 2 \end{pmatrix}.$$

2. Jacobi matrix:

$$Jac = \begin{pmatrix} \frac{\partial}{\partial y_1}(2y_1 - y_1 y_2) & \frac{\partial}{\partial y_2}(2y_1 - y_1 y_2) \\ \frac{\partial}{\partial y_1}(-y_2 + y_1 y_2 / 2) & \frac{\partial}{\partial y_2}(-y_2 + y_1 y_2 / 2) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 - y_2 & -y_1 \\ y_2 / 2 & -1 + y_1 / 2 \end{pmatrix}$$

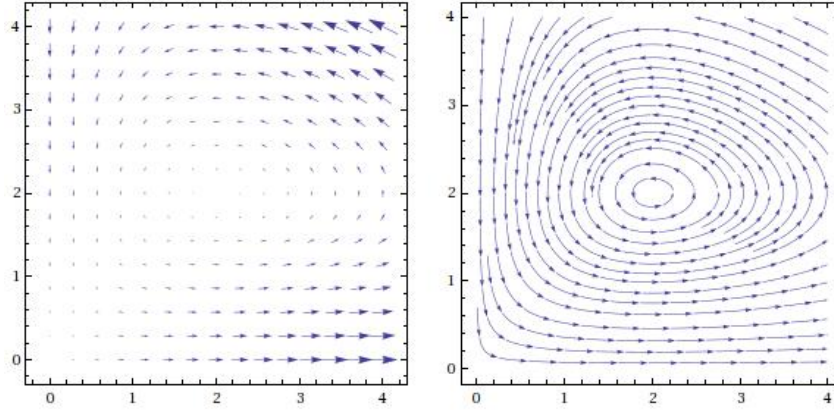

Figure 5.11: Lotka-Volterra DE. A fixpontok helyei: 1. $\bar{z}_A = (0, 0)^T$, vagyis nulla ragadozo, nulla zsakmany, 2. $\bar{z}_B = (2, 2)^T$, a nemtrivialis egyensulyi allapot.

3. Tehat

$$Jac(\bar{z}_A) = \begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}, \quad Jac(\bar{z}_B) = \begin{pmatrix} 0 & -2 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

A linearizalt egyenletek:

$$\bar{z}_A : \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 - 0 \\ y_2 - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dt} \Delta y = \begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta y_1 \\ \Delta y_2 \end{pmatrix},$$

$$\bar{z}_B : \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 - 0 \\ y_2 - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dt} \Delta y = \begin{pmatrix} 0 & -2 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta y_1 \\ \Delta y_2 \end{pmatrix}.$$

A DE vektormezeje es megoldasgorbei:

Problema 30. Keresd meg az inga mozgast leiro $\phi''(t) = -\sin(\phi(t))$ DE elsorendo variansanak fixpontjait es a linearizalt egyenleteket!

Megoldas 24.

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \phi \\ \omega \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \omega \\ -\sin(\phi) \end{pmatrix}.$$

1. Fixpontok:

$$\begin{aligned} \omega = 0 \\ -\sin(\phi) = 0 \end{aligned} \quad \implies \quad \bar{z}_A = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix} \quad \text{vagy} \quad \bar{z}_B = \begin{pmatrix} \pi \\ 0 \end{pmatrix}.$$

2. Jacobi matrix:

$$Jac = \begin{pmatrix} \partial_\phi \omega & \partial_\omega \omega \\ \partial_\phi(-\sin(\phi)) & \partial_\omega(-\sin(\phi)) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -\cos(\phi) & 0 \end{pmatrix}$$

3. Tehat

$$Jac(\bar{z}_A) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}, \quad Jac(\bar{z}_B) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

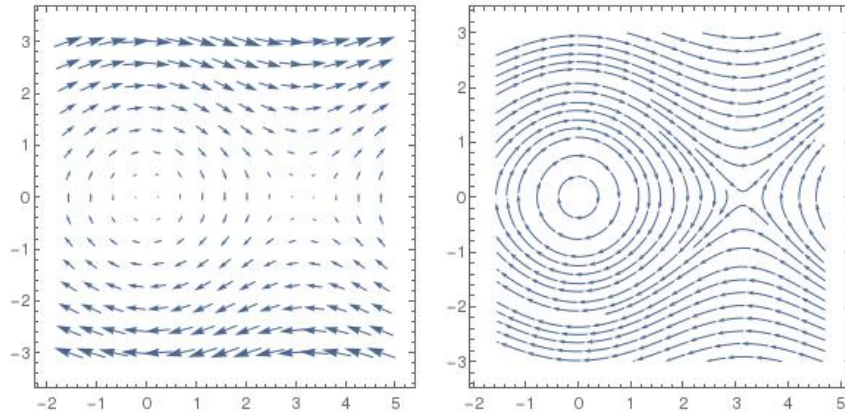

Figure 5.12: Egy inga mozgásának a fazisportreja. $(\phi, \omega)^T = (0, 0)^T$ a (Lyapunov) stabil egensulyi állapot, míg $(\phi, \omega)^T = (\pi, 0)^T$ egy instabil fixpont.

A linearizált egyenletek:

$$\bar{z}_A : \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \phi - 0 \\ \omega - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \Delta\phi \\ \Delta\omega \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta\phi \\ \Delta\omega \end{pmatrix},$$

$$\bar{z}_B : \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \phi - \pi \\ \omega - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \Delta\phi \\ \Delta\omega \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta\phi \\ \Delta\omega \end{pmatrix},$$

A DE vektormezeje és megoldásgorbei:

Probléma 31. $y'' = y - y^3$. Legyen $p = y'$. Mutasd meg, hogy a DE a következő (Hamilton fele) alakban is felírható:

$$y' = \frac{\partial H}{\partial p}, \quad p' = -\frac{\partial H}{\partial y}.$$

Mennyi H ? Mutasd meg, hogy $H' = 0$!

Ird át a DE-t egy elsőrendű DE rendszerre, keresd meg annak a fixpontjait, írd fel a fixpontoktól való elterésre vonatkozó linearizált DE-eket! Vizsgald meg a fixpontok stabilitását!

Megoldás 25.

$$y' = p = \frac{\partial H}{\partial p} \implies H(y, p) = \frac{p^2}{2} + h(y),$$

$$p' = y'' = y - y^3 = -\frac{\partial H}{\partial y} \implies H = \frac{p^2}{2} + \frac{y^4}{4} - \frac{y^2}{2} + konst.$$

H (más néven az energia) megmarado mennyiség:

$$H' = pp' + y^3 y' - yy' = p(y - y^3) + (y - y^3)y' = p(y - y^3) + (y - y^3)p = 0.$$

Elsőrendű DE-rendszer:

$$\frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ p \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} p \\ y - y^3 \end{pmatrix}$$

1. *Fixpontok:*

$$\begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} p \\ y - y^3 \end{pmatrix} \implies \bar{z}_A = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \bar{z}_B = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \bar{z}_C = \begin{pmatrix} -1 \\ 0 \end{pmatrix},$$

2. *Jacobi matrix:*

$$J = \begin{pmatrix} \frac{\partial}{\partial y} p & \frac{\partial}{\partial p} p \\ \frac{\partial}{\partial y} (y - y^3) & \frac{\partial}{\partial p} (y - y^3) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 - 3y^2 & 0 \end{pmatrix}$$

3. *Tehat*

$$J(\bar{z}_A) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \quad J(\bar{z}_B) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -2 & 0 \end{pmatrix}, \quad J(\bar{z}_C) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -2 & 0 \end{pmatrix}$$

A linearizált egyenletek: A linearizált DE pl. az $\bar{z}_B$ fixpont körül:

$$\frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y - 1 \\ p - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} \Delta y \\ \Delta p \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -2 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta y \\ \Delta p \end{pmatrix}$$

A DE vektormezeje és megoldásgorbei:

$y'' = y - y^3 - y'$. Legyen $p = y'$ Ird at a DE-t egy elsorendu DE rendszerre, keresd meg annak a fixpontjait, ird fel a fixpontoktól valo elterésre vonatkozó linearizált DE-eket! Vizsgald meg a fixpontok stabilitását!

Legyen $H = p^2/2 - y^2/2 + y^4/4$. Mutasd meg, hogy $H' < 0$ a három közül ket fixpontban ! Bizonyítsd be ennek alapján ezen fixpontok stabilitását!

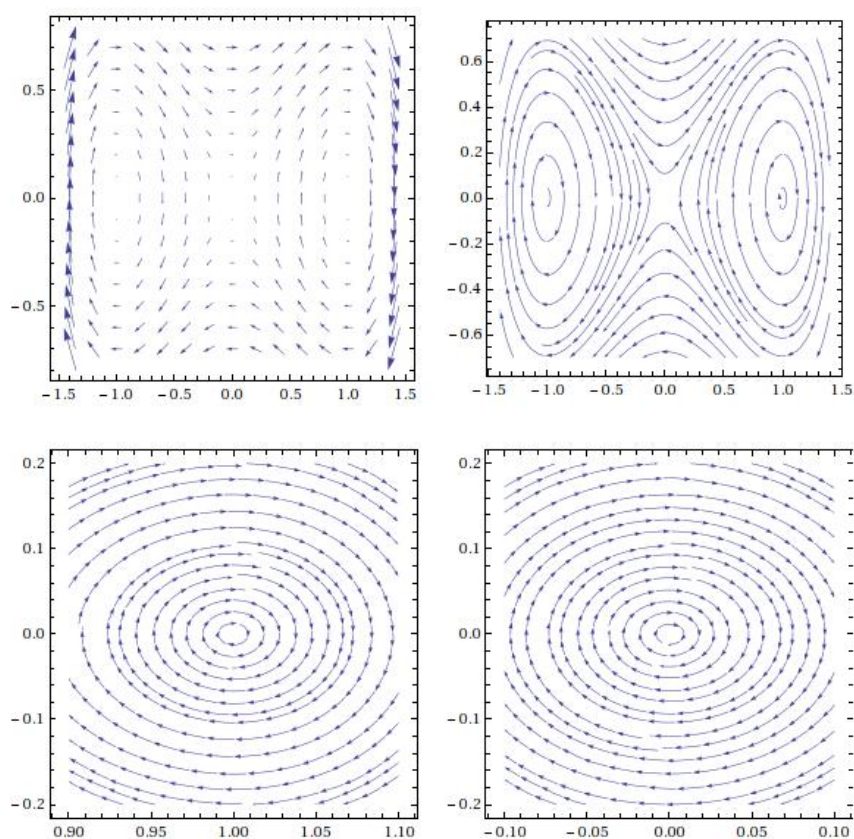

Figure 5.13: Az felső sor két ábrája a DE vektormezőjét, illetve annak megoldásgörbeit mutatja. A második sor első ábrája a megoldásgörbékét ábrázolja az $\bar{z}_B$ fixpont körül, míg a második ábra a linearizált, közelítő egyenlet megoldásgörbeit tartalmazza. Az első sor két ábrája közötti különbség szinte észrevehetetlen.

Chapter 6

Linearization

Example: Let

$$\frac{d}{dt}y = f(y) = 3y(1 - y) = 3y - 3y^2.$$

If $y(0) = 0$, then the solution is $y(t) = 0 = \text{const.}$, so $y_{fix} = 0$ is a fixed point (equilibrium position, steady state) of the dynamical system generated by the DE. If $y \approx 0$, then $f(y) \approx 3y$ (since $|-3y^2| \ll |3y|$), so approximately

$$\frac{d}{dt}y \approx 3 \cdot y,$$

where $3 = \left. \frac{df(y)}{dy} \right|_{y=0}$. So we can trade the original nonlinear DE for an approximate homogeneous linear one.

6.1 One dimension, qualitative behaviour

6.1.1 Linearization around the fixed point

Let $\frac{d}{dt}y = f(y)$ be a time independent DE. Let y_{fix} be a fixed point, i.e. $f(y_{fix}) = 0$. introduce $\Delta y = y - y_{fix}$. Then $\frac{dy}{dt} = \frac{d\Delta y}{dt}$, so

$$\frac{d}{dt}\Delta y = \frac{dy}{dt} = f(y_{fix} + \Delta y) \approx f(y_{fix}) + f'(y_{fix})\Delta y = f'(y_{fix})\Delta y.$$

The

$$\frac{d}{dt}\Delta y = f'(y_{fix})\Delta y$$

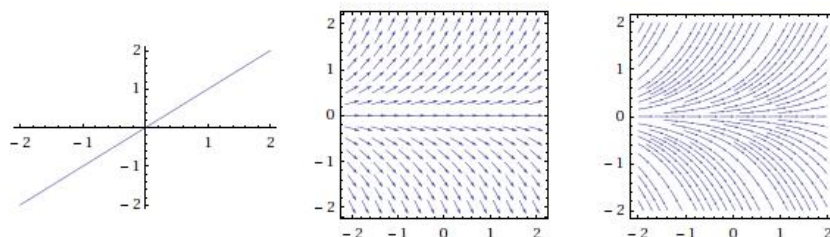
homogeneous linear DE is the linearization of the original DE around y_{fix} . (Here $f' = \left. \frac{df(y)}{dy} \right|_{y=y_{fix}}$.)

6.1.2 Qualitative behaviour

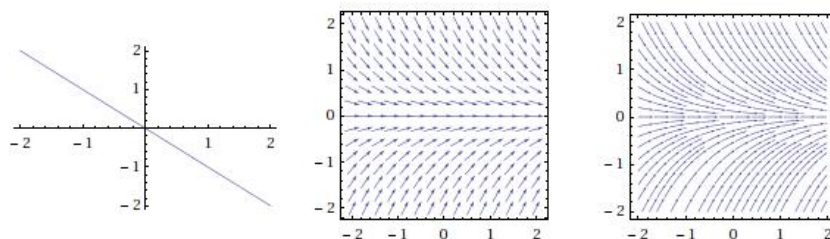
Problema 32. Plot the velocity fields and solution curves of $y' = f(y)$! Find the fixed points, write down the linearized equations, and study the stability of the fixed points!

- a) $y' = 1$,   b) $y' = y$,   c) $y' = -y$,   d) $y' = y + 1$,
e) $y' = -1 + y^2$,   f) $y' = y(1 - y)$,   g) $y' = y(1 - y)(1 + y)$.

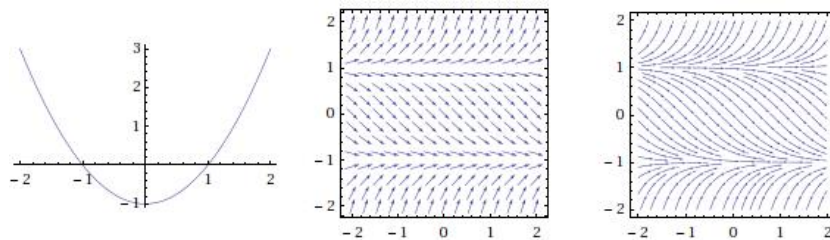
Megoldas 26. b) $y' = y$

c) $y' = -y$

e) $y' = y^2 - 1$

g)

$$\frac{d}{dt}y = f(y) = y(1-y)(1+y) = +y - y^3.$$

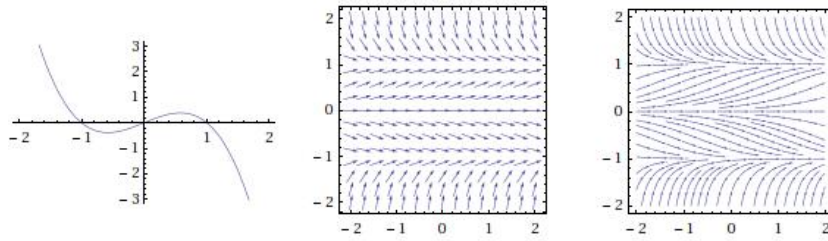
$f'(y) = \frac{d}{dy}f(y) = 1 - 3y^2$. the fixed points (i.e. the roots of $f(y)$):

$$\begin{aligned} y_1 = 0, & \quad f'(y_1) = f'(0) = 1 - 3 \cdot 0^2 = 1 > 0, \\ y_2 = 1, & \quad f'(1) = -2 < 0, \\ y_3 = -1, & \quad f'(-1) = -2 < 0. \end{aligned}$$

The sign of f' determines the stability of the fixed points y_1, y_2, y_3 : unstable, stable, stable.

the linearized equations:

$$\begin{aligned} \frac{d}{dt}(y - 0) &= \frac{d}{dx}\Delta y_1 = 1 \cdot \Delta y_1, \\ \frac{d}{dt}(y - 1) &= \frac{d}{dx}\Delta y_2 = -2 \cdot \Delta y_2, \\ \frac{d}{dt}(y - (-1)) &= \frac{d}{dx}\Delta y_3 = -2 \cdot \Delta y_3, \end{aligned}$$

Assume that $y(t)$ solves the initial value problem $y(0) = 0.7$, $\frac{d}{dt}y = f(y)$. then

$$\lim_{t \rightarrow \infty} y(t) = 1, \quad \lim_{t \rightarrow -\infty} y(t) = 0.$$

if the initial value is $y(0) = -0.7$, then

$$\lim_{t \rightarrow \infty} y(t) = -1, \quad \lim_{t \rightarrow -\infty} y(t) = 0.$$

6.2 Several dimensions

6.2.1 Linearization around the fixed point

Let $\frac{d}{dt}\bar{y} = \bar{f}(\bar{y})$ be a time independent DE. Let $\bar{z}$ be a fixed point, so $\bar{f}(\bar{z}) = 0$. introduce $\overline{\Delta y} = \bar{y} - \bar{z}$. Then

$$\frac{d}{dt}\overline{\Delta y} = \frac{d}{dt}\bar{y},$$

so

$$\frac{d}{dt}\overline{\Delta y} = \frac{d}{dt}\bar{y} = \bar{f}(\bar{z} + \overline{\Delta y}) \approx \bar{f}(\bar{z}) + \sum_i \frac{\partial \bar{f}}{\partial y_i} \Big|_{\bar{y}=\bar{z}} \Delta y_i = \sum_i \frac{\partial \bar{f}}{\partial y_i} \Big|_{\bar{y}=\bar{z}} \Delta y_i.$$

The

$$\frac{d}{dt}\overline{\Delta y} = \sum_i \frac{\partial \bar{f}}{\partial y_i} \Big|_{\bar{y}=\bar{z}} \Delta y_i$$

DE is the linearization around $\bar{z}$. The matrix $Jac = \frac{\partial \bar{f}}{\partial \bar{y}}$ is the Jacobian of $\bar{f}$.

6.2.2 The same in two dimensions

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} f_1(y_1, y_2) \\ f_2(y_1, y_2) \end{pmatrix}.$$

Fixed point:

$$\bar{z} = \begin{pmatrix} z_1 \\ z_2 \end{pmatrix}, \quad \text{ahol} \quad \begin{pmatrix} f_1(\bar{z}) \\ f_2(\bar{z}) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}.$$

Let $\overline{\Delta y} = \bar{y} - \bar{z}$. then

$$\begin{aligned} \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \Delta y_1 \\ \Delta y_2 \end{pmatrix} &= \begin{pmatrix} f_1(z_1 + \Delta y_1, z_2 + \Delta y_2) \\ f_2(z_1 + \Delta y_1, z_2 + \Delta y_2) \end{pmatrix} \\ &\approx \begin{pmatrix} (f_1)_{y_1}'(\bar{z})\Delta y_1 + (f_1)_{y_2}'(\bar{z})\Delta y_2 \\ (f_2)_{y_1}'(\bar{z})\Delta y_1 + (f_2)_{y_2}'(\bar{z})\Delta y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} (f_1)_{y_1}'(\bar{z}) & (f_1)_{y_2}'(\bar{z}) \\ (f_2)_{y_1}'(\bar{z}) & (f_2)_{y_2}'(\bar{z}) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta y_1 \\ \Delta y_2 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

So if

$$Jac = \begin{pmatrix} \frac{\partial f_1}{\partial y_1} & \frac{\partial f_1}{\partial y_2} \\ \frac{\partial f_2}{\partial y_1} & \frac{\partial f_2}{\partial y_2} \end{pmatrix},$$

then the linearized equation is

$$\frac{d}{dt} \overline{\Delta y} = Jac(\bar{z}) \overline{\Delta y}.$$

Problema 33. Find the fixed points of the Lotka-Volterra (or predator-prey) DE and write down the linearized equations!

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2y_1 - y_1y_2 \\ -y_2 + y_1y_2/2 \end{pmatrix}.$$

Megoldas 27. 1. Fixed points:

$$\begin{aligned} 2y_1 - y_1y_2 &= 0 \\ -y_2 + y_1y_2/2 &= 0 \end{aligned} \implies \bar{z}_A = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix} \quad \text{or} \quad \bar{z}_B = \begin{pmatrix} 2 \\ 2 \end{pmatrix}.$$

2. Jacobian:

$$Jac = \begin{pmatrix} \partial_{y_1}(2y_1 - y_1y_2) & \partial_{y_2}(2y_1 - y_1y_2) \\ \partial_{y_1}(-y_2 + y_1y_2/2) & \partial_{y_2}(-y_2 + y_1y_2/2) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 - y_2 & -y_1 \\ y_2/2 & -1 + y_1/2 \end{pmatrix}$$

3. So

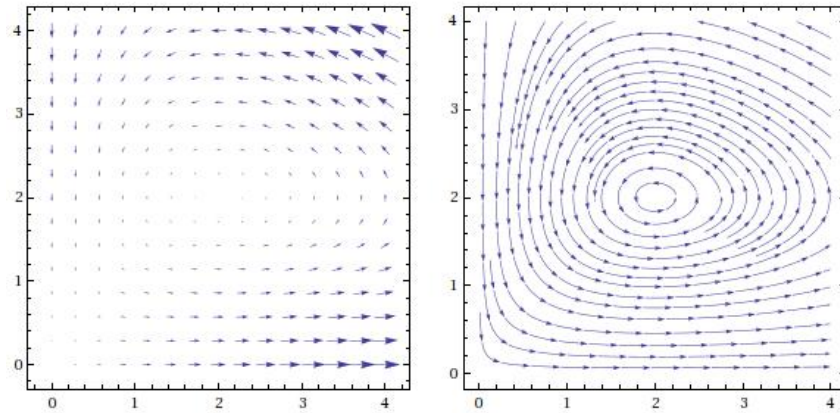
$$Jac(\bar{z}_A) = \begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}, \quad Jac(\bar{z}_B) = \begin{pmatrix} 0 & -2 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

The linearized DE:

$$\bar{z}_A : \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 - 0 \\ y_2 - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dt} \overline{\Delta y} = \begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta y_1 \\ \Delta y_2 \end{pmatrix},$$

$$\bar{z}_B : \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 - 0 \\ y_2 - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dt} \overline{\Delta y} = \begin{pmatrix} 0 & -2 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta y_1 \\ \Delta y_2 \end{pmatrix}.$$

The velocity field and solution curves:

Problema 34. *The motion of a pendulum is described by the following DE: $\phi''(t) = -\sin(\phi(t))$. Rewrite it as a first order system, find the fixed points and write down the linearized equations!*

Megoldas 28.

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \phi \\ \omega \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \omega \\ -\sin(\phi) \end{pmatrix}.$$

1. *Fixed points:*

$$\begin{aligned} \omega = 0 \\ -\sin(\phi) = 0 \end{aligned} \quad \implies \quad \bar{z}_A = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix} \quad \text{or} \quad \bar{z}_B = \begin{pmatrix} \pi \\ 0 \end{pmatrix}.$$

2. *Jacobian:*

$$Jac = \begin{pmatrix} \partial_\phi \omega & \partial_\omega \omega \\ \partial_\phi(-\sin(\phi)) & \partial_\omega(-\sin(\phi)) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -\cos(\phi) & 0 \end{pmatrix}$$

3. *So*

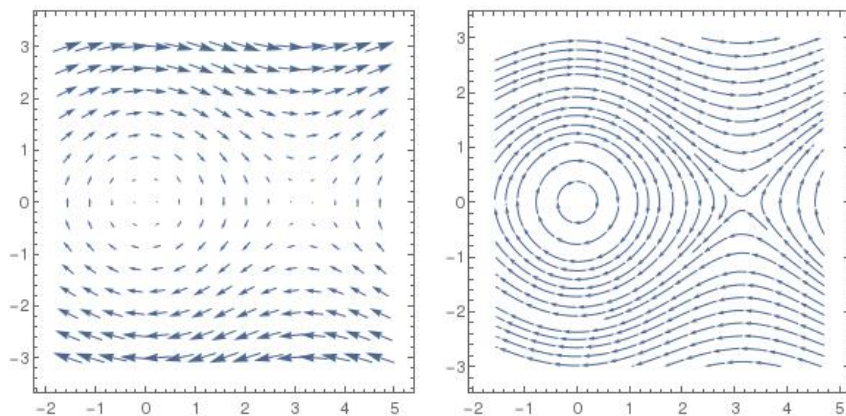
$$Jac(\bar{z}_A) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}, \quad Jac(\bar{z}_B) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

The linearized equations:

$$\bar{z}_A : \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \phi - 0 \\ \omega - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \Delta\phi \\ \Delta\omega \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta\phi \\ \Delta\omega \end{pmatrix},$$

$$\bar{z}_B : \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \phi - \pi \\ \omega - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} \Delta\phi \\ \Delta\omega \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta\phi \\ \Delta\omega \end{pmatrix},$$

The velocity field and solution curves

Problema 35. $y'' = y - y^3$. Let $p = y'$. Show that the DE can be written in the following Hamiltonian form

$$y' = \frac{\partial H}{\partial p}, \quad p' = -\frac{\partial H}{\partial y}.$$

How much is H ? Show that $H' = 0$!

Rewrite it as a first order system, find the fixed points and write down the linearized equations!

Megoldas 29.

$$\begin{aligned} y' = p = \frac{\partial H}{\partial p} &\implies H(y, p) = \frac{p^2}{2} + h(y), \\ p' = y'' = y - y^3 = -\frac{\partial H}{\partial y} &\implies H = \frac{p^2}{2} + \frac{y^4}{4} - \frac{y^2}{2} + \text{konst.} \end{aligned}$$

H (the energy) is a conserved quantity:

$$H' = pp' + y^3 y' - yy' = p(y - y^3) + (y - y^3)y' = p(y - y^3) + (y - y^3)p = 0.$$

The first order DE::

$$\frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y \\ p \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} p \\ y - y^3 \end{pmatrix}$$

1. Fix points:

$$\begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} p \\ y - y^3 \end{pmatrix} \implies \bar{z}_A = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \bar{z}_B = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \bar{z}_C = \begin{pmatrix} -1 \\ 0 \end{pmatrix},$$

2. Jacobian:

$$J = \begin{pmatrix} \frac{\partial}{\partial y} p & \frac{\partial}{\partial p} p \\ \frac{\partial}{\partial y} (y - y^3) & \frac{\partial}{\partial p} (y - y^3) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 - 3y^2 & 0 \end{pmatrix}$$

3. so

$$J(\bar{z}_A) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \quad J(\bar{z}_B) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -2 & 0 \end{pmatrix}, \quad J(\bar{z}_C) = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -2 & 0 \end{pmatrix}$$

The linearized DE around $\bar{z}_B$:

$$\frac{d}{dx} \begin{pmatrix} y - 1 \\ p - 0 \end{pmatrix} = \frac{d}{dx} \begin{pmatrix} \Delta y \\ \Delta p \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -2 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \Delta y \\ \Delta p \end{pmatrix}$$

Velocity field and solution curves:

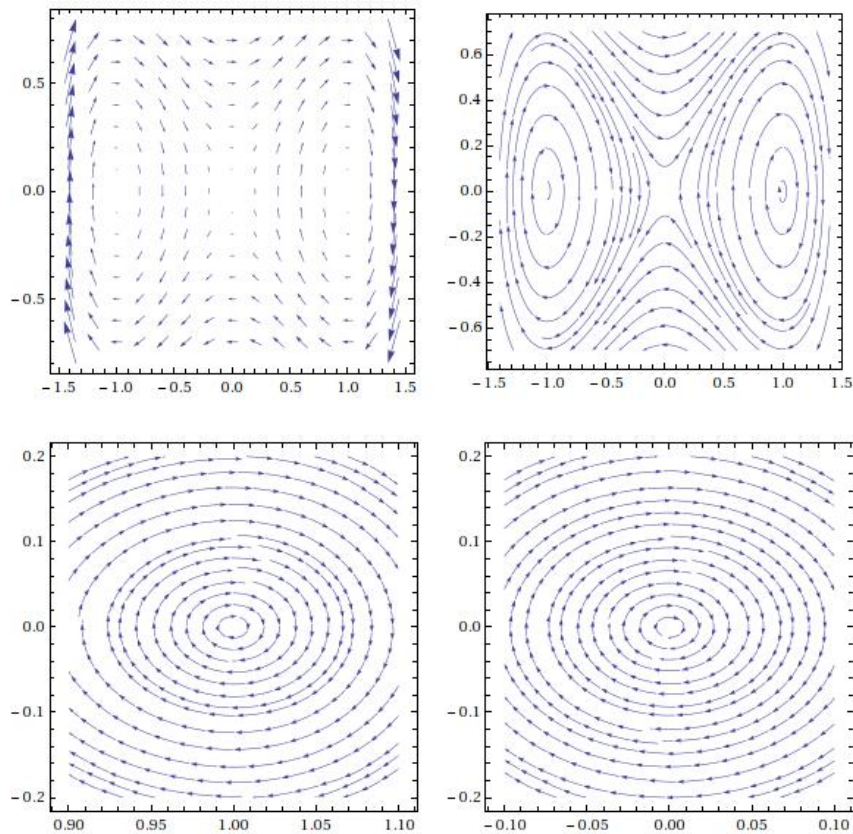

Figure 6.1: Upper row: velocity field and solution curves. Lower row: Solution curves around $\bar{z}_B$ for the nonlinear and the linearized equations. The shapes of the solution curves are very close to each other in these two plots.

Chapter 7

Homogen linearis rendszer

Homogen, illetve inhomogen linearis egyenlet:

$$\text{hom: } \frac{d}{dt} \bar{y} = A(t) \bar{y}, \quad \text{inhom: } \frac{d}{dt} \bar{y} = A(t) \bar{y} + \bar{f}(t),$$

($\bar{y}$ vektor, A matrix.)

1. Szuperpozicio elve: Ha

$$\frac{d}{dt} \bar{y}_1 = A(t) \bar{y}_1 \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt} \bar{y}_2 = A(t) \bar{y}_2$$

akkor

$$\frac{d}{dt} (\alpha_1 \bar{y}_1 + \alpha_2 \bar{y}_2) = A(t) (\alpha_1 \bar{y}_1 + \alpha_2 \bar{y}_2),$$

vagyis a homogen egyenletek megoldasainak linearis kombinacioja is megoldas.

2. Inhom. egyenlet altalanos megoldasa: Ha

$$\frac{d}{dt} \bar{y}_{hom} = A(t) \bar{y}_{hom} \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt} \bar{y}_{in} = A(t) \bar{y}_{in} + \bar{f}(t),$$

akkor

$$\frac{d}{dt} (\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{in}) = A(t) (\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{in}) + \bar{f}(t).$$

Tehat az inhomogen egyenlet altalanos megoldasa felirhato a homogen egyenlet $\bar{y}_{hom}$ altalanos megoldasa es az inhom. egyenlet egy $\bar{y}_i$ partikularis megoldasanak az $\bar{y}_{hom} + \bar{y}_i$ osszegekent.

3. Linearis input-output relacio: Ha

$$\frac{d}{dt} \bar{y}_1 = A(t) \bar{y}_1 + \bar{f}_1(t) \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt} \bar{y}_2 = A(t) \bar{y}_2 + \bar{f}_2(t)$$

akkor

$$\frac{d}{dt} (\alpha_1 \bar{y}_1 + \alpha_2 \bar{y}_2) = A(t) (\alpha_1 \bar{y}_1 + \alpha_2 \bar{y}_2) + (\alpha_1 \bar{f}_1(t) + \alpha_2 \bar{f}_2(t)),$$

tehat az $(\alpha_1 \bar{f}_1(t) + \alpha_2 \bar{f}_2(t))$ "input" $(\alpha_1 \bar{y}_1 + \alpha_2 \bar{y}_2)$ "output"-ot general.

7.1 Idofüggetlen homogen rendszerek

Probléma 36. *Radioaktív bomlás: $A \rightarrow B \rightarrow \emptyset$.*

$$\frac{d}{dt} \bar{y} = \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} a \\ b \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -2a \\ 2a - 3b \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -2 & 0 \\ 2 & -3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} a \\ b \end{pmatrix}.$$

Ennek a feladatnak nagyon könnyű a megoldása, ha $a(0) = 0, b(0) = 1$ (ez a P pont). Magyarozd meg, hogy miért sokkal nehezebb a feladat, ha a kezdeti feltétel $a(0) = 1, b(0) = 0$ (ez pedig a Q pont) !

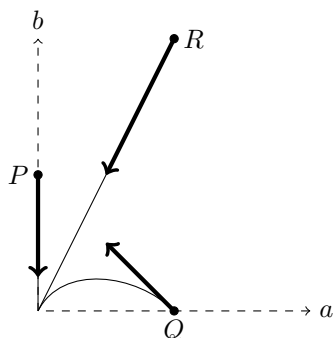

Figure 7.1: A sebességvektorok különböző $\bar{y} = (a, b)^T$ pontokban. A $P = (0, 1)^T$ és a $R = (1, 2)^T$ pontokban a sebességvektor és a pozícióvektor egyirányú. Ez nem igaz a $Q = (1, 0)^T$ pontra, így az innen kiinduló trajektória görbevonalu.

Megoldás 30. *Ha*

$$\bar{y}(0) = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix}, \text{ akkor } \dot{\bar{y}}(0) = -3 \cdot \bar{y}(0),$$

vagyis a pozícióvektor $\bar{y}$ és a sebességvektor $\dot{\bar{y}}$ arányos egymással (vagyis egyirányú), tehát a megoldás

$$\bar{y}(t) = e^{-3t} \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix}.$$

Ez az arányosság nem teljesül, ha $\bar{y}(0) = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$, ebből a kezdeti feltételből kiindulva a az $\bar{y}(t)$ trajektória egy görbe vonal lesz. Viszont legyen

$$\bar{y}(0) = \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix}, \text{ ekkor } \dot{\bar{y}}(0) = \begin{pmatrix} -2 & 0 \\ 2 & -3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix} = -2 \cdot \bar{y}(0),$$

vagyis a pozícióvektor $\bar{y}$ és a sebességvektor $\dot{\bar{y}}$ arányos egymással, így az evolúció az $\bar{y}(0)$ vektor egyenesen történik, a megoldás tehát

$$\bar{y}(t) = e^{-2t} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix}.$$

Mivel a DE hom.lin., így az általános megoldás

$$\bar{y}(t) = C_1 e^{-3t} \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix} + C_2 e^{-2t} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix}$$

Tétel 4. Ha a $\bar{v}_1, \dots, \bar{v}_n$ vektorok bazist alkotnak egy vektorterben es sajátvektorai A -nak, vagyis $A\bar{v}_i = \lambda_i\bar{v}_i$, akkor a

$$\frac{d}{dt}\bar{y} = A\bar{y}$$

DE általános megoldása

$$\bar{y}(t) = \sum_{i=1}^n C_i e^{\lambda_i t} \bar{v}_i.$$

Valóban, ha kiszámítjuk a DE két oldalát:

$$\begin{aligned} \frac{d}{dt} \left(\sum_{i=1}^n C_i e^{\lambda_i t} \bar{v}_i \right) &= \sum_{i=1}^n C_i \lambda_i e^{\lambda_i t} \bar{v}_i, \\ A \cdot \left(\sum_{i=1}^n C_i e^{\lambda_i t} \bar{v}_i \right) &= \sum_{i=1}^n C_i e^{\lambda_i t} \lambda_i \bar{v}_i, \end{aligned}$$

akkor ugyanazt kapjuk. Sajnos nincs arra garancia, hogy letezik sajátvektorokból álló bazis. Azonban ez az eset is kezelhető, mivel

$$\frac{d}{dt}\bar{y} = A\bar{y}, \quad \bar{y}(0) = \bar{y}_0 \quad \implies \quad \bar{y}(t) = e^{tA}\bar{y}_0.$$

Ehhez persze definiálnunk kell egy matrix exponenciális függvényt.

7.1.1 Exponenciális függvény

Valós számok. $x \in \mathbb{R}$.

e^x mindenhol konvergens Taylor sora:

$$e^x = 1 + x + \frac{x^2}{2!} + \frac{x^3}{3!} + \dots$$

$e^x e^y = e^{x+y}$, tehát

$$\begin{aligned} \left(1 + x + \frac{x^2}{2!} + \dots \right) \left(1 + y + \frac{y^2}{2!} + \dots \right) \\ = \left(1 + (x+y) + \frac{(x+y)^2}{2!} + \dots \right). \end{aligned} \quad (7.1)$$

Ez azt jelenti, hogy ha például kiszámítjuk xy együtthatóját a két oldalon, akkor ugyanazt, 1-et kapunk.

Komplex számok. $x \in \mathbb{C}$.

Definiáljuk az exponenciális függvény komplex számokra ugyanazzal a Taylor sorral:

$$e^x = 1 + x + \frac{x^2}{2!} + \frac{x^3}{3!} + \dots$$

Ekkor $e^x e^y = e^{x+y}$, mivel ugyanazok a műveleti szabályok érvényesek a komplex számokra is, így (7.1.1) itt is igaz.

Ha a valós, akkor

$$\begin{aligned} e^{ia} &= 1 + ia + \frac{(ia)^2}{2!} + \frac{(i)a^3}{3!} + \dots \\ &= \left(1 - \frac{a^2}{2!} + \dots\right) + i \left(a - \frac{a^3}{3!} + \dots\right) = \cos(a) + i \sin(a). \end{aligned}$$

Tehát pl.

$$e^{2+3i} = e^2 (\cos(3) + i \sin(3))$$

Matrix exponensek. $x \in \text{Mat}(n)$. Itt x, y $n \times n$ matrixok. e^x továbbra is a Taylor sorral van definiálva. (A továbbiakban 1 az egységmatrixot (is) jelöli.) Vajon igaz-e, hogy

$$\begin{aligned} e^x e^y &= \left(1 + x + \frac{x^2}{2!} + \dots\right) \left(1 + y + \frac{y^2}{2!} + \dots\right) \quad (7.2) \\ &= 1 + (x + y) + \left(\frac{x^2}{2!} + \frac{y^2}{2!} + xy\right) + \dots \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} ??? = ??? \quad e^{x+y} &= \left(1 + (x + y) + \frac{(x + y)^2}{2!} + \dots\right) \quad (7.3) \\ &= 1 + x + y + \frac{x^2}{2!} + \frac{y^2}{2!} + \frac{1}{2!}(xy + yx) + \dots \end{aligned}$$

Az második sor csak akkor egyenlő a negyedikkel, ha $xy = yx$, ami NEM igaz általában a matrixszorzásra. Tehát:

$$\text{ha } AB = BA, \text{ akkor } e^A e^B = e^{A+B}$$

Kommutator: $[A, B] = AB - BA$. Vagyis $AB = BA$ ugyanazt jelenti, mint $[A, B] = 0$.

A skalaris $y' = ay$ megoldása: $y = e^{at}y(0)$, mivel

$$\begin{aligned} \frac{d}{dt} \left[\left(1 + at + \frac{(at)^2}{2!} + \frac{(at)^3}{3!} + \dots\right) y(0) \right] &= \left(0 + a + a^2t + \frac{a^3t^2}{2!} + \dots\right) y(0) \\ &= a \left(1 + at + \frac{(at)^2}{2!} + \dots\right) y(0) \quad (7.4) \end{aligned}$$

Ugyanez a levezetés igaz, ha a helyett egy A matrixot, y helyett egy $\bar{y}$ vektor t írunk:

$$\frac{d}{dt} \bar{y} = A\bar{y} \implies \bar{y} = e^{tA} \bar{y}(0). \quad (7.5)$$

Megjegyzés 1: Persze joggal aggodhatunk a Taylor sor konvergenciaja miatt. Valós és komplex számok esetében a különböző becsléseknél a számok

$$|xy| = |x| \cdot |y|, \quad |x + y| \leq |x| + |y|$$

tulajdonságait használjuk fel. Hasonló összefüggések matrixokra is igazak, ha egy euklideszi (vagy a komplex esetben hermitikus) vektortérben ható lineáris transzformáció normáját így értelmezzük:

$$\|A\| = \max_{\|\bar{v}\|=1} \|A\bar{v}\|.$$

(Vagyis maximalisan hanyszorosara nyujthat meg a tr. egy egysegektort.)
Ekkor

$$\|AB\| \leq \|A\| \cdot \|B\|, \quad \|A + B\| \leq \|A\| + \|B\|.$$

Megjegyzes 2: Csabito lenne a (7.5) kepletet akkor is alkalmazni, ha a $\bar{y}$ egy vegtelen dimenzios vektorter eleme, pl. egy egyvaltozos sima fuggveny.

Pelda: Hoegyenlet.

$$\partial_t \phi(t, x) = \partial_x^2 \phi(t, x), \quad \phi(0, x) = f(x),$$

ahol $f(x)$ a $t = 0$ -kor adott homersekleteloszlas. Ennek a megoldasat formalisan a kovetkezo alakbn irhatjuk fel:

$$\phi(t, x) = \left(e^{t\partial_x^2} f \right) (x).$$

Viszont ez a kifejezes szinte mindig ertelmetlen, ha $t < 0$. (Ennek az a magyarázata, hogy a hoegyenlet által leirt evolucio "kisimitja" a kezdeti homersekleteloszlast, tehat ha a kezdeti eloszlas nem extrem modon sima, akkor idoben visszafele nem lehet megoldani az PDE-t.) Ettol figgetlenül az ilyen formalis kifejezesek vegtelenul hsznosak lehetnek.

Hogyan tudjuk kiszamítani e^A -t? Ez nagyon konnyu, ha A diagonalis. A (peldaül ket dimenzios) diagonalis matrixok algebraja tulajdonkeppen ket fuggetlen kopiaja (direkt osszege) a kozonseges szamok algebrajanak:

$$\begin{pmatrix} a_1 & 0 \\ 0 & a_2 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} b_1 & 0 \\ 0 & b_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_1 + b_1 & 0 \\ 0 & a_2 + b_2 \end{pmatrix},$$

$$\begin{pmatrix} a_1 & 0 \\ 0 & a_2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} b_1 & 0 \\ 0 & b_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_1 b_1 & 0 \\ 0 & a_2 b_2 \end{pmatrix}.$$

Emiatt

$$e^D = \exp \begin{pmatrix} d_1 & 0 \\ 0 & d_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} e^{d_1} & 0 \\ 0 & e^{d_2} \end{pmatrix}.$$

Ha A nem diagonalis, de diagonalizalható (vagyis van olyan S invertalható matrix, hogy $S^{-1}AS = D$ mar diagonalis (ekkor persze $SDS^{-1} = A$)), akkor

$$\begin{aligned} e^A &= SS^{-1} + SDS^{-1} + \frac{1}{2!} SDS^{-1} SDS^{-1} + \dots \\ &= S \left(1 + D + \frac{1}{2!} D^2 + \dots \right) S^{-1} = S e^D S^{-1}. \end{aligned}$$

7.1.2 Sajatertekek, sajátvektorok

Sajatertekegyenlet:

$$A\bar{v} = \lambda\bar{v}, \quad \bar{v} \neq \bar{0}$$

$$A\bar{v} = \lambda E\bar{v},$$

$$(A - \lambda E)\bar{v} = \bar{0}.$$

$$\text{Viszont } (A - \lambda E)\bar{0} = \bar{0},$$

tehat a linearis transzformacio $A - \lambda E$ nem egy az egyhez tipusu, vagyis nem invertalható, tehat az egyenletunknek csak akkor lesz nemtrivialis $\bar{v} \neq \bar{0}$ megoldasa, ha

$$\det(A - \lambda E) = 0.$$

Ebbol megkapjuk λ lehetséges értékeit, ezután $\bar{v}$ megkereséséhez már csak egy lineáris egyenlet megoldás szükséges.

Tétel 5. Tegyük fel, hogy a $\bar{v}_1, \dots, \bar{v}_n$ vektorok bazist alkotnak egy vektortérben és sajátvektorai A -nak, vagyis $A\bar{v}_i = \lambda_i\bar{v}_i$. Legyen S a $\bar{v}_i$ oszlopvektorokból alkotott mátrix. Ekkor

$$S^{-1}AS = \text{diag}(\lambda_1, \dots, \lambda_n) = D.$$

Itt $\text{diag}(\lambda_1, \dots, \lambda_n)$ azt a diagonális mátrixot jelenti, ahol nem nulla elemek csak a diagonálison vannak, az i -edik sorban ez az elem éppen λ_i .

Probléma 37. Keresd meg az A mátrix sajátértékeit és sajátvektorait! Keresd meg azt az S hasonlosági transzformációt, ami diagonalizálja A -t, vagyis $D = S^{-1}AS$, ahol D diagonális! Írd fel a v vektort a sajátvektorok lineáris kombinációjaként! Mennyi $A^{13}v$?

$$\begin{array}{lllll} \text{a) } (\bar{7}) & \text{b) } \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} & \text{c) } \begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 1 & 3 \end{pmatrix} & \text{d) } \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix} & \text{e) } \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix} \\ & \text{f) } \begin{pmatrix} 2 & -3 \\ 3 & 2 \end{pmatrix} & \text{g) } \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix} & \text{h) } \begin{pmatrix} 2 & -3 & 0 \\ 3 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix} & \end{array}$$

Itt a v vektor értéke:

$$\text{a) } v = (8), \quad \text{b-f) } v = \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix}, \quad \text{g-h) } v = \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{pmatrix}$$

Megoldás 31. b)

$$A = \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$$

Sajátértékek: $\lambda_1 = 3, \quad \lambda_2 = 2,$

Sajátvektorok:

$$v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix}$$

$$D = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$$

Mivel A eleve diagonális volt, ez a feladat triviális, a sajátértékek a diagonális elemek, a sajátvektorok pedig a standard bazis.

d)

$$A = \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix}$$

Sajátértékek egyenlete:

$$\det(A - \lambda E) = \begin{vmatrix} 2 - \lambda & 1 \\ 0 & 3 - \lambda \end{vmatrix} = (2 - \lambda)(3 - \lambda) - 1 \cdot 0 = 0$$

Sajátértékek: $\lambda_1 = 3$, $\lambda_2 = 2$.

Mivel a diagonális alatt csupa 0 áll, így a sajátértékek automatikusan a diagonális elemek.

Sajátvektorok egyenlete ($\lambda_1 = 3$ -ra):

$$\begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = 3 \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix},$$

vagy

$$\begin{pmatrix} 2-3 & 1 \\ 0 & 3-3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Innen $\begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x \\ x \end{pmatrix}$. Ezek közül választunk egy nem nulla vektort, pl. legyen $x = 1$.

Sajátvektorok:

$$v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Az A mátrixot diagonalizáló hasonlosági transzformáció:

$$D = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$$

Itt S a v_1 és a v_2 oszlopvektorokból álló mátrix, illetve

$$S^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

Mennyi $A^{13}v$?

$$\begin{aligned} A^{13}v &= (SDS^{-1})^{13}v = SD^{13}S^{-1}v \\ &= \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3^{13} & 0 \\ 0 & 2^{13} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} \end{aligned}$$

vagy

$$\begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} = \alpha v_1 + \beta v_2,$$

ahol

$$\begin{pmatrix} \alpha \\ \beta \end{pmatrix} = S^{-1} \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 4 \\ -1 \end{pmatrix},$$

tehát

$$A^{13}v = A^{13}(\alpha v_1 + \beta v_2) = \alpha \lambda_1^{13} v_1 + \beta \lambda_2^{13} v_2 = 4 \cdot 3^{13} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} + (-1) \cdot 2^{13} \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

f)

$$A = \begin{pmatrix} 2 & -3 \\ 3 & 2 \end{pmatrix}$$

Sajatertekek: $\lambda_1 = 2 + 3i$, $\lambda_2 = 2 - 3i$,

Sajatvektorok:

$$v_1 = \begin{pmatrix} i \\ 1 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} -i \\ 1 \end{pmatrix}$$

$$D = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} -\frac{i}{2} & \frac{1}{2} \\ \frac{i}{2} & \frac{1}{2} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & -3 \\ 3 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} i & -i \\ 1 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2+3i & 0 \\ 0 & 2-3i \end{pmatrix}$$

g) Mivel A a d) es az a) blokkok kombinacioja, így ezen ket feladat eredményeit felhasználva a következöket kapjuk:

$$A = \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix}$$

Sajatertekek: $\lambda_1 = 3$, $\lambda_2 = 2$, $\lambda_3 = 7$,

Sajatvektorok:

$$v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad v_3 = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix}.$$

$$D = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 & 0 & 0 \\ 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix}$$

Jegyzet a sajátertekekproblemarol: BME kurzus: Sajaterdek, sajtvektor

7.2 Idofuggetlen homogen problemak

Probléma 38. Oldd meg az elozo feladatban szereplo A matrixokra az

$$\frac{d}{dx}y = Ay, \quad y(0) = v$$

DE-t! Ird fel az altalanos, illetve a partikularis megoldast! Vizsgald meg az $y = 0$ fixpont stabilitasat!Mennyi $\exp(xA)$? Ird fel a partikularis megoldast e^{xA} segitsegevel!**Megoldas 32.** d) Feladat:

$$\frac{d}{dt}\bar{y} = \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix}\bar{y}$$

Megoldas: Sajatertekek: $\lambda_1 = 3$, $\lambda_2 = 2$. Sajatvektorok:

$$v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Az általános megoldás:

$$y_{\text{alt}}(x) = \sum_i C_i e^{\lambda_i x} v_i = C_1 e^{3x} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} + C_2 e^{2x} \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Ha

$$\bar{y}(0) = \begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} = C_1 \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} + C_2 \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix},$$

vagyis $C_1 = 4$, $C_2 = -1$, akkor a partikularis megoldás

$$y_{\text{part}}(x) = 4e^{3x} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} + (-1)e^{2x} \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Mivel mindkét sajátérték valós része pozitív, így az $y = 0$ fixpont instabil.
Az xA matrix exponenciális függvénye:

$$e^{xA} = e^{xSDS^{-1}} = S e^{xD} S^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} e^{3x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

Ennek segítségével a partikularis megoldás az

$$y_{\text{part}}(x) = e^{xA} \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix}$$

alakban írható fel.

Probléma 39. $y'' = -y$. Írd fel a DE karakterisztikus egyenletet, illetve a DE általános megoldását! Írd át a DE-t egy elsorendű DE-rendszerre és oldd meg az előző feladathoz hasonlóan! Hasonlítsd össze a két megoldási módszert!

Megoldás 33. 1. A karakterisztikus egyenlet és annak gyökei:

$$y'' = -y \implies \lambda^2 = -1 \implies \lambda_1 = 0 + 1 \cdot i, \quad \lambda_2 = 0 - 1 \cdot i,$$

tehát az általános megoldás:

$$y = C_1 e^{(0+i)x} + C_2 e^{(0-i)x} = e^{0 \cdot x} \left(\tilde{C}_1 \cos(1 \cdot x) + \tilde{C}_2 \sin(1 \cdot x) \right)$$

Itt $C_1 = \tilde{C}_1/2 + \tilde{C}_2/(2i)$, $C_2 = \tilde{C}_1/2 - \tilde{C}_2/(2i)$.

2. Ugyanez elsorendű DE rendszerként:

$$\begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix}' = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = A \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix}$$

A sajátértékei és sajátvektorai:

$$\lambda_1 = i, \quad v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ i \end{pmatrix}, \quad \lambda_2 = -i, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ -i \end{pmatrix}$$

Tehát az általános megoldás:

$$\begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = C_1 e^{ix} \begin{pmatrix} 1 \\ i \end{pmatrix} + C_2 e^{-ix} \begin{pmatrix} 1 \\ -i \end{pmatrix}$$

Az eredeti harmonikus oszcillator problema csak valos szamokat tartalmaz, sajnos a megoldas (a komplex gyokok miatt) komplex szamokkal van kifejezve. Ezeknek a komplex szamoknak el kell tunniuk valos kezdeti ertek problema eseteben:

$$y \in \mathbb{R} \quad \Rightarrow \quad \overline{C_2} = C_1, \quad y(t) = 2|C_1| \cos(t + \text{Arg}(C_1)),$$

$$\text{ahol } C_1 = |C_1|e^{i \cdot \text{Arg}(C_1)}.$$

7.3 Jordan normal forma

Sajnos elfordulhat, hogy a fuggetlen sajátvektorok nem alkotnak bazist.

Problema 40. Keresd meg az A matrix sajátterkeit es sajátvektorait!

$$a) \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \quad b) \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \quad c) \begin{pmatrix} 2 & 3 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \quad d) \begin{pmatrix} 7 & 0 & 0 \\ 0 & 2 & 3 \\ 0 & 0 & 2 \end{pmatrix}$$

Vajon mennyi lehet $\exp(xA)$?

Megoldas 34. c) *Sajátterek:*

$$0 = \det(A - \lambda E) = \begin{vmatrix} 2 - \lambda & 3 \\ 0 & 2 - \lambda \end{vmatrix} \quad \Rightarrow \quad \lambda_1 = 2.$$

Az egyetlen fuggetlen sajátvektor:

$$\begin{pmatrix} 2 & 3 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = 2 \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} \quad \Rightarrow \quad \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \text{vagyis } v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Viszont ki tudjuk számolni $\exp(xA)$ -t:

$$\begin{aligned} \exp(xA) &= \exp \left[\begin{pmatrix} 2x & 0 \\ 0 & 2x \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right] \\ &= \exp \begin{pmatrix} 2x & 0 \\ 0 & 2x \end{pmatrix} \cdot \exp \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} e^{2x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \left[\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} + \frac{1}{2!} \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 + \dots \right] \\ &= \begin{pmatrix} e^{2x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 3x \\ 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} e^{2x} & 3xe^{2x} \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \end{aligned}$$

Itt az elso, $\exp(C + D) = \exp(C) \cdot \exp(D)$ tipusu atalakitast azert lehetett elvegezni, mert esetunkben $[C, D] = CD - DC = 0$ volt:

$$\begin{pmatrix} e^{2x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} e^{2x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} = 0$$

Az utolso elotti atalakitassal pedig azt hasznaltuk ki, hogy

$$\begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 = (3x)^2 \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} = 0$$

Problema 41. Oldd meg a

$$\frac{d}{dt}\bar{y} = \begin{pmatrix} 5 & 6 \\ 0 & 5 \end{pmatrix}\bar{y}, \quad \bar{y}(0) = \begin{pmatrix} 77 \\ 88 \end{pmatrix}$$

DE-t!

Megoldas 35.

$$\begin{aligned} \bar{y}(0) &= \exp \left[t \begin{pmatrix} 5 & 6 \\ 0 & 5 \end{pmatrix} \right] \begin{pmatrix} 77 \\ 88 \end{pmatrix} = \left[\exp \begin{pmatrix} 5t & 0 \\ 0 & 5t \end{pmatrix} \cdot \exp \begin{pmatrix} 0 & 6t \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right] \begin{pmatrix} 77 \\ 88 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} e^{5t} & 0 \\ 0 & e^{5t} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 6t \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 77 \\ 88 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

Tétel 6. Jordan normal forma: Minden A komplex matrixhoz letezik olyan S invertálható matrix, hogy $SAS^{-1} = N$, ahol N egy blokk diagonális matrix, amelyben a diagonális blokkok alakja (itt a háromdimenziós illusztratív esetet prezentáljuk):

$$J_3 = \begin{pmatrix} \lambda & 1 & 0 \\ 0 & \lambda & 1 \\ 0 & 0 & \lambda \end{pmatrix}.$$

J_3 exponenciális függvénye:

$$\begin{aligned} e^{tJ_3} &= \exp \begin{pmatrix} \lambda t & 0 & 0 \\ 0 & \lambda t & 0 \\ 0 & 0 & \lambda t \end{pmatrix} \cdot \exp t \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} e^{\lambda t} & 0 & 0 \\ 0 & e^{\lambda t} & 0 \\ 0 & 0 & e^{\lambda t} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & t & t^2/2! \\ 0 & 1 & t \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \end{aligned}$$

Mi a standard basis tulajdonsága egy ilyen J_3 matrix esetében? (Itt $e_1 = (1, 0, 0)^T$, $e_2 = (0, 1, 0)^T$, $e_3 = (0, 0, 1)^T$.)

$$J_3 e_1 = \lambda e_1, \quad J_3 e_2 = \lambda e_2 + e_1, \quad J_3 e_3 = \lambda e_3 + e_2.$$

Tehát az A matrix λ sajátértéke 3d Jordan blokkjához tartozó specialis vektorokat a következő egyenletrendszer megoldása detektálja:

$$Av_1 = \lambda v_1, \quad Av_2 = \lambda v_2 + v_1, \quad Av_3 = \lambda v_3 + v_2,$$

ahol azt, hogy a 3d blokk nem része egy nagyobb blokknak, az garantálható, hogy az $Av_4 = \lambda v_4 + v_3$ egyenletnek már nincs megoldása.

Problema 42. Csillapított harmonikus oszcillátor: $y'' = -y - \alpha y'$. Írd fel a DE karakterisztikus egyenletet, és határozd meg, hogy milyen α értékek esetén esnek egybe a gyökei! Írd fel a DE általános megoldását!

Írd át a DE-t egy elsőrendű rendszerre, és vizsgáld meg az együtthatomatrix Jordan dekompozícióját!

Megoldas 36. • Karakterisztikus egyenlet:

$$y'' = -y - \alpha y' \implies \lambda^2 = -1 - \alpha\lambda \implies \lambda_{1,2} = \frac{-\alpha \pm \sqrt{\alpha^2 - 4}}{2}$$

Egy gyök van, ha $\alpha = \pm 2$. Mi a $\alpha = 2$ esetet vizsgáljuk, ekkor $\lambda = -1$.
Az általános megoldás:

$$y_{alt} = C_1 e^{-t} + C_2 t e^{-t}.$$

- Ugyanez elsorendű DE rendszerként:

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = A \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix}$$

A egyetlen független sajátértéke, sajátvektora:

$$\lambda = -1, \quad v_1 = \begin{pmatrix} -1 \\ 1 \end{pmatrix}$$

A Jordan normalforma:

$$Av_1 = \lambda v_1,$$

$$Av_2 = \lambda v_2 + v_1$$

tehát

$$v_1 = \begin{pmatrix} -1 \\ 1 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} -1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad S = \begin{pmatrix} -1 & -1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix},$$

$$J = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} -1 & 1 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$$

Ennek alapján

$$\exp(tA) = \exp(tSJS^{-1}) = S \exp(tJ) S^{-1} = S \begin{pmatrix} e^{-x} & x e^{-x} \\ 0 & e^{-x} \end{pmatrix} S^{-1}.$$

A megoldás

$$\begin{pmatrix} y(t) \\ v(t) \end{pmatrix} = \exp(tA) \begin{pmatrix} y(0) \\ v(0) \end{pmatrix}.$$

A csillapított harmonikus oszcillátor

$$y'' = -y - \alpha y', \quad \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & -\alpha \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix}$$

fázisportrei: A nyílak a két utolsó ábrán a következő matrixok sajátvektorait és sajátértékeit jelölik:

$$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & -2 \end{pmatrix}, \quad \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ -1 & -2.2 \end{pmatrix}.$$

Az első ábrán, az alulcsillapított oszcillátorral sajnos egyszerre két dolog is történik. A rendszer oszcillál az origó körül, de a csillapítás miatt egyre közeledik is az origóhoz. Hogy jobban attekinthessük a helyzetet, elmenialjuk a csillapítást, vagyis az együtthatomatrixát a DE-nek megváltoztatjuk:

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & -0.5 \end{pmatrix} \rightarrow A' = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & -0.5 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} -0.25 & 0 \\ 0 & -0.25 \end{pmatrix},$$

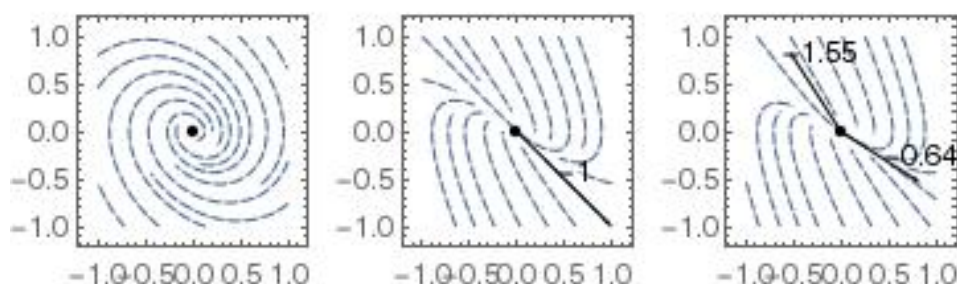

Figure 7.2: Harom fajta harmonikus oszcillator $y'' = -y - \alpha y'$: alul, kritikusan es tul csillapított. A csillapítási paraméter $\alpha = 0.5, 2, 2.2$. A második es a harmadik ábrán a megoldásgorbek a nyílak irányába mozognak az origo fele $e^{\lambda t}$ faktorokkal szorozva. Mivel az ábrákon feltüntetett λ faktorok negatívak, így a megoldások az origo fele aramlanak.

vagyis A -ból levonjuk a sajátértéke valós részét megszorozva az egységmatrixszal. Ez ugyanazt a keringést írja le az origo körül, csak éppen nulla csillapítással. A' sajátvektorai ugyanazok, mint A -nak, a sajátértékek viszont megnövekedtek 0.25 -tel, vagyis a valós részük nulla lett. A' sajátrendszer:

$$\text{sajátértékek: } 0 \pm 0.96i, \quad \bar{v}_1 = \begin{pmatrix} 0.70 \\ -0.17 + 0.68i \end{pmatrix}, \quad \bar{v}_2 = \begin{pmatrix} 0.70 \\ -0.17 - 0.68i \end{pmatrix}.$$

Mivel az eredeti probléma csak valós számokat tartalmazott, így a sajátértékek es sajátvektorok komplex konjugált párokban érkeznek. Mi köze a csillapított oszcillator első ábrájának ezekhez a sajátvektorokhoz? A valós megoldása

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = A' \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix}$$

a DE-nek

$$\begin{aligned} \begin{pmatrix} y(t) \\ v(t) \end{pmatrix} &= C e^{0.96it} \begin{pmatrix} 0.70 \\ -0.17 + 0.68i \end{pmatrix} + \bar{C} e^{-0.96it} \begin{pmatrix} 0.70 \\ -0.17 - 0.68i \end{pmatrix} \\ &= 2|C| \cos(0.96t + \text{Arg}(C)) \begin{pmatrix} 0.70 \\ -0.17 \end{pmatrix} + 2|C| \sin(0.96t + \text{Arg}(C)) \begin{pmatrix} 0 \\ 0.68 \end{pmatrix}, \end{aligned}$$

ahol $C = |C| e^{i \cdot \text{Arg}(C)}$. Tehát a megoldásgorbek ellipszisek a $\Re \bar{v}_1, \Im \bar{v}_1$ vektorok által generált koordináta-rendszerben.

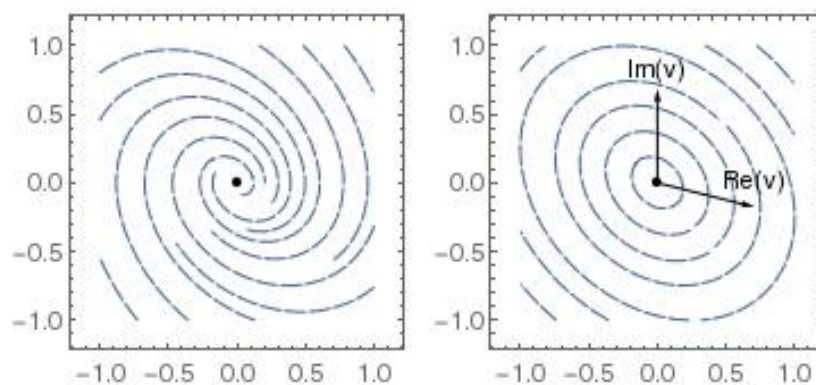

Figure 7.3: Ha a csillapított harmonikus oszcillátorból (első ábra) elimáljuk a csillapítást (második ábra), akkor periodikus, elliptikus trajektoriat kapunk. A valós és a képzetes részei A (vagy A') sajátvektorainak jelölik ki az ellipszisek tengelyeit.

Chapter 8

Homogeneous linear systems

Homogeneous and inhomogeneous linear DE:

$$\text{hom: } \frac{d}{dt}\bar{y} = A(t)\bar{y}, \quad \text{inhom: } \frac{d}{dt}\bar{y} = A(t)\bar{y} + \bar{f}(t),$$

($\bar{y}$ vector, A matrix.)

1. Superposition principle: If

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_1 = A(t)\bar{y}_1 \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_2 = A(t)\bar{y}_2$$

then

$$\frac{d}{dt}(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2) = A(t)(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2),$$

So linear combinations of solutions are solutions, too

2. General solution of inhom. lin. DE: If

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_{hom} = A(t)\bar{y}_{hom} \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_{in} = A(t)\bar{y}_{in} + \bar{f}(t),$$

then

$$\frac{d}{dt}(\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{in}) = A(t)(\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{in}) + \bar{f}(t).$$

So the general solution can be written as a sum of the general solution $\bar{y}_{hom}$ of the hom. equation and a particular solution $\bar{y}_{in}$ of the inhom. equation: $\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{in}$.

3. Linear input-output relation: If

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_1 = A(t)\bar{y}_1 + \bar{f}_1(t) \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_2 = A(t)\bar{y}_2 + \bar{f}_2(t)$$

then

$$\frac{d}{dt}(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2) = A(t)(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2) + (\alpha_1\bar{f}_1(t) + \alpha_2\bar{f}_2(t)),$$

so the $(\alpha_1\bar{f}_1(t) + \alpha_2\bar{f}_2(t))$ "input" generates $(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2)$ "output".

8.1 Time independent homogeneous systems

Problema 43. *Radioactive decay: $A \rightarrow B \rightarrow \emptyset$.*

$$\frac{d}{dt} \bar{y} = \frac{d}{dt} \begin{pmatrix} a \\ b \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -2a \\ 2a - 3b \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -2 & 0 \\ 2 & -3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} a \\ b \end{pmatrix}.$$

This exercise is easy if $a(0) = 0, b(0) = 1$. Why is the case $a(0) = 1, b(0) = 0$ harder?

Megoldas 37. *if*

$$\bar{y}(0) = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix}, \text{ akkor } \dot{\bar{y}}(0) = -3 \cdot \bar{y}(0),$$

i.e. the position vector $\bar{y}$ and the velocity vector $\dot{\bar{y}}$ have the same direction, then the solution is

$$\bar{y}(t) = e^{-3t} \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix}.$$

They point into different directions in the case of $\bar{y}(0) = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$, so the solution curve $\bar{y}(t)$ is going to be a curve, not a straight line. However if

$$\bar{y}(0) = \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix}, \text{ akkor } \dot{\bar{y}}(0) = \begin{pmatrix} -2 & 0 \\ 2 & -3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix} = -2 \cdot \bar{y}(0),$$

i.e. if $\bar{y}$ and $\dot{\bar{y}}$ are proportional vectors, then the evolution takes place on the line of the vector $\bar{y}(0)$, so the solution is

$$\bar{y}(t) = e^{-2t} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix}.$$

As the DE hom.lin., the general solution is

$$\bar{y}(t) = C_1 e^{-3t} \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix} + C_2 e^{-2t} \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \end{pmatrix}$$

Tétel 7. *If the vectors $\bar{v}_1, \dots, \bar{v}_n$ form a basis and are eigenvectors of A (i.e. $A\bar{v}_i = \lambda_i \bar{v}_i$), then the general solution of the*

$$\frac{d}{dt} \bar{y} = A\bar{y}$$

DE is

$$\bar{y}(t) = \sum_{i=1}^n C_i e^{\lambda_i t} \bar{v}_i.$$

Indeed both sides evaluate to the same

$$\begin{aligned} \frac{d}{dt} \left(\sum_{i=1}^n C_i e^{\lambda_i t} \bar{v}_i \right) &= \sum_{i=1}^n C_i \lambda_i e^{\lambda_i t} \bar{v}_i, \\ A \cdot \left(\sum_{i=1}^n C_i e^{\lambda_i t} \bar{v}_i \right) &= \sum_{i=1}^n C_i e^{\lambda_i t} \lambda_i \bar{v}_i. \end{aligned}$$

8.1.1 Eigenvalues, eigenvectors

Eigenvalue (characteristic) equation:

$$\begin{aligned} A\bar{v} &= \lambda\bar{v}, & \bar{v} &\neq \bar{0} \\ A\bar{v} &= \lambda E\bar{v}, \\ (A - \lambda E)\bar{v} &= \bar{0}. \\ \text{However } (A - \lambda E)\bar{0} &= \bar{0}, \end{aligned}$$

so the linear transformation $A - \lambda E$ is not one to one, it can not be inverted, so there is a nontrivial solution $\bar{v} \neq \bar{0}$ if and only if

$$\det(A - \lambda E) = 0.$$

This equation determines the possible values of λ . Then $\bar{v}$ can be found by solving a linear equation.

Totel 8. Assume that $\bar{v}_1, \dots, \bar{v}_n$ form a basis and are eigenvectors of A (i.e. $A\bar{v}_i = \lambda_i\bar{v}_i$). Let S be the matrix formed by the column vectors $\bar{v}_i$. then

$$S^{-1}AS = \text{diag}(\lambda_1, \dots, \lambda_n) = D.$$

Here $\text{diag}(\lambda_1, \dots, \lambda_n)$ is a diagonal matrix (i.e. the off diagonal elements are 0), and the diagonal element in the ith row is λ_i .

Problema 44. Find the eigenvectors and eigenvalues of A ! find the similarity transformation S which diagonalize A -t, i.e. $D = S^{-1}AS$, where D is diagonal! Express the vector v as a linear combination of the eigenvectors! Compute $A^{13}v$!

$$\begin{aligned} \text{a) } (7) \quad \text{b) } \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \quad \text{c) } \begin{pmatrix} 2 & 0 \\ 1 & 3 \end{pmatrix} \quad \text{d) } \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix} \quad \text{e) } \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix} \\ \text{f) } \begin{pmatrix} 2 & -3 \\ 3 & 2 \end{pmatrix} \quad \text{g) } \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix} \quad \text{h) } \begin{pmatrix} 2 & -3 & 0 \\ 3 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix} \end{aligned}$$

here v is:

$$\text{a) } v = (8), \quad \text{b-f) } v = \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix}, \quad \text{g-h) } v = \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{pmatrix}$$

Megoldas 38. b)

$$A = \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$$

Eigenvalues: $\lambda_1 = 3, \quad \lambda_2 = 2,$

Eigenvectors:

$$v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix}$$

$$D = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$$

This was a trivial problem, as A was diagonal.

d)

$$A = \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix}$$

Characteristic equation:

$$\det(A - \lambda E) = \begin{vmatrix} 2 - \lambda & 1 \\ 0 & 3 - \lambda \end{vmatrix} = (2 - \lambda)(3 - \lambda) - 1 \cdot 0 = 0$$

Eigenvalues: $\lambda_1 = 3$, $\lambda_2 = 2$ .Since A is triangular (the elements under the main diagonal are all 0), the eigenvalues are the diagonal elements.Eigenvectors (for $\lambda_1 = 3$):

$$\begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = 3 \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix},$$

or

$$\begin{pmatrix} 2 - 3 & 1 \\ 0 & 3 - 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

This yields $\begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x \\ x \end{pmatrix}$. Pick a nonzero vector, for example let $x = 1$.

Eigenvectors:

$$v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Diagonalization:

$$D = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 & 0 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$$

Here S is comprised of the v_1 and v_2 column vectors, and

$$S^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

How much is $A^{13}v$?

$$\begin{aligned} A^{13}v &= (SDS^{-1})^{13}v = SD^{13}S^{-1}v \\ &= \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3^{13} & 0 \\ 0 & 2^{13} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} \end{aligned}$$

or

$$\begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} = \alpha v_1 + \beta v_2,$$

where

$$\begin{pmatrix} \alpha \\ \beta \end{pmatrix} = S^{-1} \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 4 \\ -1 \end{pmatrix},$$

consequently

$$A^{13}v = A^{13}(\alpha v_1 + \beta v_2) = \alpha \lambda_1^{13} v_1 + \beta \lambda_2^{13} v_2 = 4 \cdot 3^{13} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} + (-1) \cdot 2^{13} \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

f)

$$A = \begin{pmatrix} 2 & -3 \\ 3 & 2 \end{pmatrix}$$

Eigenvalues: $\lambda_1 = 2 + 3i$, $\lambda_2 = 2 - 3i$,

Eigenvectors:

$$v_1 = \begin{pmatrix} i \\ 1 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} -i \\ 1 \end{pmatrix}$$

$$D = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} -\frac{i}{2} & \frac{1}{2} \\ \frac{i}{2} & \frac{1}{2} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & -3 \\ 3 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} i & -i \\ 1 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2+3i & 0 \\ 0 & 2-3i \end{pmatrix}$$

g) Since the block diagonal matrix A consists of the blocks d) and a), the combination of these two exercise yields

$$A = \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix}$$

Eigenvalues: $\lambda_1 = 3$, $\lambda_2 = 2$, $\lambda_3 = 7$,

Eigenvectors:

$$v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad v_3 = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix}.$$

$$D = S^{-1}AS = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 & 0 & 0 \\ 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & 7 \end{pmatrix}$$

8.2 Time independent homogeneous systems

Problema 45. Solve the DE

$$\frac{d}{dx}y = Ay, \quad y(0) = v$$

for the matrices and vectors of the previous problem! Find the general and particular solutions! Study the stability of the $\bar{y} = \bar{0}$ fixed point! Compute $\exp(xA)$! Express the particular solution with e^{xA} !

Megoldas 39. d) Exercise:

$$\frac{d}{dt}\bar{y} = \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 3 \end{pmatrix} \bar{y}$$

Solution: Eigenvalues: $\lambda_1 = 3$, $\lambda_2 = 2$. Eigenvectors:

$$v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix}, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

The general solution:

$$y_{\text{alt}}(x) = \sum_i C_i e^{\lambda_i x} v_i = C_1 e^{3x} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} + C_2 e^{2x} \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

If

$$\bar{y}(0) = \begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix} = C_1 \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} + C_2 \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix},$$

then $C_1 = 4$, $C_2 = -1$, and the particular solution is

$$y_{\text{part}}(x) = 4e^{3x} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} + (-1)e^{2x} \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Since there is an eigenvalue with positive real part, the $\bar{0}$ fixed point is unstable. The exponential function of xA :

$$e^{xA} = e^{xSDS^{-1}} = S e^{xD} S^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} e^{3x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

Then the particular solution is

$$y_{\text{part}}(x) = e^{xA} \begin{pmatrix} 3 \\ 4 \end{pmatrix}.$$

Problema 46. $y'' = -y$. Write down the characteristic equation of the DE and find the general solution! Rewrite the DE as a first order system and solve it! Compare the two solutions!

Megoldas 40. 1. The characteristic equation and its roots:

$$y'' = -y \implies \lambda^2 = -1 \implies \lambda_1 = 0 + 1 \cdot i, \quad \lambda_2 = 0 - 1 \cdot i,$$

so the general solution is

$$y = C_1 e^{(0+i)x} + C_2 e^{(0-i)x} = e^{0 \cdot x} \left(\widetilde{C}_1 \cos(1 \cdot x) + \widetilde{C}_2 \sin(1 \cdot x) \right)$$

Here $C_1 = \widetilde{C}_1/2 + \widetilde{C}_2/(2i)$, $C_2 = \widetilde{C}_1/2 - \widetilde{C}_2/(2i)$.

2. The same as a first order DE:

$$\begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix}' = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = A \begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix}$$

The eigenvalues and eigenvectors of A :

$$\lambda_1 = i, \quad v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ i \end{pmatrix}, \quad \lambda_2 = -i, \quad v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ -i \end{pmatrix}$$

The general solution:

$$\begin{pmatrix} y \\ v \end{pmatrix} = C_1 e^{ix} \begin{pmatrix} 1 \\ i \end{pmatrix} + C_2 e^{-ix} \begin{pmatrix} 1 \\ -i \end{pmatrix}$$

The original harmonic oscillator problem contains only real numbers. So the imaginary part of the solution must be zero:

$$y \in \mathbb{R} \implies \overline{C}_2 = C_1, \quad y(t) = 2|C_1| \cos(t + \text{Arg}(C_1)),$$

where $C_1 = |C_1| e^{i \cdot \text{Arg}(C_1)}$.

8.3 Jordan normal form

Unfortunately it is possible that there is no basis consisting of eigenvectors.

Problema 47. Find the eigenvectors and eigenvalues of A !

$$a) \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \quad b) \begin{pmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \quad c) \begin{pmatrix} 2 & 3 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \quad d) \begin{pmatrix} 7 & 0 & 0 \\ 0 & 2 & 3 \\ 0 & 0 & 2 \end{pmatrix}$$

How much is $\exp(xA)$?

Megoldas 41. c) Eigenvalues:

$$0 = \det(A - \lambda E) = \begin{vmatrix} 2 - \lambda & 3 \\ 0 & 2 - \lambda \end{vmatrix} \implies \lambda_1 = 2.$$

There is a single independent eigenvector:

$$\begin{pmatrix} 2 & 3 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = 2 \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} \implies \begin{pmatrix} x \\ y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \text{so } v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Nevertheless we can compute $\exp(xA)$:

$$\begin{aligned} \exp(xA) &= \exp \left[\begin{pmatrix} 2x & 0 \\ 0 & 2x \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right] \\ &= \exp \begin{pmatrix} 2x & 0 \\ 0 & 2x \end{pmatrix} \cdot \exp \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} e^{2x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \left[\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} + \frac{1}{2!} \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 + \dots \right] \\ &= \begin{pmatrix} e^{2x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 3x \\ 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} e^{2x} & 3xe^{2x} \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \end{aligned}$$

The $\exp(C + D) = \exp(C) \cdot \exp(D)$ identity can be applied since $[C, D] = CD - DC = 0$:

$$\begin{pmatrix} e^{2x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} e^{2x} & 0 \\ 0 & e^{2x} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} = 0$$

We also used the nilpotency of the matrix

$$\begin{pmatrix} 0 & 3x \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 = (3x)^2 \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}^2 = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} = 0$$

Problema 48. Solve the

$$\frac{d}{dt} \bar{y} = \begin{pmatrix} 5 & 6 \\ 0 & 5 \end{pmatrix} \bar{y}, \quad \bar{y}(0) = \begin{pmatrix} 77 \\ 88 \end{pmatrix}$$

DE!

Megoldas 42.

$$\begin{aligned} \bar{y}(0) &= \exp \left[t \begin{pmatrix} 5 & 6 \\ 0 & 5 \end{pmatrix} \right] \begin{pmatrix} 77 \\ 88 \end{pmatrix} = \left[\exp \begin{pmatrix} 5t & 0 \\ 0 & 5t \end{pmatrix} \cdot \exp \begin{pmatrix} 0 & 6t \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \right] \begin{pmatrix} 77 \\ 88 \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} e^{5t} & 0 \\ 0 & e^{5t} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 6t \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 77 \\ 88 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

Chapter 9

Onadjungalt matrixok

Legyen két komplex $\mathbb{C}^n$ -beli vektor belső (valós esetben skaláris) szorzata

$$(\vec{u}, \vec{v}) = \sum_k \bar{u}_k v_k = \overline{\vec{u}^T \vec{v}}.$$

Egy A mátrix elemeit a következőképpen nyerhetjük ki:

$$A_{ij} = (\vec{e}_i, A\vec{e}_j).$$

Itt A -t a második vektorhoz kapcsoltuk, de persze megpróbálhattuk volna ezt az első $\vec{e}_i$ vektorral is. Defináljuk az A mátrix A^* adjungáltját a következőképpen:

$$(\vec{u}, A\vec{v}) = (A^*\vec{u}, \vec{v}) \quad \forall \vec{u}, \vec{v}.$$

A^* mátrixelemei:

$$(A^*)_{ij} = (\vec{e}_i, A^*\vec{e}_j) = \overline{(A\vec{e}_j, \vec{e}_i)} = \overline{(\vec{e}_j, A\vec{e}_i)} = \bar{A}_{ji}.$$

Tehát $A^* = \bar{A}^T$. A onadjungalt (hermitikus), ha $A = A^*$. Az ilyen mátrixokra teljesül a következő tétel:

Tétel 9. *Ha $A = A^*$, akkor A sajátértékei valósak, továbbá létezik sajátvektorokból álló ortonormált bázis.*

1.

$$\begin{aligned} Av = \lambda v &\implies \lambda \in \mathbb{R}. \\ (v, Av) = (v, \lambda v) &= \lambda(v, v), \\ (v, Av) = (A^*v, v) = (Av, v) &= (\lambda v, v) = \bar{\lambda}(v, v). \end{aligned}$$

Mivel $(v, v) \neq 0$, így $\lambda = \bar{\lambda}$, tehát a sajátértékek valósak.

2.

$$\begin{aligned} Av_1 = \lambda_1 v_1, Av_2 = \lambda_2 v_2, \lambda_1 \neq \lambda_2 &\implies (v_1, v_2) = 0. \\ (v_1, Av_2) = (v_1, \lambda_2 v_2) &= \lambda_2(v_1, v_2), \\ (v_1, Av_2) = (Av_1, v_2) = (\lambda_1 v_1, v_2) &= \bar{\lambda}_1(v_1, v_2) = \lambda_1(v_1, v_2). \end{aligned}$$

Tehát $\lambda_2(v_1, v_2) = \lambda_1(v_1, v_2)$, így $(v_1, v_2) = 0$. Vagyis különböző sajátértékekhez tartozó sajátvektorok ortogonálisak egymásra.

3. Az ortonormalt bazis konstrukcioja:

Egy v_1, λ_1 sajátvektor-sajátérték pár mindig van, mivel a $\det(A - \lambda E) = 0$ egyenletnek mindig van legalább egy λ_1 gyöke. Legyen W_1 a v_1 vektorra merőleges vektorok altér. Azt allitjuk, hogy ekkor $AW_1 \subset W_1$. Valóban, ha $w_1 \in W_1$ (vagyis $(w, v_1) = 0$), akkor

$$(Aw_1, v_1) = (w, Av_1) = (w_1, \lambda_1 v_1) = \lambda_1(w_1, v_1) = 0 \cdot \lambda_1 = 0.$$

Ezután vegyük A megszorítását W_1 -re (ahol W_1 dimeziója már eggyel kevesebb mint az eredeti vektortér). W_1 -ben található egy új, v_1 -re ortogonális v_2 sajátvektort. Ezt az eljárást folytatva megkonstruálhatjuk a keresett ortonormalt sajátvektor bazist.

Probléma 49. Mennyi a következő matrixok adjungáltja?

$$(77), \quad (-i), \quad \begin{pmatrix} 1 & 2 \\ 3 & 4 \end{pmatrix}, \quad \begin{pmatrix} -3i & 4i \\ 5i & -6i \end{pmatrix}, \quad \begin{pmatrix} 2-i & 5+7i \\ 2+i & 5+7i \end{pmatrix}.$$

A lineáris homogén rendszereknel a két motivációs példa a radioaktív bomlás, illetve a csillapított harmonikus oszcillátor volt. Sajnos az együtthatomatrix egyik esetben sem volt onadjungált. Igazából a gyakorlatban inkább az antihermitikus $A^* = -A$ matrixok fordulnak elő. Viszont ekkor $(iA)^* = iA$, tehát iA már onadjungált.

Probléma 50. Legyen

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & -1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = A\bar{y}(t), \quad \begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} y_1^0 \\ y_2^0 \end{pmatrix}.$$

Oldd meg a DE-t, és ellenőrizd, hogy

$$\begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = R(t) \begin{pmatrix} y_1^0 \\ y_2^0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \cos(t) & -\sin(t) \\ \sin(t) & \cos(t) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1^0 \\ y_2^0 \end{pmatrix},$$

tehát $\bar{y}(t)$ -t a kezdeti feltételnek t szög (radianban mért) $R(t)$ elforgatásával kapjuk meg.

Mennyi A^2 ? Próbáld ki ennek alapján kiszámolni $R(t) = e^{tA}$ -t! Hasonlítsd ezt össze $e^{it} = \cos(t) + i\sin(t)$ Taylor sorozatával!

Probléma 51. Forogjon az $\bar{y}$ vektor egysegnyi szögsebességgel az $\bar{n}$ egysegevktor által meghatározott tengely körül az orámutató járással szemben. Mennyi A , ha

$$\frac{d}{dt}\bar{y}(t) = A\bar{y}(t).$$

Megoldás 43. 1. Egy kis Δt időtartam alatt az $\bar{y}$ vektor megváltozása

$$\Delta\bar{y} = \Delta t \cdot \bar{n} \times \bar{y}.$$

2. Tehát

$$\frac{d}{dt}\bar{y} = \bar{n} \times \bar{y} = \begin{pmatrix} n_2 y_3 - n_3 y_2 \\ n_3 y_1 - n_1 y_3 \\ n_1 y_2 - n_2 y_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 & -n_3 & n_2 \\ n_3 & 0 & -n_1 \\ -n_2 & n_1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ y_3 \end{pmatrix}$$

Megjegyzés: Ha $\bar{n}$ nem lenne egységvektor, akkor is egy elforgatás csoportot kapnánk az $\bar{n}$ tengely körül, de ekkor a szögsebesség $\|\bar{n}\|$ lenne. Így parba tudjuk állítani a 3d vektorokat és az antiszimmetrikus mátrixokat

$$\bar{A} = \begin{pmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \end{pmatrix} \iff A = \begin{pmatrix} 0 & -a_3 & a_2 \\ a_3 & 0 & -a_1 \\ -a_2 & a_1 & 0 \end{pmatrix} \quad (9.1)$$

Probléma 52. Mi történne végül az $\bar{y}$ vektorral, ha a következőket csináljuk vele:

1. Forgassuk el $\bar{y}$ -t az $\bar{B}$ vektor körül $-t\|\bar{B}\|$ szöggel,
2. Forgassuk el $\bar{y}$ -t az $\bar{A}$ vektor körül $-t\|\bar{A}\|$ szöggel,
3. Forgassuk el $\bar{y}$ -t az $\bar{B}$ vektor körül $t\|\bar{B}\|$ szöggel,
4. Forgassuk el $\bar{y}$ -t az $\bar{A}$ vektor körül $t\|\bar{A}\|$ szöggel.

Ha $t \approx 0$, akkor milyen (nagyon kicsi, t^2 nagyságrendű) elforgatást kapunk, és mi köze az eredménynek az $\bar{A} \times \bar{B}$ vektorialis szorzáshoz?

Probléma 53. Legyen

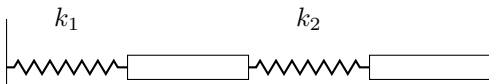
$$\frac{d}{dt}\bar{y}(t) = A\bar{y}(t),$$

és tegyük fel hogy $\bar{y}(t)$ normája (vagyis $\|\bar{y}(t)\| = (\bar{y}(t), \bar{y}(t))^{1/2}$) állandó:

$$\frac{d}{dt}\|\bar{y}(t)\| = 0.$$

Mutasd meg, hogy ekkor $A^* = -A$, illetve a valós esetben $A^T = -A$.

Probléma 54. Vegyük a következő, két egysegnyi tömegből álló, $k_{1,2} > 0$ rugóállandójú csillapítatlan tömeg-rugó rendszert:

1. A rendszer energiája (kinetikus+potenciális) :

$$H(y_1, y_2, \dot{y}_1, \dot{y}_2) = \frac{1}{2} (\dot{y}_1^2 + \dot{y}_2^2) + \frac{1}{2} (k_1 y_1^2 + k_2 (y_1 - y_2)^2)$$

Ird fel a Hamiltonikus

$$\frac{d}{dt}y_i = \frac{\partial H}{\partial y_i}, \quad \frac{d}{dt}\dot{y}_i = -\frac{\partial H}{\partial \dot{y}_i}$$

egyenleteket, majd ellenorizd, hogy Newton harmadik törvénye ugyanezeket az egyenleteket adja!

2. Mennyi A , ha

$$\frac{d^2}{dt^2}\bar{y} = -A\bar{y} \quad ?$$

Mutasd meg, hogy esetünkben A onadjungalt! (Esetünkben A sajátértékei pozitívak lesznek.)

Legyen v_i egy A -nak a λ_i sajátértékeihez tartozó bázisvektorok rendszere.

Mutasd meg, hogy ekkor ennek a másodrendű DE-nek az általános megoldása

$$\bar{y}(t) = \sum_i C_i \cos(\sqrt{\lambda_i}t) v_i + S_i \sin(\sqrt{\lambda_i}t) v_i.$$

3. *Oldd meg a DE-t és ábrázol a megoldást, ha*

$$k_1 = 11, k_2 = 22, y_1(0) = 33, y_2(0) = 44, \dot{y}_1(0) = 55, \dot{y}_2(0) = 66.$$

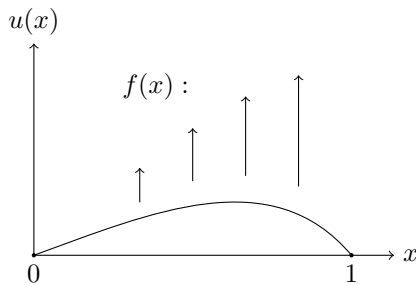
4. *Hogyan kellene módosítani ezeket a számításokat, ha a feladat két különböző m_1 és m_2 tömegű test mozgásáról szólna?*

Chapter 10

Inhomogen linearis rendszerek

10.1 Egy kifeszített ruhaszaritodrot alakjarol

Mennyi egy erosen elofeszített (ezt a feszultseget használjuk majd egységként) vízszintes hur $u(x)$ vertikalis elmozdulasa egy helyfuggo $f(x)$ vertikalis eroterben? A hur ket vege rogzített, tehát $u(0) = u(1) = 0$.

A kovetkezo problemakat fogjuk vizsgalni:

1.

$$\text{Eroegyensuly} \iff \Delta u = u''(x) = -f(x). \quad (10.1)$$

2. A hur gravitacios es elasztikus energiaja:

$$\text{Energia}[u] = \int_0^1 \frac{1}{2} [u'(x)]^2 - f(x)u(x) dx, \quad (10.2)$$

tehat (10.1) megoldasa ekvivalens (10.2) minimalizalasaival.

3. Hogyan tudjuk megoldani (10.1)-t, ha a derivaltakat differenciakkal helyettesitjuk (veges differenciak modszere)? (Mas szoval az u fuggvenyt kozelitjuk egy, u -nak nehany x_i pontban kiszamitott ertekeibol allo vektorral.) Hogyan fejezhetjuk ki (10.1) megoldasat, ha tudjuk u -t abban az esetben, ha az f ero egyetlen pontra koncentralodik vegtelen erosuruseggel (impulzusvalasz, Green-fuggveny)?

4. Hogyan tudjuk (10.2)-t közelítőleg minimalizálni, ha feltesszük, hogy u egy darabonként egyenes (affin) folytonos függvény? (Veges elem módszer.)
5. Hogyan mukodik a (10.1) es (10.2) egyenletek kozotti ekvivalancia altalanosabban, azaz hogyan kereshetjuk meg egy

$$S[u] = \int_0^1 L(x, u, u') dx$$

funkcional kritikus pontjait? (Variacioszamitas, Euler-Lagrange egyenletek.)

6. Hogyan magyazza a feladat szimmetriaja (eltolas es elforgatas (tukrozes egy dimenzioban)) a Δ Laplace operator felbukkanasat? Mi egy szimmetria definicioja es hogyan tudjuk a szimmetriat a gyakorlatban kihasznalni?

10.1.1 Poisson egyenlet

Eroegyensuly:

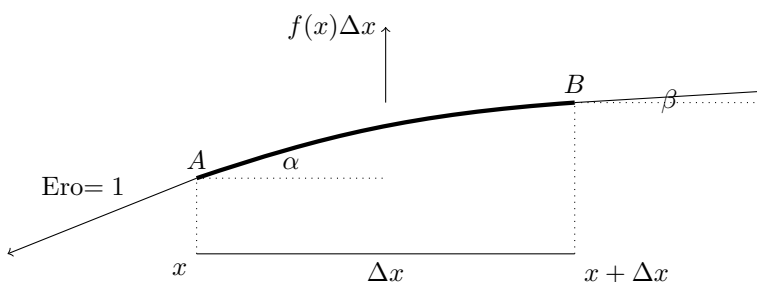

Figure 10.1: Az A es B pontokban ható egységnyi erő függőleges komponenseit ellensúlyozza az $f(x)\Delta x$ függőleges terheles.

$$\begin{aligned} f(x)\Delta x - 1 \cdot \sin(\alpha) + 1 \cdot \sin(\beta) &= 0, \\ \cos(\alpha) &\approx 1, \quad \alpha \approx \sin(\alpha) \approx \tan(\alpha), \quad \text{stb.} \\ \tan(\alpha) &= u'(x), \quad \tan(\beta) = u'(x + \Delta x) \approx u'(x) + u''(x)\Delta x. \end{aligned}$$

Tehat

$$u''(x) = -f(x), \tag{10.3}$$

ami az egy dimenziós Poisson egyenlet. Magasabb dimenzióban:

$$\Delta = \frac{\partial^2}{\partial x_1^2} + \dots + \frac{\partial^2}{\partial x_n^2}, \quad \Delta\phi(\bar{x}) = -f(\bar{x}).$$

10.1.2 Dirichlet elv

Mennyi az energiaváltozása az $\overline{AB}$ hurdarabknak a nyugalmi $u = 0$ helyzethez képest?

1. A vertikális $f(x)\Delta x$ erő $f(x)\Delta x \cdot u(x)$ munkát végez.
2. A hurdarabkanak Δx hossza megno:

$$|\overline{AB}| = \sqrt{\Delta x^2 + [u'(x)\Delta x]^2} = \Delta x \sqrt{1 + [u'(x)]^2} \approx \Delta x + \frac{[u'(x)]^2}{2} \Delta x.$$

Mindez egységnyi hurfeszültség elleneben történik.

Thehat a hur energiaváltozása

$$\text{Energia}[u] = \int_0^1 \frac{1}{2} [u'(x)]^2 - f(x)u(x) dx. \quad (10.4)$$

$E[u]$ minimalizálása az $u(0) = u(1) = 0$ feltételek mellett ekvivalens az

$$u''(x) = -f(x), \quad u(0) = u(1) = 0 \quad (10.5)$$

peremértékfeladat megoldásával.

10.2 Variacioszámítás, Euler-Lagrange egyenletek

Hogyan minimalizáljuk az

$$E[u] = \int_0^1 \frac{1}{2} [u'(x)]^2 - f(x)u(x) dx = \int_0^1 \frac{1}{2} L(x, u, u') dx$$

energia funkcionált az $u(0) = u(1) = 0$ peremfeltételek mellett?

Egy kritikus u pontban

$$\begin{aligned} E[u + \delta u] - E[u] &\approx \int_0^1 \frac{\partial L}{\partial u} \delta u + \frac{\partial L}{\partial u'} (\delta u)' dx \\ &= \left. \frac{\partial L}{\partial u'} \right|_0^1 + \int_0^1 \left[\frac{\partial L}{\partial u} - \frac{d}{dx} \left(\frac{\partial L}{\partial u'} \right) \right] \delta u dx \end{aligned}$$

Mivel ez teljesül bármely $\delta u : \delta u(0) = \delta u(1) = 0$ variációra, így

$$\frac{d}{dx} \left(\frac{\partial L}{\partial u'} \right) - \frac{\partial L}{\partial u} = 0.$$

Ez az Euler-Lagrange egyenlet.

Ugyanez többdimenzióban: $L = L(\bar{x}, \phi^\mu(\bar{x}), \partial_{x_i} \phi^\mu(\bar{x}))$,

$$\sum_i \frac{\partial}{\partial x_i} \left(\frac{\partial L}{\partial (\partial_{x_i} \phi^\mu)} \right) - \frac{\partial L}{\partial \phi^\mu} = 0.$$

Probléma 55. Írd fel az EL egyenleteket a következő L Lagrange függvényekre:

1. Egy $V(\bar{x})$ potenciálmezőben mozgó pont $\bar{x}(t)$ pályája:

$$L = \frac{1}{2} \sum_i \dot{x}_i^2 - V(\bar{x}).$$

2. Egy $\bar{A}(\bar{x})$ mágneses vektorpotencial mezejében mozgó pont $\bar{x}(t)$ pályája:

$$L = \frac{1}{2} \sum_i \dot{x}_i^2 + \bar{A}(\bar{x}) \cdot \dot{\bar{x}}.$$

3. Egy monocikli $x(t), y(t), \phi(t)$ koordinatai:

$$L = \frac{1}{2} (\dot{x}^2 + \dot{y}^2 + \dot{\phi}^2) + \lambda(t) \cdot (\dot{x} \sin \phi - \dot{y} \cos \phi).$$

Itt a λ -hoz tartozó EL egyenlet biztosítja hogy a sebességvektor $(\dot{x}, \dot{y})$ iránya ugyanaz mint a $(\cos(\phi), \sin(\phi))$ vektore.

10.2.1 Veges differenciák

Próbáljuk a végtelen dimenziós $Fun([0, 1])$ vektortérben lako u függvenyt a $x_i = i\Delta x$, $i = 1, \dots, N-1$ helyeken (itt $N = 1/\Delta x$) megmért értékeiből álló

$$\vec{u} = (u(1 \cdot \Delta x), \dots, u(i \cdot \Delta x), \dots, u((N-1)\Delta x))^T = (u_1, \dots, u_{N-1})^T$$

vektorral közelíteni, amelynek a komponensei $u_i = u(x_i) = u(i \cdot \Delta x)$.

Skalar (belso) szorzat: Legyen az így kapott $\mathbb{R}^{N-1}$ Euklideszi vektortéren a skalárszorzat

$$(\vec{u}, \vec{v}) = \sum_{i=1}^{N-1} u_i v_i \Delta x. \quad (10.6)$$

Ekkor

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \sum_{i=1}^{N-1} u_i v_i \Delta x = \int_0^1 u(x)v(x) dx, \quad (10.7)$$

tehát definiáljuk a skalárszorzatot az u és v függvényeknek:

$$(u, v) = \int_0^1 u(x)v(x) dx. \quad (10.8)$$

Megjegyzés: Ha a vektorok és a függvények komplexek, akkor a helyes (pozitív definit) definíció:

$$(\vec{u}, \vec{v}) = \sum_{i=1}^{N-1} \bar{u}_i v_i \Delta x, \quad (u, v) = \int_0^1 \overline{u(x)} v(x) dx. \quad (10.9)$$

A skalárszorzat segítségével bevezethetjük a függvények normáját és távolságát:

$$\|u\|_2 = (u, u)^{1/2} = \left(\int_0^1 \overline{u(x)} u(x) dx \right)^{1/2} = \left(\int_0^1 |u(x)|^2 dx \right)^{1/2},$$

$$d(u, v) = \|u - v\|_2.$$

Az így kapott tér "lezártját" nevezzük $\mathcal{H} = L^2([0, 1], dx)$ Hilbert térnek, vagyis a $[0, 1]$ intervallumon negyzetesen integrálható függvények terének.

Megjegyzés: Eddig nem specifikáltuk azt, hogy mit is értünk a Fun függvényter alatt. Esetünkben ez lehetne $C^2([0, 1])$ vagyis a kétszer deriválható

fuggvények tere, hiszen ebben laknak a Poisson egyenlet klasszikus (vagyis a DE teljesul minden x -re) megoldasai. Vagy valaszthatnank Fun -nak pl. a darabonkent konstans, vagy darabonkent affine es folytonos fuggvények tereit. Az igy kapott terek nem lennek teljesek, lennek bennuk olyan $u^1, u^2, u^3, \dots$ fuggvénysorozatok, hogy $\|u^n - u^m\| \rightarrow 0$ ahogy $n, m \rightarrow \infty$ (az ilyen sorozatokat Cauchy sorozatoknak nevezzuk), de megsincs olyan $u \in Fun$, hogy $\lim_{n \rightarrow \infty} \|u^n - u\| = 0$. Ezert ezen terek lezartjait igy definialjuk, mint a Cauchy sorozataiknak ekvilienciaosztalyait, ahol az u^n es a v^n sorozat akkor ekvivalens egymással, ha $\lim_{n \rightarrow \infty} \|u^n - v^n\| = 0$.

Megjegyzes: Egy vektor vagy fuggvény normaajat persze maskeppen is definialhatjuk, talan a ket legfontosabb varians:

$$\begin{aligned} \|\vec{u}\|_1 &= \sum_i |v_i|, & \|u\|_1 &= \int_0^1 |u(x)| dx, \\ \|\vec{u}\|_\infty &= \max_i |u_i| & \|u\|_\infty &= \max_x |u(x)|. \end{aligned}$$

Azonban az igy kapott terekben nem igazan ertelmezhető az ortonormalt bazis fogalma, igy hiányozna a DE-k elmeletének a kovetkezo alapvető segedeszkoze:

Fourier transzformacio: Ortogonalis sorfejtés:

Tétel 10. *Legyen $\vec{n}_0, \dots, \vec{n}_{N-1}$ egy ortonormalt bazis egy V vektorterben. Ekkor ha*

$$\vec{v} = \alpha_0 \vec{n}_0 + \dots + \alpha_{N-1} \vec{n}_{N-1},$$

akkor

$$\alpha_i = (\vec{n}_i, \vec{v}).$$

Alkalmazzuk formalisan ezt a kepletet vegtelen dimenzióban.

1. Klasszikus Fourier transzformacio. A $c_0, c_1, c_2, \dots, s_1, s_2, \dots$ fuggvények egy ortonormalt bazisat alkotjak $L^2([-\pi, \pi], dx)$ -nek:

$$c_0(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}}, \quad c_n(x) = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \cos(nx), \quad s_n(x) = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \sin(nx).$$

Mivel

$$-\frac{d^2}{dx^2} c_n(x) = n^2 c_n(x), \quad -\frac{d^2}{dx^2} s_n(x) = n^2 s_n(x), \quad \forall n \in \mathbb{Z},$$

a c_n, s_n fuggvények egy, a $D^2 = -\frac{d^2}{dx^2}$ operator sajátvektoraiból álló bazist alkotnak. D^2 (formalisan) onadjungalt, mivel $(f, D^2 g) = (D^2 f, g)$ periodikus sima f, g fuggvényekre.

Ha

$$\begin{aligned} f(x) &= \alpha_0 c_0(x) + \sum_{n=1}^{\infty} \alpha_n c_n(x) + \beta_n s_n(x) \\ &= \alpha_0 \frac{1}{\sqrt{2\pi}} + \sum_{n=1}^{\infty} \alpha_n \frac{1}{\sqrt{\pi}} \cos(nx) + \beta_n \frac{1}{\sqrt{\pi}} \sin(nx), \end{aligned}$$

akkor

$$\begin{aligned}c_0 &= (c_0, f) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) dx, \\c_n &= (c_n, f) = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\pi}^{\pi} \cos(nx) f(x) dx, \\s_n &= (s_n, f) = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\pi}^{\pi} \sin(nx) f(x) dx\end{aligned}$$

2. Exponencialis forma. Az $e_n(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx}$, $n \in \mathbb{Z}$ függvények egy ortonormált bazisat alkotják $L^2([-\pi, \pi], dx)$ -nek. Ezek a függvények sajátvektorai a $D = -i \frac{d}{dx}$ (formalisan) onadjungált operatornak:

$$\begin{aligned}(De_n)(x) &= -i \frac{d}{dx} \left(\frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx} \right) = n \left(\frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx} \right). \\(f, Dg) &= (Df, g) \\&= \int_{-\pi}^{\pi} \overline{f(x)} (-ig'(x)) dx = \overline{f(x)} (-ig(x)) \Big|_{-\pi}^{\pi} - \int_{-\pi}^{\pi} i \overline{f'(x)} g(x) dx \\&= \int_{-\pi}^{\pi} \overline{-if'(x)} g(x) dx,\end{aligned}$$

ha f, g periodikus sima függvények.

Ha

$$f(x) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \hat{f}_n e_n(x) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \hat{f}_n \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx},$$

akkor

$$\hat{f}_n = (e_n, f) = \int_{-\pi}^{\pi} \overline{e_n(x)} f(x) dx = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\pi}^{\pi} e^{-inx} f(x) dx$$

Itt a kalap a Fourier-tr. egyik tradicionális jelölése.

$$\|f\|_2 = \left(\sum_{n \in \mathbb{Z}} \hat{f}_n e_n, \sum_{m \in \mathbb{Z}} \hat{f}_m e_m \right) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} |\hat{f}_n|^2 (e_n, e_n) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} |\hat{f}_n|^2,$$

(az ortonormáltság miatt $(e_n, e_m) = 0$, ha $n \neq m$) tehát a tr. a negyzetesen integrálható függvényeket a negyzetesen összegezhető sorozatok ℓ_2 Hilbert terére kepezi le.

3. Szinusz transzformáció. Az $s_n(x) = \sqrt{\frac{2}{\pi}} \sin(nx)$, $n = 1, 2, \dots$ függvények egy ortonormált bazisat alkotják $L^2([0, \pi], dx)$ -nek. Tehát, ha

$$f(x) = \sum_{n=1}^{\infty} \alpha_n s_n(x),$$

akkor

$$\alpha_n = (s_n, f) = \sqrt{\frac{2}{\pi}} \int_0^{\pi} \sin(nx) f(x) dx.$$

Probléma 56. 1. Mi a szinusz tr. koszinusz verziója?

2. Irj fel hasonló kepleteket egy tetszőleges $[a, b]$ intervallumra!

3. Vizsgald meg ez exponenciális tr. viselkedést az $[-\pi L, \pi L]$ intervallumon, ha $L \rightarrow \infty$!

4. Hogyan lehetne ezt a határatmenetet alkalmazni arra, hogy egy nem periodikus $f(x)$ függvényt kifejezzünk az e^{ipx} , $p \in \mathbb{R}$ függvények segítségével?

5. A jelfeldolgozásban jobban szeretnek az $L^2([0, 1], dx)$ terén dolgozni. Ird fel itt a Fourier transzformációkat!

Megoldás 44. 3: $L^2([-\pi L, \pi L], dx)$ egy ortonormált bazisa:

$$e_n = \frac{1}{\sqrt{2\pi L}} e^{i\frac{n}{L}x}.$$

Fourier tr: ha

$$f(x) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \hat{f}_n e_n(x) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \hat{f}_n \frac{1}{\sqrt{2\pi L}} e^{i\frac{n}{L}x},$$

akkor

$$\hat{f}_n = (e_n, f) = \int_{-\pi L}^{\pi L} \overline{e_n(x)} f(x) dx = \frac{1}{\sqrt{2\pi L}} \int_{-\pi L}^{\pi L} e^{-i\frac{n}{L}x} f(x) dx$$

4: Legyen $p_n = \frac{n}{L}$, $\Delta p = p_{n+1} - p_n = \frac{1}{L}$, továbbá normalizáljuk egy kicsit maskepp a tr.-t, továbbá tekintsük a $\hat{f}$ sorozatot úgy, mint egy diszkrét pontokban adott $\tilde{f}$ függvényt:

$$\begin{aligned} \tilde{f}(p_n) &= \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\pi L}^{\pi L} e^{-ip_n x} f(x) dx, \\ f(x) &= \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \sum_{p_n \in \Delta p \cdot \mathbb{Z}} \tilde{f}(p_n) e^{ip_n x} \Delta p. \end{aligned}$$

(Itt az egyetlen Δp faktorba olvasszottuk bele a két $\sqrt{L}$ tényezőt.) Tehát az $L \rightarrow \infty$ határesetben, vagyis a teljes valós tengelyen a Fourier tr:

$$\begin{aligned} \tilde{f}(p) &= \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} e^{-ipx} f(x) dx, \\ f(x) &= \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} \tilde{f}(p) e^{ipx} dp. \end{aligned}$$

Tobbdimenziós Fourier tr.

1. Vektorterek tenzor szorzata. Legyen az U vektortér egy ortonormált bazisa $\bar{e}_1, \dots, \bar{e}_n$, míg ugyanez V -re $\bar{f}_1, \dots, \bar{f}_m$. Ekkor legyen U és V tenzor szorzata az $U \otimes V$ vektortér, amelynek ortonormált bazisa

$$\bar{g}_{ij} = \bar{e}_i \otimes \bar{f}_j, \quad (i, j) \in \{1, \dots, n\} \times \{1, \dots, m\}.$$

Itt a $\otimes$ jelölés egy műveletet is jelöl:

$$\begin{aligned} \otimes : U \times V &\rightarrow U \otimes V, \\ \text{pl.:} \quad (2\bar{e}_1 + 3\bar{e}_2) \otimes (4\bar{f}_1 + 5\bar{f}_2) &= 8\bar{e}_1 \otimes \bar{f}_1 + 10\bar{e}_1 \otimes \bar{f}_2 + 12\bar{e}_2 \otimes \bar{f}_1 + 15\bar{e}_2 \otimes \bar{f}_2. \end{aligned}$$

Az eredményt hívhatjuk a két vektor tenzor vagy kulso (*outer*, de nem *exterior*, *ek*, *wedge*) szorzatának.

Probléma 57. *Az, hogy a g_{ij} vektorok egy ortonormált bazis alkotnak, azt jelenti, hogy*

$$(\bar{g}_{ij}, \bar{g}_{kl}) = (\bar{e}_i \otimes \bar{f}_j, \bar{e}_k \otimes \bar{f}_l) = \delta_{ik} \delta_{jl},$$

ahol a δ_{ij} Kronecker delta szimbólum, ami 1, ha $i = j$, amugy nulla. Mutasd meg, hogy

$$(\bar{u}_1 \otimes \bar{v}_1, \bar{u}_2 \otimes \bar{v}_2) = (u_1, v_1) \cdot (u_2, v_2).$$

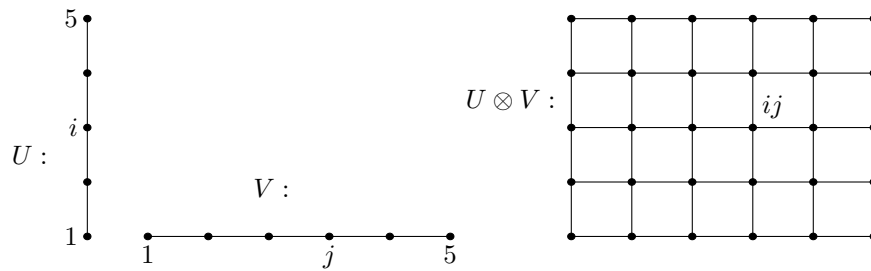

Figure 10.2: Az ötdimenziós U vektorteret az öt pontban értelmezett függvények alkotják, míg V elemei hatdimenziós vektorok. Az i címke az $\bar{e}_i$ basisvektort reprezentálja. Az $U \otimes V$ vektortér $5 \times 6 = 30$ dimenziós, az ij címke az $\bar{e}_i \otimes \bar{f}_j$ vektort reprezentálja.

2. Két dimenziós Fourier tr.

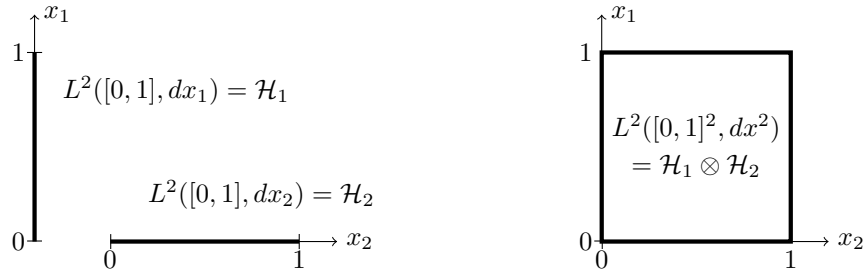

Figure 10.3:

A basisvektorok $\mathcal{H}_1$ -ben és $\mathcal{H}_2$ -ben:

$$e_{n_1}(x) = e^{2in_1\pi x_1} \quad \text{es} \quad f_{n_2}(x) = e^{2in_2\pi x_2}, \quad n_{1,2} \in \mathbb{Z}.$$

$\mathcal{H}_1 \otimes \mathcal{H}_2$ basisvektorai:

$$g_{nm}(x_1, x_2) = e_n(x_1)f_m(x_2) = e^{2in\pi x_1}e^{2im\pi x_2} = e^{2i\pi(n x_1 + m x_2)}.$$

Tehát a kisse szisztematikusabb

$$e_{(n_1, n_2)}((x_1, x_2)) = e_{\bar{n}}(\bar{x}) = e^{2i\pi(n_1 x_1 + n_2 x_2)} = e^{2i\pi(\bar{n}, \bar{x})}$$

jelolessel egy $f(x_1, x_2) = f(\bar{x})$ függvényre a Fourier tr:

$$\hat{f}_{\bar{n}} = \int_{x_1=0}^{x_1=1} \int_{x_2=0}^{x_2=1} e^{-2i\pi(n_1x_1+n_2x_2)} f(x_1, x_2) dx_1 dx_2 = \int_D e^{-2\pi i(\bar{n}, \bar{x})} f(\bar{x}) d^2x,$$

$$f(\bar{x}) = \sum_{\bar{n} \in \mathbb{Z}^2} \hat{f}_{\bar{n}} e^{2i\pi(\bar{n}, \bar{x})}.$$

(Itt D a $[0, 1] \times [0, 1]$ egységnegyzet.)

Probléma 58. *Hogyan mukodik az $\mathbb{R}^N$ -en adott függvényeken a Fourier integrális transzformacio?*

10.3 A Fourier transzformacio konvergenciajarol

Nehany függvény

Az $e_n(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx}$, $n \in \mathbb{Z}$ függvények egy ortonormalt bazisat alkotjak $L^2 = L^2([-\pi, \pi], dx)$ -nek. Legyen

$$f(x) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \hat{f}_n e_n(x) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \hat{f}_n \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx},$$

es

$$\hat{f}_n = (e_n, f) = \int_{-\pi}^{\pi} \overline{e_n(x)} f(x) dx = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\pi}^{\pi} e^{-inx} f(x) dx,$$

tovabba

$$f_N(x) = \sum_{n=-N}^N \hat{f}_n \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx}.$$

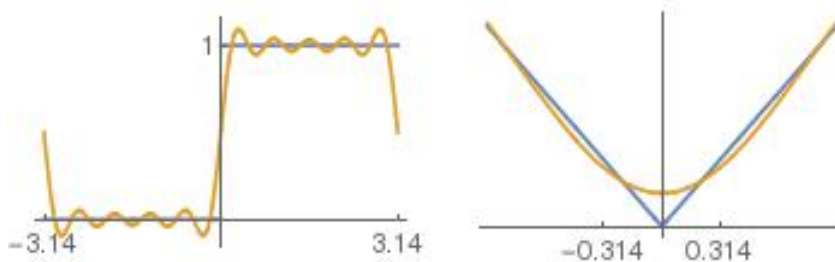

Figure 10.4: Az $N = 10$ közelítése az egységugras függvénynek, illetve az $N = 3$ közelítése az abszolútérték $|x|$ függvénynek. Minél simább egy f függvény, annál gyorsabban konvergal hozzá f_N .

```
f1 = HeavisideTheta[x];
Ff1 = FourierSeries[f1, x, 10];
f2 = Abs[x];
Ff2 = FourierSeries[f2, x, 3];
res = GraphicsRow[
  Plot[{f1, Ff1}, {x, -Pi, Pi}, PlotRange -> All, Ticks -> {{-3.14, 3.14}, {0, 1}}],
  Plot[{f2, Ff2}, {x, -Pi*0.3, Pi*0.3},
    PlotRange -> All, Ticks -> {{-0.1*3.14, 0.1*3.14}, {}}]
]
Export["fourierseries.jpg", res]
```

A következő eredmények teljesülnek:

1.

$$f \in L^2 \implies \lim_{N \rightarrow \infty} \|f - f_N\| = \lim_{N \rightarrow \infty} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x) - f_N(x)|^2 dx = 0.$$

Sajnos ez semmilyen garanciát nem tartalmaz $\lim_{N \rightarrow \infty} f_N(x) = f(x)$ teljesülésére.

2. Legyen f egy véges sok sima darabból álló függvény. Ekkor

(a) Ha f folytonos az x_0 pontban, akkor $\lim_{x \rightarrow x_0} f_N(x) = f(x_0)$.

(b) Amúgy egy szakadási x_0 helynel

$$\lim_{x \rightarrow x_0} f_N(x) = \frac{1}{2} \left(\lim_{x \rightarrow x_0^-} f(x) + \lim_{x \rightarrow x_0^+} f(x) \right)$$

3. Ha f sokszor deriválható, akkor a $\hat{f}_n$ Fourier együtthatók gyorsan csökkennek. Pl. ha $f^{(3)} \in L^2$, akkor

$$f^{(3)}(x) = \frac{d^3}{dx^3} \sum_{n \in \mathbb{Z}} \hat{f}_n \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx} = \sum_{n \in \mathbb{Z}} \left[(in)^3 \hat{f}_n \right] \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{inx},$$

tehát

$$\sum_{n \in \mathbb{Z}} \left| (in)^3 \hat{f}_n \right|^2 = \sum_{n \in \mathbb{Z}} n^6 \left| \hat{f}_n \right|^2 < \infty.$$

4. Dirichlet mag.

$$\begin{aligned} f_N(0) &= \sum_{n=-N}^N \hat{f}_n \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{in \cdot 0} \\ &= \sum_{n=-N}^N \left[\int_{-\pi}^{\pi} \frac{e^{-inx}}{\sqrt{2\pi}} f(x) dx \right] \cdot \frac{e^{-in \cdot 0}}{\sqrt{2\pi}} = \int_{-\pi}^{\pi} D(x) f(x) dx, \end{aligned}$$

ahol

$$D_N(x) = \frac{1}{2\pi} \sum_{n=-N}^N e^{-inx} = \frac{1}{2\pi} \frac{\sin \left[\left(N + \frac{1}{2} \right) x \right]}{\sin \left[\frac{1}{2} x \right]}.$$

```
dirichlet = Sum[Exp[-I n x], {n, -n1, n1}] // Simplify
dirichlet - Sin[(n1 + 1/2) x]/Sin[1/2 x] // Simplify
fejer = Sum[(1/(n2 + 1)) s, {n1, 0, n2}] // Simplify
fejer - (1/(n2 + 1)) (1 - Cos[(n2 + 1) x]) / (1 - Cos[x]) // Simplify
res = GraphicsRow[{Plot[dirichlet /. n1 -> 25, {x, -Pi, Pi},
  PlotRange -> All, Ticks -> {{-3.14, 3.14}, {-15, 50}}],
  Plot[fejer /. n2 -> 25, {x, -Pi, Pi},
  PlotRange -> All, Ticks -> {{-3.14, 3.14}, {0, 25}} ]}]
Export["dirichlet.jpg", res]
```

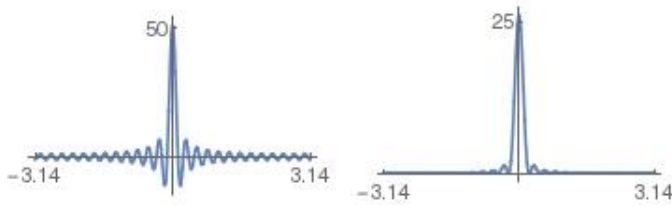

Figure 10.5: A D_N Dirichlet es F_N Fejer magok $N = 25$ -re. Mindkettőjük konvergal a $\delta(x)$ Dirac delta függvényhez, vagyis ha $f(x)$ sima, akkor $\int_{-\pi}^{\pi} D_N(x)f(x) dx = \int_{-\pi}^{\pi} F_N(x)f(x) dx \rightarrow f(0)$. Azonba ha f csak folytonos, akkor a Dirichlet mag esetében nem feltétlenül teljesül a konvergencia.

5. Fejer (Lipot) mag. Átlagoljuk az $f_N(0)$ sorozat első $K + 1$ tagját:

$$s_K(0) = \frac{1}{K + 1} \sum_{N=0}^K f_N(0) = \int_{-\pi}^{\pi} F_K(x)f(x) dx,$$

ahol

$$F_K(x) = \frac{1}{K + 1} \sum_{N=0}^K D_N(x) = \frac{1}{2\pi} \frac{1}{K + 1} \frac{1 - \cos[(K + 1)x]}{1 - \cos[x]}.$$

$F_K(x)$ nemnegatív, az integralja az $x = 0$ pont környezetére koncentrálódik és egyenlő 1-gyel. Így a kiátlagolt Fourier sora egy folytonos f függvénynek pontonként konvergal $f(x)$ -hez.

6. Haar Alfred ortogonális rendszere (Haar wavelet). A Fourier tr. nagy előnye, hogy az $e_n \sim e^{inx}$ függvények diagonalizálják a deriválás operátort. Viszont ezek a függvények nem lokalizáltak, nem koncentrálódnak egy pont köré. Ez nyilván gondot okoz, ha olyan függvényeket akarunk leírni, amelyek csak egy rövid szakaszon nem nullak.

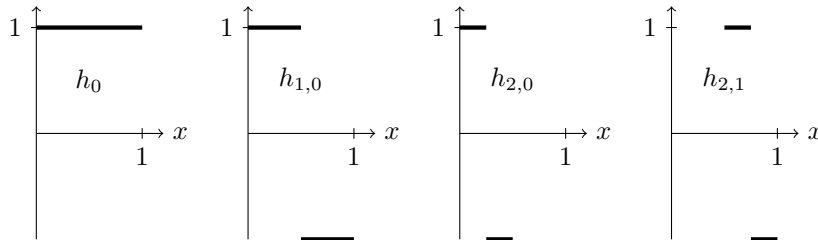

Figure 10.6: A h függvényrendszer (az ábrán az első négy szerepel) ortogonális, de nincs normalizálva. A $h_{i,j}$ függvények mindegyike $h_{1,0}$ eltolt és az x irányban osszenyomott variánsa. Ha egy f függvényt kifejtünk ezen basis segítségével, akkor az ábrán látható tagokat tartalmazó részeszeg az f függvény átlagait reprodukálja az $[0, 0.25], \dots, [0.75, 1]$ szakaszokon. Így, ha f folytonos, akkor ezen basis szerinti ortogonális sorfejtése f -nek pontonként konvergal $f(x)$ -hez.

A JPEG2000 standard ezt az ötletet (ennek kettdimenziós, javított változatát) használja, míg a korábbi JPEG standard direkt módon a koszinusz transzformációt használta.

7. Shannon mintavetelezési tetele: Legyen $\tilde{f}(p) = \int_{\mathbb{R}} e^{-2\pi i p t} f(t) dt$, es legyen $\tilde{f}(p) = 0$, ha $p \notin [-B, B]$. Ekkor az $f(k/(2B))$, $k \in \mathbb{Z}$ sorozatból rekonstruálható $f(t)$:

$$f(t) = \sum_{k \in \mathbb{Z}} f\left(\frac{k}{2B}\right) \text{sinc}(2\pi B t - \pi k),$$

$$\text{ahol } \text{sinc}(t) = \begin{cases} \frac{\sin t}{t}, & \text{ha } t \neq 0 \\ 1 & \text{ha } t = 0. \end{cases}$$

Pl. ha egy mp3 fajlban a 22kHz frekvenciaig akarjuk megőrizni a frekvenciakomponenseket, akkor másodpercenként $44 \cdot 10^3$ mintavételre van szükség.

Derivalas: A deriválás numerikus közelítése:

$$u'(x) \approx \frac{1}{\Delta x} (u(x + \Delta x) - u(x)) \approx \frac{1}{\Delta x} (u(x) - u(x - \Delta x))$$

$$\approx \frac{1}{2\Delta x} (u(x + \Delta x) - u(x - \Delta x)).$$

Probléma 59. Melyik a "legjobb" ezen közelítések közül (próbáld meg grafikus eldönteni)? Tipikusan egy ilyen közelítés hibájának a viselkedése: $\text{hiba}(\Delta x) \approx C \cdot \Delta x^\alpha$, ha $\Delta x \rightarrow 0$. Mennyi α ?

Ha az $u(x)$ függvények által alkotott vektorter vektorait az

$$\vec{u} = (u(0.25), u(0.5), u(0.75))^T = (u_1, u_2, u_3) \in \mathbb{R}^3$$

veges (esetünkben 3) dimenziós vektorokkal közelítjük (itt $\Delta x = 1/4$), akkor u' approximációi:

$$\frac{1}{\Delta x} \begin{pmatrix} -1 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & 1 \\ 0 & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix},$$

$$\frac{1}{\Delta x} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -1 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix},$$

$$\frac{1}{2\Delta x} \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ -1 & 0 & 1 \\ 0 & -1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix}.$$

(Ezek kozul a legjobb az utolso, mivel tipikusan pontosabb numerikusan, es ezenkivul antiszimmetrikus is.)

Derivalas a fuggvenyek vegtelen dimenzios vektortereben $\implies$ linearis transzformaciok, matrixok veges dimenzios vektorterekben.

u'' kozelítése:

$$u''(x) \approx \frac{1}{\Delta x^2}(u(x + \Delta x) - 2u(x) + u(x - \Delta x)).$$

Tehat az

$$-u''(x) = f(x), \quad \text{vagy} \quad -\frac{d^2}{dx^2}u = f, \quad u(0) = u(1) = 0,$$

egyenlet numerikus kozelítése:

$$\frac{1}{\Delta x^2} \begin{pmatrix} 2 & -1 & 0 \\ -1 & 2 & -1 \\ 0 & -1 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} f_1 \\ f_2 \\ f_3 \end{pmatrix}, \quad \text{vagy} \quad \Delta x \cdot L \vec{u} = \vec{f}.$$

(Itt az extra Δx factort a skalarszorzat normalizacioja motivalja.) Ekkor

$$\begin{aligned} (\Delta x \cdot L) \vec{u} &= \vec{f}, \\ (\Delta x \cdot G) \vec{f} &= \vec{u} = \Delta x (\Delta x^2 L)^{-1} \vec{f}, \end{aligned}$$

tehat

$$G = (\Delta x^2 L)^{-1} = \Delta x \begin{pmatrix} 2 & -1 & 0 \\ -1 & 2 & -1 \\ 0 & -1 & 2 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 0.1875 & 0.125 & 0.0625 \\ 0.125 & 0.25 & 0.125 \\ 0.0625 & 0.125 & 0.1875 \end{pmatrix}.$$

Megjegyzes: Minek ez a szerencsetlenkedes a Δx faktorokkal? Kiszamolhatnank $\vec{u}$ -t amikor $\vec{f}$ -nek csak egyetlen *egysegnyi* nem nulla komponense lenne. Ekkor azonban az $\int_0^1 f(x) dx$ osszterheles csak $1 \cdot \Delta x$ lenne, ami a nullahoz tartana, ha $\Delta x \rightarrow 0$. Igy az $u(x)$ valasz is a nullahoz tartana. Ha viszont az egyetlen nem nulla komponens $1/\Delta x$, akkor az osszterheles $1/\Delta x \cdot \Delta x = 1$, tehat igy azt vizsgaljuk, hogy milyen valaszt ad a rendszer valamilyen egy pont kore koncentralodo egysegnyi osszterhelesre.

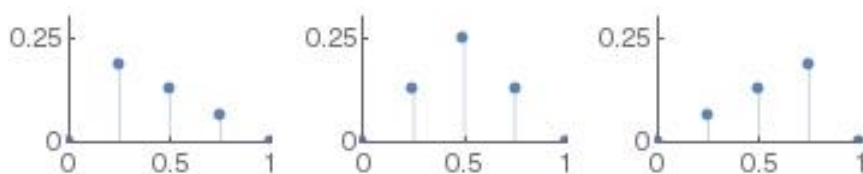

Figure 10.7: G három oszlopvektora. Pl. a masodik abran a kozepso három pont a $G_{i,2}$, $i = 1, 2, 3$ matrixelemek nagysagat jeloli.

Ugyanez az abra $N = 20$ -ra:

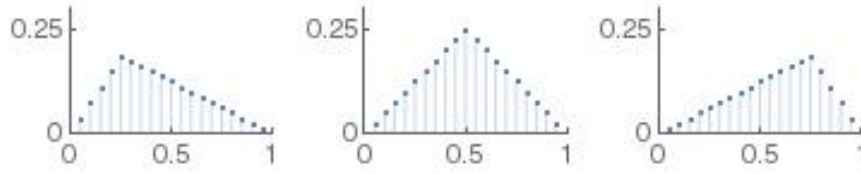

Figure 10.8: G három (5,10,15-odik) oszlopvektora. Itt pl. az első ábra azt mondja meg, hogy ha az $\vec{f}$ vektornak minden komponense nulla kivéve az 5-ödikét $1/\Delta x$ értékkel, akkor mennyi $u_i = u(x_i)$. Ezek az ábrák a $G(x, z)$ Green függvényhez konvergálnak, ahol a z változó jelöli, hogy hol hat a koncentrált egysegnyi erőhatás (a függvény csúcsának a helye), míg x a vízszintes koordináta.

Ha $\Delta x \rightarrow 0$, akkor a G_{ij} matrixból megalkothatjuk a (ugyanazzal a betűvel jelölt)

$$G(x_i, z_j) = G_{i,j}$$

függvényt. Ekkor az $\vec{u} = (\Delta x \cdot G) \vec{f}$ összefüggés folytonos alakja

$$u(x) = \int_0^1 G(x, z) f(z) dx.$$

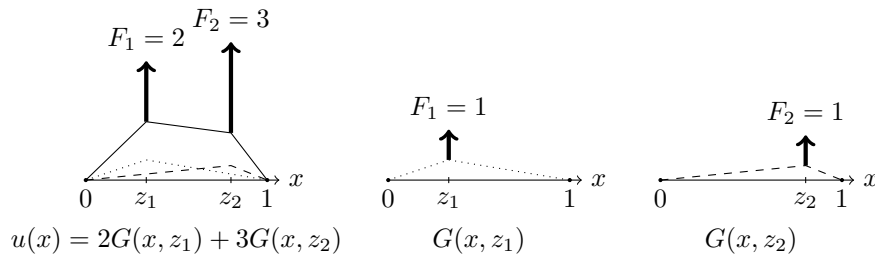

Figure 10.9: Az $-u''(x) = 2\delta(x - 1/3) + 3\delta(x - 4/5)$ egyenlet megoldása. A megoldás lineáris kombinációja a $-G''_{xx}(x, z_i) = \delta(x - z_i)$ egyenletek megoldásainak.

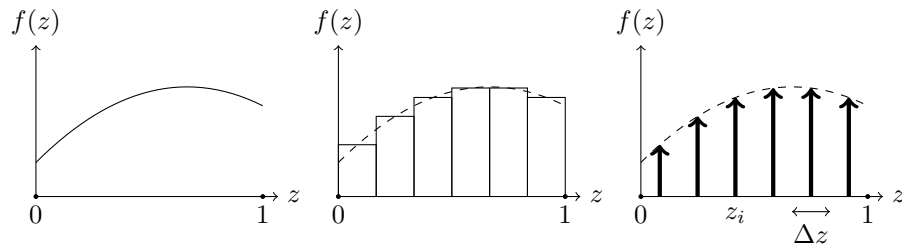

Figure 10.10: Egy $f(z)$ érossuruseg approximációja Dirac delta függvények $\sum_i f(z_i)\Delta z \cdot \delta(z - z_i) \approx f(z)$ lineáris kombinációjával.

Melyek G tulajdonsagai? Legyen $\delta_\epsilon^z(x)$ egy olyan (nemnegatív) függvény, amelyik csak a z pont ($z - \epsilon/2, z + \epsilon/2$) környezetében nem nulla, továbbá $\int_0^1 \delta_\epsilon^z(x) dx = 1$. Oldjuk meg az

$$-u''(x) = \delta_\epsilon^z(x), \quad u(0) = u(1) = 0$$

DE-t! A z -tol függő u megoldás adja meg G_ϵ -t:

$$G_\epsilon(x, z) = u(x).$$

Ekkor a következő tulajdonsagai lesznek G_ϵ -nek:

1. u peremfeltetelei miatt

$$G_\epsilon(0, z) = G_\epsilon(1, z) = 0,$$

2. Ahol $\delta_\epsilon^z(x)$ nulla, ott $\partial_x^2 G_\epsilon(x, z) = 0$, vagyis ezeken az x helyeken $G_\epsilon(x, z)$ affin az x változóban.

3. Mivel $-u''(x) = \delta_\epsilon^z(x)$, így

$$\int_{z-\epsilon}^{z+\epsilon} u''(x) dx = u'(z+\epsilon) - u'(z-\epsilon) = \int_{z-\epsilon}^{z+\epsilon} -\delta_\epsilon^z(x) dx = -1.$$

Tehát a $\epsilon \rightarrow 0$ határesetben egy olyan $G(x, z)$ függvényt keresünk, amelyre igazak a következők:

1. $G(0, z) = G(1, z) = 0$,
2. $G(x, z)$ affin a $[0, z]$ és $[z, 1]$ intervallumokon,
3. $\lim_{x \rightarrow z+0} G(x, z)(x) = \lim_{x \rightarrow z-0} G(x, z)(x)$,
 $\lim_{x \rightarrow z+0} G'_x(x, z) - \lim_{x \rightarrow z-0} G'_x(x, z) = -1$.

Grafikusan:

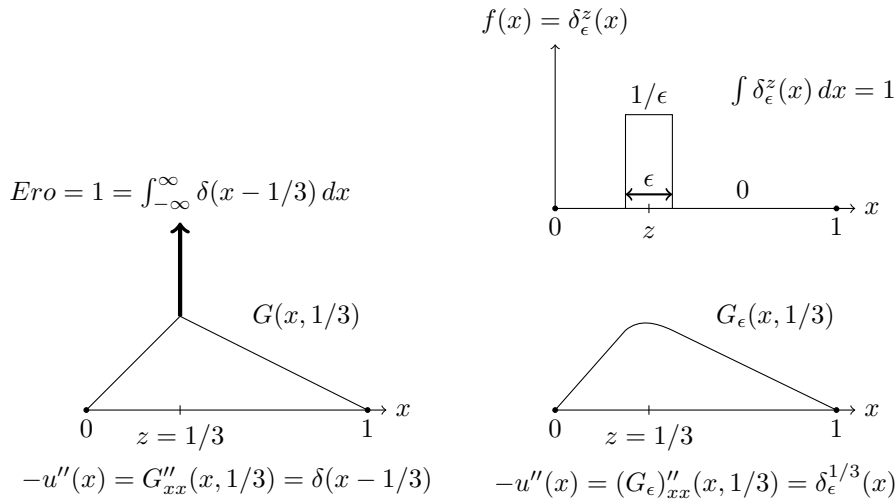

Figure 10.11: Az idealizált, az $x = 1/3$ pontra koncentralodo egysegny osszintegrалу $\delta(x - 1/3) \approx \delta_\epsilon^{1/3}(x)$ Dirac delta függvény közelítése egy $\epsilon \approx 0$ hosszúságú intervallumra koncentralodo $1/\epsilon$ nagyságú erosuruseggel.

Ezekből következik, hogy

$$G(x, z) = \begin{cases} (1-z)x, & \text{ha } 0 < x < z, \\ -(x-1)z, & \text{ha } z < x < 1. \end{cases}$$

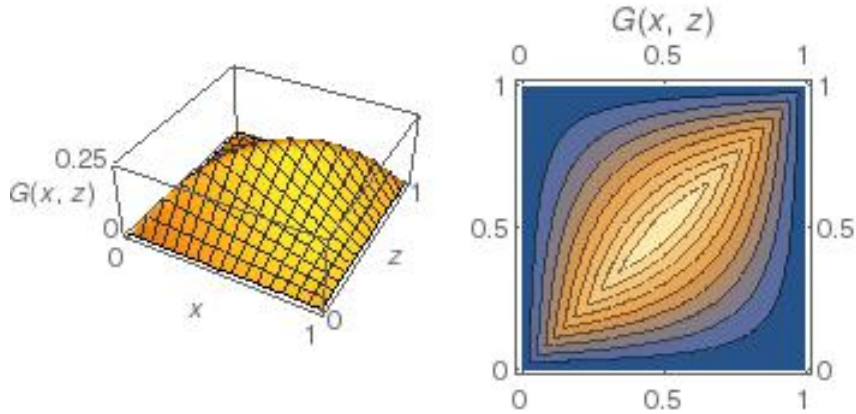

Figure 10.12: A $G(x, z)$ Green függvény.

Később látni fogjuk, hogy G megoldja a

$$\frac{\partial^2}{\partial x^2} G(x, z) = -\delta(x - z)$$

egyenletet, ahol a $\delta(x)$ Dirac-delta "függvény" (pontosabban disztribúció) a $\delta_\epsilon^0(x)$ függvények $\epsilon \rightarrow 0$ limitje.

10.3.1 Veges elem módszer

Energia minimalizáció: Ahelyett, hogy az u függvényt egy véges dimenziós vektorral közelítjük (lásd a véges sok pontot az $\dots$ ábrakon), próbáljuk meg a Fun függvények egy véges dimenziós V alterében megkeresni a megoldás legjobb közelítését!

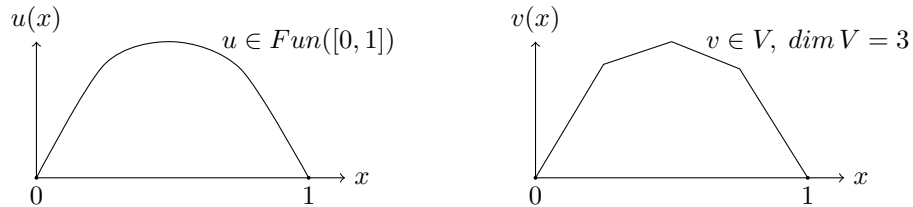
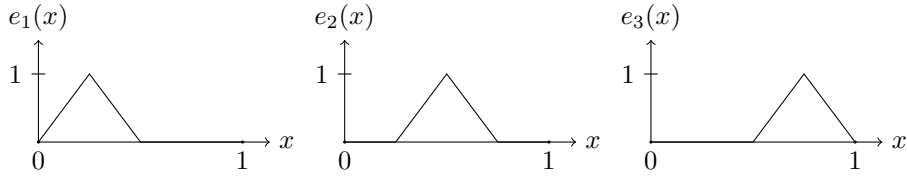

Figure 10.13: A v függvények egy háromdimenziós alteret alkotnak az "összes" u függvények végtelen dimenziós tereben.

A V alternek egy bázisa:

Figure 10.14: V egy bazisat alkotják ezek a sator alakú függvények.

Tehát u közelítése:

$$\begin{aligned} u(x) \approx v(x) &= u(0.25)e_1(x) + u(0.5)e_2(x) + u(0.75)e_3(x) \\ &= v_1e_1(x) + v_2e_2(x) + v_3e_3(x). \end{aligned}$$

Ennek semmi értelme, ha a (10.1) egyenletet akarjuk megoldani, itt v'' mindenütt nulla, legalábbis ahol egyáltalán értelmezve van. Viszont az energia funkcionál (10.2)

$$\text{Energia}[v] = \int_0^1 \frac{1}{2} [v'(x)]^2 - f(x)v(x) dx$$

jól közelíti $\text{Energia}[u]$ -t, legalábbis ha nincs nagy különbség u és v első deriváltjai között. Ha ki akarjuk számítani $\text{Energia}[v]$ -t, akkor persze egy közelítő módszerben nincs értelme az $f(x)v(x)$ tagot az integrandusban egzaktul kezelni, így pl. választhatjuk f közelítésének a

$$\begin{aligned} f(x) \approx f(0.25)e_1(x) + f(0.5)e_2(x) + f(0.75)e_3(x) \\ = f_1e_1(x) + f_2e_2(x) + f_3e_3(x) \end{aligned}$$

függvényt. Ekkor

$$\begin{aligned} E[\bar{v}] &= E[(v_1, v_2, v_3)^T] = \\ &+ 4v_1^2 - 4v_2v_1 + 4v_2^2 + 4v_3^2 - 4v_2v_3 \\ &- \frac{f_1v_1}{6} - \frac{f_2v_1}{24} - \frac{f_1v_2}{24} - \frac{f_2v_2}{6} - \frac{f_3v_2}{24} - \frac{f_2v_3}{24} - \frac{f_3v_3}{6} \\ &= (v_1, v_2, v_3) \begin{pmatrix} 4 & -2 & 0 \\ -2 & 4 & -2 \\ 0 & -2 & 4 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} \\ &+ (f_1, f_2, f_3) \begin{pmatrix} -\frac{1}{6} & -\frac{1}{24} & 0 \\ -\frac{1}{24} & -\frac{1}{6} & -\frac{1}{24} \\ 0 & -\frac{1}{24} & -\frac{1}{6} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} \\ &= \bar{v}^T L \bar{v} + \bar{f}^T M \bar{v} = \bar{v}^T L \bar{v} + \bar{g}^T \bar{v}, \end{aligned} \quad (10.10)$$

ahol $\bar{g} = M^T \bar{f}$. Ezt a kifejezést az $N = 4$ részre osztott $[0, 1]$ intervallumon történő integrálás generalja, pl. a harmadik $[0.5, 0.75]$ szakaszon (elemen)

$$v(x) = v_2 + (v_3 - v_2) \frac{x - 0.5}{0.25}, \quad f(x) = f_2 + (f_3 - f_2) \frac{x - 0.5}{0.25},$$

ennek a hozzájárulása Energia[v]-hez

$$\int_{0.5}^{0.75} \frac{1}{2} \left(\frac{v_3 - v_2}{0.25} \right)^2 - \left(f_2 + (f_3 - f_2) \frac{x - 0.5}{0.25} \right) \left(v_2 + (v_3 - v_2) \frac{x - 0.5}{0.25} \right) dx.$$

Mathematica kod:

```
n = 4; dx = 1/n;
e[i_, x_] := Piecewise[{{0, x < (i - 1) dx}, {0, x > (i + 1) dx},
  {n (x - (i - 1) dx), (i - 1) dx < x && x < i dx},
  {1 - n (x - i dx), i dx < x && x < (i + 1) dx}}]
vfunc = Sum[v[i] e[i, x], {i, 1, n - 1}];
ffunc = Sum[f[i] e[i, x], {i, 1, n - 1}];
GraphicsRow[
  Append[Table[
    Plot[e[i, x], {x, 0, 1}, Ticks -> {{0, 1}, {0, 1}}, {i, 1, n - 1}],
    Plot[vfunc /. {v[1] -> 2, v[2] -> 3, v[3] -> 1}, {x, 0, 1}, Ticks -> {{0, 1}, {0, 3}}]]]
energy[vfunc_, ffunc_] :=
  Integrate[1/2 (D[vfunc, x])^2 - ffunc vfunc, {x, 0, 1}]
en = energy[vfunc, ffunc] // Expand
en /. (Table[{v[i] -> Subscript[v, i], f[i] -> Subscript[f, i]}, {i, 1, 3}]
  // Flatten) // TeXForm ; (* *)
vvCoeff = Table[If[i != j,
  Coefficient[en, v[i] v[j]]/2, Coefficient[en, v[i] v[j]], {i, 1, n - 1}, {j, 1, n - 1}];
fvCoeff = Table[Coefficient[en, f[i] v[j]], {i, 1, n - 1}, {j, 1, n - 1}];
vvCoeff // TableForm
fvCoeff // TableForm
vVec = Table[v[i], {i, 1, n - 1}];
fVec = Table[f[i], {i, 1, n - 1}];
vVec.(vvCoeff.vVec) + fVec.(fvCoeff.vVec) - en // Simplify
```

A vegeselem módszer filozofiajához közelebb aló kod:

```
n = 4; dx = 1/n;
abi = Integrate[[(x1 - x)/(x1 - x0)*a0 + (x - x0)/(x1 - x0)*a1]
  ((x1 - x)/(x1 - x0)*b0 + (x - x0)/(x1 - x0)*b1), {x, x0, x1}] ;
energy[vVec_, fVec_] := Module[{i, en, der, vv, ff},
  For[i = 0, i <= n, i++,
    vv[i] = If[0 < i && i < n, vv[i] = vVec[[i]], 0];
    ff[i] = If[0 < i && i < n, ff[i] = fVec[[i]], 0];
    en = 0;
  For[i = 1, i <= n, i++,
    der = (vv[i] - vv[i - 1])/dx;
    en +=
      (1/2)*(der^2) dx
    -
      (abi /. {x0 -> (i - 1) dx, x1 -> i dx, a0 -> vv[i - 1],
      a1 -> vv[i], b0 -> ff[i - 1], b1 -> ff[i]});
  Return[en]]
energy[Table[v[i], {i, 1, n - 1}], Table[f[i], {i, 1, n - 1}]] // Expand
```

Minimalizáljuk (13.2.1)-t! A kritikus pontban

$$0 = \frac{\partial}{\partial v_k} \left(\sum_{i,j} v_i L_{ij} v_j + \sum_i g_i v_i \right) = 2 \sum_j v_i L_{ik} + g_k$$

barmely k -ra, vagyis

$$2\bar{v}^T L = -\bar{g}^T \Leftrightarrow 2L^T \bar{v} = -\bar{g} \Leftrightarrow \bar{v} = -\frac{1}{2}(L^T)^{-1} \bar{g} = -\frac{1}{2}(L^{-1})^T M^T \bar{f}.$$

A $\bar{v}$ vektor meghatározza a közelítő megoldást.

Gyenge megoldás: Hogyan tudnánk hasonló egyenleteket generalni, ha nem ismerjük a minimalizálható energiafunkcionalt? Legyen u az (10.1)

$$u''(x) + f(x) = 0, \quad u(0) = u(1) = 0$$

DE megoldasa. Ekkor barmely $\phi(x) : \phi(0) = \phi(1) = 0$ fuggvenyre

$$0 = \int_0^1 \phi(x)(u''(x) + f(x)) dx = \int_0^1 -\phi'(x)u'(x) + \phi(x)f(x) dx \quad (10.11)$$

mivel a parcialis integralasnal a $\phi(x)u'(x) \Big|_0^1$ tag kiesik ϕ peremfeltetelei miatt. Az utolso alaknak ugyanaz az elonye, mint az Energia[v] funkcionalnak, csak az elso derivaltra van szuksege.

Az $u(x)$ megoldas

$$u(x) \approx v(x) = v_1e_1(x) + v_2e_2(x) + v_3e_3(x)$$

kozelitese a kovetkezo keppen határozhatjuk meg. Megkoveteljuk, hogy a masodik integral (13.2)-ben nulla legyen, ha u helyere v -t, illetve ϕ helyebe $\phi(x) = c_1e_1(x) + c_2e_2(x) + c_3e_3(x)$ -t helyettesitjuk. Mivel $\bar{c}$ tetszoleges, igy a kovetkezo harom integralnak nullanak kell lennie:

$$0 = \int_0^1 -e'_i(x)v'(x) + e_i(x)f(x) dx, \quad i = 1, 2, 3. \quad (10.12)$$

Ha f -re az $f \approx f_1e_1 + f_2e_2 + f_3e_3$ kozelitese hasznaljuk (ez perszen nem kotelezo), akkor a kovetkezo numerikus egyenletrendszerert kapjuk:

$$\begin{aligned} \frac{1}{6}f_1 + \frac{1}{24}f_2 + 0f_3 - 8v_1 + 4v_2 + 0v_3 &= 0 \\ \frac{1}{24}f_1 + \frac{1}{6}f_2 + \frac{1}{24}f_3 + 4v_1 - 8v_2 + 4v_3 &= 0 \\ 0f_1 + \frac{1}{24}f_2 + \frac{1}{6}f_3 + 0v_1 + 4v_2 - 8v_3 &= 0. \end{aligned}$$

Itt peldaul az elso egyenletet a kovekezo keppen kapjuk:

$$\begin{aligned} 0 &= \int_0^{0.25} -\frac{1}{0.25} \frac{v_1}{0.25} + \frac{x}{0.25} \frac{f_1x}{0.25} dx \\ &+ \int_{0.25}^{0.5} -\frac{1}{0.25} \frac{v_2 - v_1}{0.25} + \left(1 - \frac{x - 0.25}{0.25}\right) \left(v_1 + (v_2 - v_1) \frac{x - 0.25}{0.25}\right) dx. \end{aligned}$$

Adott $\bar{f}$ eseteben a $\bar{v}$ vektor szolgaltatja a kozelito $v(x)$ megoldast.

Mathematica kod:

```
n = 4; dx = 1/n;
weak[vVec_, fVec_] := Module[{w, i, vfunc, ffunc, eqs},
  e[i_, x_] := Piecewise[{{0, x < (i - 1) dx}, {0, x > (i + 1) dx},
    {n (x - (i - 1) dx), (i - 1) dx < x && x < i dx},
    {1 - n (x - i dx), i dx < x && x < (i + 1) dx}}];
  vfunc = Sum[vVec[[i]] e[i, x], {i, 1, n - 1}];
  ffunc = Sum[fVec[[i]] e[i, x], {i, 1, n - 1}];
  eqs = Table[
    Integrate[-D[e[i, x], x] D[vfunc, x] + e[i, x]*ffunc, {x, 0, 1}], {i, 1, 3}];
  Return[eqs]
weak[Table[v[i], {i, 1, n - 1}], Table[f[i], {i, 1, n - 1}]] // Expand
```

Egyaltalan nem nyilvánvalo, hogy ez az eljárás mukodik. Amiben biztosak lehetunk, az legfeljebb az, hogy ha v egy jo kozelites, akkor a (13.3) egyenletek kozelitoleg teljesulnek. Azonban a kozelito egyenletek pontos megoldasa nem feltetlenul van kozel a DE pontos megoldasahoz. (Ha pl. ϕ -t egy negydimenzios

alterből választanak, akkor négy egyenletünk lenne a három v_i ismeretlenre, így valószínűleg meg se tudnánk oldani a numerikus egyenletrendszerünket.)

Próbáld kidolgozni a következő problémákat az energiáminimalizáció és a gyenge megoldások szempontjából is!

Probléma 60. *Milyen változtatásokra van szükség, ha a peremfeltétel $u(0) = 2$, $u(1) = 3$?*

Probléma 61. *Eddig a háromdimenziós V alterben kerestük a közelítő megoldást. Ennek elemei a folytonos, szakaszonként affine függvények voltak. Milyen változtatásokra van szükség, ha V folytonos, szakaszonként kvadratikus függvényekből állna? Hány dimenziós lenne ez a vektortér? Mi lehetne egy kényelmes bázisa? Hatrányt jelentene-e, ha azt is megkövetelnénk, hogy a vektortér függvényei deriválhatóak legyenek a szakaszok találkozásainál?*

Probléma 62. *Vajon hogyan működhetne az magasabb, pl. két dimenzióban? Egy tipikus probléma a D egységnyezeten:*

$$\left(\frac{\partial^2}{\partial x_1^2} + \frac{\partial^2}{\partial x_2^2} \right) u(x_1, x_2) = \Delta u(x_1, x_2) = -f(x_1, x_2),$$

$$u(x_1, 0) = u(x_1, 1) = u(0, x_2) = u(1, x_2) = 0,$$

vagy minimalizáld az

$$E[u] = \int_D \frac{1}{2} ((u'_{x_1})^2 + (u'_{x_2})^2) - fu \, dx^2$$

funkcionált! (A konkrétság kedvéért legyen $f(x_1, x_2) = 1$, tehát a rögzített oldali négyzetre egyenletes terheles hat.)

1. *Vagd fel D -t eloszor 4×4 négyzetre, majd vagd felbe mindegyik kis négyzetet! Az így kapott 32 háromszög játssza az egydimenziós probléma négy szakaszának a szerepét! Mi lehetne a sátor alakú $e_i(x)$ bázisfüggvények kétdimenziós variánsa?*
2. *Ezen bázisfüggvények $v(x_1, x_2)$ lineáris kombinációja lesz u közelítése. Írd fel, hogy mennyi $E[v]$!*
3. *Keress meg a gyenge megoldás közelítő egyenleteit!*

10.4 Szimmetria

10.4.1 A Laplace operator szimmetriája

Az egydimenziós egységnyi erővel előfeszített húr esetében az kicsi $u(x)$ deformációhoz tartozó (visszaterítő) erő

$$(Ero[u])(x) = \frac{d^2}{dx^2} u(x)$$

volt. Ez a forma néhány nagyon általános elvből is következik.

1. Tegyük fel, hogy az $u \rightarrow Ero[u]$ lekepezes linearis, továbbá ha u nulla egy I intervallumon, akkor ott $Ero[u]$ is nulla. Ekkor Ero egy veges rendű differencialoperator segítségével számítható ki:

$$(Ero[u])(x) = (Lu)(x), \quad \text{ahol } L = \sum_{k=0}^N l_k(x) \frac{d^k}{dx^k}.$$

(Valami effelet mond ki Peetre tetele.)

2. Ha L eltolas invariáns, akkor

$$L = \sum_{k=0}^N l_k \frac{d^k}{dx^k}.$$

3. Ha továbbá L tukrozes (1d elforgatas) invariáns is, akkor

$$L = \sum_{k=0}^M l_k \left(\frac{d^2}{dx^2} \right)^k = p(\Delta),$$

vagyis L a Laplace operator valamely polinomja. Ez magasabb dimenzióban is igaz: Egy eltolas es elforgatas invariáns skalaris differencialoperator Δ polinomja.

4. Tegyük fel, hogy ha u -nak maximuma van x_{max} -nal, akkor $(Lu)(x)$ negatív, vagyis az ero a maximumot lefele huzza. Ekkor

$$L = c \cdot \frac{d^2}{dx^2} = c\Delta \quad \text{valamely } c > 0 \text{ - ra.}$$

Magyarazat:

3. Mit jelent az, hogy Δ eltolas es tukrozes invariáns? Vezessünk be két lin.op.-ot amelyek a $\psi(x)$ függvényeken hatnak.

$$(T_a\psi)(x) = \psi(x - a), \quad (P\psi)(x) = \psi(-x).$$

Ekkor a szimmetria jelentese, definicioja:

$$T_a\Delta = \Delta T_a, \quad P\Delta = \Delta P.$$

Bizonyítsuk a masodikat:

$$\begin{aligned} \psi(x) \rightarrow (\Delta\psi)(x) &= y''(x) \rightarrow (P\Delta\psi)(x) = y''(-x), \\ \psi(x) \rightarrow (P\psi)(x) &= \psi(-x) \rightarrow (\Delta P\psi)(x) = \frac{d^2}{dx^2}\psi(-x) = (-1)^2 y''(-x). \end{aligned}$$

Mivel ugyanazt kaptuk, Δ valoban invariáns a P tukrozesre nezve.

Problema 63. *Hogy fugg oszze*

$$\frac{d}{dx} \cdot P \quad \text{es} \quad P \cdot \frac{d}{dx} \quad ?$$

Bizonyítsd Δ invarianciajat a T_a eltolasra nezve? Mennyi $T_a \cdot T_b$? Mennyi $(T_a)^{-1}$? Mennyi $(T_a)^*$?

4. Legyen a maximum helye $x_{max} = 0$ es kis $x \approx 0$ -ra legyen pl. $u(x) \approx 2 - 3x^2 + \alpha x^4$. Ha pl.

$$L = 7 \cdot \Delta + \beta \Delta^2, \quad \text{akkor} \quad (Lu)(0) \approx 7 \cdot (-3 \cdot 2!) + \beta \cdot \alpha \cdot 4!$$

Ez viszont pozitiv lenne, ha $sign(\alpha) = sign(\beta)$ es $|\alpha|$ eleg nagy, vagyis nem teljesulne a $(Lu)(x_{max}) \leq 0$ feltetel.

Mi lenne, ha egy hajlekony hur helyett egy vekony, de merev, rugalmas rud eseten vizsgalnak a visszaterito erot kis $u(x)$ deformaciok eseten? Tegyük fel, hogy az ero aranyos az u fuggveny gorbuleti sugaraval:

$$Ero(x) \sim \kappa(x) = \frac{f''(x)}{(1 + [f'(x)]^2)^{3/2}} \approx f''(x) - \frac{3}{2} f''(x) [f'(x)]^2 + \dots$$

A linearis tag (leszamitva esetleg egy pozitiv szorzo faktort) megegyezik a ket modelben.

Ugyanez a meggondolas alapjan a hovezetes linearis modelje:

$$\partial_t u(t, x) = c \cdot \partial_x^2 u(t, x), \quad c > 0.$$

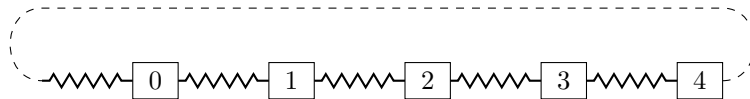
Szuksegszeruen ehhez az alakhoz jutunk, ha feltesszuk a kovetkezoeket:

1. Ha egy szakaszon nulla a homerseklet, akkor ott a pillanatnyi homereklet-valtozas is nulla.
2. A model linearis, homogen es izotrop.
3. A maximalis homerseklet nem nohet.

Problema 64. *Próbáld valamiféle "fizikai" levezetést adni a hoegylenletre!*

10.4.2 Diszkrét Fourier Transzformáció (DFT, FFT)

Problema 65. *Ot egysegnyi tomegu test periodikusan ossze van kotve egysegnyi rugoallandoju rugokkal. a testek poziciojat az $\vec{y} = (y_0, \dots, y_4)^T$ vektor adja meg. Ird fel a rendszer mozgasegyenletet, es oldd is meg azt. Vegezd el ezt egy hasonlo, N tomegbol allo rendszerre is!*

Ket tetel bizonyitas nelkul:

Tétel 11. *Legyen A es B ket diagonalizalhato matrix, tovabba tegyük fel, hogy $AB = BA$. Ekkor letezik A es B kozos sajátvektoraiból álló basis.*

Tétel 12. *Legyen M egy normalis matrix, vagyis teljesuljon, hogy $MM^* = M^*M$. Ekkor letezik M sajátvektoraiból álló ortonormált basis.*

Az $N = 5$ testbol allo rendszer szimmetriaja a testek ciklikus T permutacioja. T normalis operator lesz, aminek letezik ortonormalt bazisa. A feladatban szereplo operatorok kommutalnak T -vel, igy (esetunkben) T sajatvektorai segitsegevel ki tudjuk fejezni a feladat megoldasat.

$$T = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}, \quad T \begin{pmatrix} x_0 \\ x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ x_4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ x_4 \\ x_0 \end{pmatrix}.$$

Problema 66. Mennyi T^{-1} , T^* es $TT^* - T^*T$?

Mivel $T^N = E$, igy T lehetseges sajatertekei

$$\lambda_k = \varepsilon^k, \quad \varepsilon = e^{i\frac{2\pi}{N}} = \cos\left(\frac{2\pi}{N}\right) + i \sin\left(\frac{2\pi}{N}\right).$$

A (nemnormalizalt, de ortogonalis) $\vec{v}_k$ sajatvektorok (ezek periodikus mertani sorok elso N tagjai λ_k hanyadossal):

$$\vec{v}_0 = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix}, \quad \vec{v}_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ \varepsilon^1 \\ \varepsilon^2 \\ \varepsilon^3 \\ \varepsilon^4 \end{pmatrix}, \quad \dots, \quad \vec{v}_k = \begin{pmatrix} \varepsilon^{0 \cdot k} \\ \varepsilon^{1 \cdot k} \\ \varepsilon^{2 \cdot k} \\ \varepsilon^{3 \cdot k} \\ \varepsilon^{4 \cdot k} \end{pmatrix}, \dots, \quad k = 0, 1, \dots, N-1.$$

Jegyezzuk meg, hogy $\vec{v}_k = \vec{v}_{k'}$, ha $k - k'$ oszthato N -nel.

A $\vec{v}_k$ sajatvektor megkaphato a $[0, 1]$ -en értelmezett $e^{2\pi i k x}$ fuggveny mintavetelezesekent az $x_0 = 0, \dots, x_l = l/N, \dots, x_{N-1} = (N-1)/N$ pontokban. Ez magyarázza az F betut a DFT-ben.

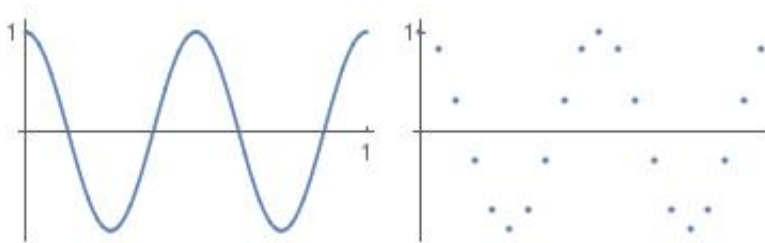

Figure 10.15: Az $e^{2\pi i k x}$, $k = 2$ fuggveny, illetve annak mintavetelezesese $N = 1/20$ idotartamonkent, ami nem mas, mint $\vec{v}_k = \vec{v}_2$ komponenseinek abrazolasa. (Csak a valos reszeket abrazoltuk.)

```
k = 2; nn = 20; eps = Exp[I 2 Pi/nn];
res = GraphicsRow[{Plot[Exp[2 Pi I k x] // Re, {x, 0, 1}, Ticks -> {{0, 1}, {0, 1}}],
  ListPlot[Table[{n*(1/nn), eps^(k n) // Re}, {n, 0, nn - 1}], Ticks -> {{0, 1}, {0, 1}}]}]
Export["dft.jpg", res]
```

Legyen az $\mathcal{F}$ DFT az ezen basis szerinti sorfejtés:

$$\vec{F} = \mathcal{F}\vec{f} = \begin{pmatrix} (\vec{v}_0, \vec{f}) \\ (\vec{v}_1, \vec{f}) \\ (\vec{v}_2, \vec{f}) \\ (\vec{v}_3, \vec{f}) \\ (\vec{v}_4, \vec{f}) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & \epsilon^{-1} & \epsilon^{-2} & \epsilon^{-3} & \epsilon^{-4} \\ 1 & \epsilon^{-2} & \epsilon^{-4} & \epsilon^{-6} & \epsilon^{-8} \\ 1 & \epsilon^{-3} & \epsilon^{-6} & \epsilon^{-9} & \epsilon^{-12} \\ 1 & \epsilon^{-4} & \epsilon^{-8} & \epsilon^{-12} & \epsilon^{-16} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} f_0 \\ f_1 \\ f_2 \\ f_3 \\ f_4 \end{pmatrix}.$$

```
F = Table[ Superscript[epsilon, -i j], {i, 0, 4}, {j, 0, 4}] /. Superscript[epsilon, 0] -> 1;
F // TeXForm
```

Az inverz $\mathcal{F}^{-1}$ tr:

$$\vec{f} = \mathcal{F}^{-1}\vec{F} = \frac{1}{N} \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & \epsilon^1 & \epsilon^2 & \epsilon^3 & \epsilon^4 \\ 1 & \epsilon^2 & \epsilon^4 & \epsilon^6 & \epsilon^8 \\ 1 & \epsilon^3 & \epsilon^6 & \epsilon^9 & \epsilon^{12} \\ 1 & \epsilon^4 & \epsilon^8 & \epsilon^{12} & \epsilon^{16} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} F_0 \\ F_1 \\ F_2 \\ F_3 \\ F_4 \end{pmatrix}.$$

(Mivel $\frac{1}{\sqrt{N}}\mathcal{F}$ uniter, így ennek az inverze $\frac{1}{\sqrt{N}}\mathcal{F}^*$.) Az FFT (Gyors (Fast) Fourier Tr.) ezt a műveletet $O(N \log(N))$ idő alatt képes kiszámítani.

Probléma 67. *Terjünk vissza az $N = 5$ tömegpont problémájához.*

1. *Ellenőrizd, hogy a mozgásegyenlete az $\vec{y}(t)$ elmozdulásvektornak:*

$$\frac{d^2}{dt^2}\vec{y} = -(-T^{-1} + 2E - T)\vec{y} = -A\vec{y}.$$

Mik A sajátvektorai és sajátértékei?

2. *Ird fel az általános megoldást!*

Megoldás 45. 1.

$$\begin{aligned} \frac{d^2}{dt^2}\vec{y}(t) &= -A\vec{y}(t) = - \begin{pmatrix} 2 & -1 & 0 & 0 & -1 \\ -1 & 2 & -1 & 0 & 0 \\ 0 & -1 & 2 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -1 & 2 & -1 \\ -1 & 0 & 0 & -1 & 2 \end{pmatrix} \vec{y}(t) \\ &= -(-T + 2E - T^{-1})\vec{y}(t). \end{aligned}$$

Mivel A kifejezhető T -vel, így a sajátvektoraiik ugyanazok.

$$k = 0, \dots, N-1, \quad \lambda_k = -\epsilon^k + 2 - \epsilon^{-1} = 2(1 - \cos(2k\pi/N)),$$

$$\begin{aligned} \vec{v}_k &= \begin{pmatrix} e^{ik \cdot 0 \cdot (2\pi/N)} \\ \vdots \\ e^{ik \cdot (N-1) \cdot (2\pi/N)} \end{pmatrix} \\ &= \begin{pmatrix} \cos(k \cdot 0 \cdot (2\pi/N)) \\ \vdots \\ \cos(k \cdot (N-1) \cdot (2\pi/N)) \end{pmatrix} + i \begin{pmatrix} \sin(k \cdot 0 \cdot (2\pi/N)) \\ \vdots \\ \sin(k \cdot (N-1) \cdot (2\pi/N)) \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

2. Az általános megoldás:

$$\begin{aligned}\vec{y}(t) &= \sum_{k=0}^{N-1} \left(P_k e^{i\sqrt{\lambda_k}t} + M_k e^{-i\sqrt{\lambda_k}t} \right) \vec{v}_k \\ &= \sum_{k=0}^{N-1} \left(C_k \cos(\sqrt{\lambda_k}t) + S_k \sin(\sqrt{\lambda_k}t) \right) \vec{v}_k\end{aligned}$$

A megoldás idofüggetlen részenek az $\omega_k = \sqrt{\lambda_k}$ korfrekvenciajának az ábrázolása:

$$k = -\frac{N-1}{2}, \dots, 0, \dots, \frac{N-1}{2}, \quad \vec{v}_k = \vec{v}_{k-N},$$

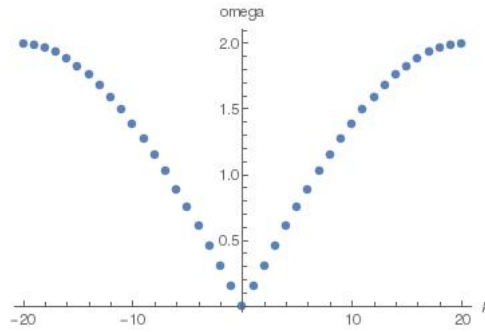

Figure 10.16: Az ω_k korfrekvencia a k hullamszám függvényében, $N = 41$.

3. A partikularis megoldás:

$$\begin{aligned}\vec{y}(0) &= \vec{y}_0, & \dot{\vec{y}}(0) &= \vec{z}_0. \\ \frac{d}{dt}\vec{y}(t) &= \sum_{k=0}^{N-1} \sqrt{\lambda_k} \left(-C_k \sin(\sqrt{\lambda_k}t) + S_k \cos(\sqrt{\lambda_k}t) \right) \vec{v}_k, \\ \vec{y}_0 &= \sum_{k=0}^{N-1} C_k \vec{v}_k, & \vec{z}_0 &= \sum_{k=0}^{N-1} \sqrt{\lambda_k} S_k \vec{v}_k\end{aligned}$$

Tehát

$$C_k = \frac{1}{N}(\vec{v}_k, \vec{y}_0), \quad \text{vagy} \quad \vec{C} = \frac{1}{N} \mathcal{F} \vec{y}_0, \quad S_k = \frac{1}{\sqrt{\lambda_k} \cdot N}(\vec{v}_k, \vec{z}_0).$$

Ha a kezdeti feltételek valósak, akkor

$$C_{-k} = C_{N-k} = \overline{C_k}, \quad S_{-k} = S_{N-k} = \overline{S_k}.$$

A következő két probléma bizonyos értelemben ennek a problémának a "folytonos" verziója.

Probléma 68. Hullamegyenlet $\mathbb{R}^2$ -en.

$$\partial_t^2 \phi(t, x) = \partial_x^2 \phi(t, x).$$

1. *Sikhullam megoldas: Legyen*

$$\phi(t, x) = e^{i(kx - \omega_k t)}.$$

Mennyi lehet ω_k ?

2. *Mennyi lenne ω_k , ha a hullamegyenletünk $\partial_t^2 \phi(t, x) = 9\partial_x^2 \phi(t, x)$ lenne? Milyen sebességgel "mozogna" ekkor az $e^{i(kx - \omega_k t)}$ sikhullam megoldas?*

3. *Sikhullamok szuperpozicioja:*

$$\begin{aligned} \phi(t, x) &= \int_{-\infty}^{\infty} dk \left(p(k)e^{i|k|t} + m(k)e^{-i|k|t} \right) e^{ikx} \\ &= \int_{-\infty}^{\infty} dk \left(c(k) \cos(|k|t) + s(k) \sin(|k|t) \right) e^{ikx}. \end{aligned}$$

Ha

$$\phi(0, x) = f(x), \quad \text{es} \quad \dot{\phi}(0, x) = g(x),$$

akkor mennyi $c(k)$ es $s(k)$?

Problema 69. *Hullamegyenlet $\mathbb{R} \times \mathcal{S}^1$ -en.*

$$\partial_t^2 \phi(t, x) = \partial_x^2 \phi(t, x), \quad \phi(t, x) = \phi(t, x + 1).$$

1. *Sikhullam megoldas: Legyen*

$$\phi(t, x) = e^{i(kx - \omega_k t)}.$$

Milyen ertekeket vehet fel k ? Mennyi lehet ω_k ?

2. *Sikhullamok szuperpozicioja:*

$$\begin{aligned} \phi(t, x) &= \sum_{k \in \frac{1}{2\pi}\mathbb{Z}} \left(p_k e^{i|k|t} + m_k e^{-i|k|t} \right) e^{ikx} \\ &= \sum_{k \in \frac{1}{2\pi}\mathbb{Z}} \left(c_k \cos(|k|t) + s_k \sin(|k|t) \right) e^{ikx}. \end{aligned}$$

Ha

$$\phi(0, x) = f(x), \quad \text{es} \quad \dot{\phi}(0, x) = g(x),$$

akkor mennyi c_k es s_k ?

Chapter 11

Inhomogen evolucios linearis egyenletek

11.1 Input-output relacio

Homogen linearis egyenlet:

$$\bar{y} = A(t)\bar{y}.$$

($\bar{y}$ vektor, A matrix.)

Szuperpozicio elve: Ha

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_1 = A(t)\bar{y}_1 \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_2 = A(t)\bar{y}_2$$

akkor

$$\frac{d}{dt}(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2) = A(t)(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2),$$

vagyis a homogen egyenletek megoldasainak linearis kombinacioja is megoldas.

Inhomogen linearis egyenlet:

$$\bar{y} = A(t)\bar{y} + \bar{f}(t). \quad (11.1)$$

Ekkor, ha

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_{hom} = A(t)\bar{y}_{hom} \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_{part} = A(t)\bar{y}_{part} + \bar{f}(t),$$

akkor

$$\frac{d}{dt}(\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{part}) = A(t)(\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{part}) + \bar{f}(t).$$

Tehat az inhomogen egyenlet altalanos megoldasa felirhato a homogen egyenlet $\bar{y}_{hom}$ altalanos megoldasa es az inhom. egyenlet egy $\bar{y}_{part}$ partikularis megoldasanak az $\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{part}$ osszegekent.

Linearis input-output relacio: Ha

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_1 = A(t)\bar{y}_1 + \bar{f}_1(t) \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_2 = A(t)\bar{y}_2 + \bar{f}_2(t)$$

akkor

$$\frac{d}{dt}(\alpha_1 \bar{y}_1 + \alpha_2 \bar{y}_2) = A(t)(\alpha_1 \bar{y}_1 + \alpha_2 \bar{y}_2) + \alpha_1 \bar{f}_1 + \alpha_2 \bar{f}_2.$$

Az (12.1) egyenlet megoldási stratégiája: Odj meg a DE-t, ha $f(t) =$

$$\delta(t), \quad e^{ipt}, \quad e^{-st},$$

majd írjuk fel f -et ezen elemi jelek lineáris kombinációjaként (integráljaként):

$$\begin{aligned} f(t) &\approx \sum_i f(t_i) \delta(t - t_i) \Delta t, \\ f(t) &= \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int \tilde{f}(p) e^{ipt} dp, \\ f(t) &= \frac{1}{2\pi i} \int F(s) e^{st} ds. \end{aligned}$$

Az input-output reláció linearitása alapján ezzel megoldottuk (12.1)-t.

11.2 Disztribúciók (altalanosított függvények)

Legyen $\mathcal{D}$ a síma, egy véges intervallumon kívül nulla értékű függvények tere (tesztfüggvények). Ekkor minden $f \in \mathcal{D}$ definiál egy lineáris funkcionált ($\mathcal{D}$ -t $\mathbb{R}$ -be lekepező lineáris és "folytonos" fuuggvenyt)

$$L_f : g \rightarrow L_f[g] = \int_{-\infty}^{\infty} f(x)g(x) dx = \langle f, g \rangle.$$

Viszont pl. a $\delta : g \rightarrow g(0)$ funkcionálhoz nincs olyan $f \in \mathcal{D}$ függvény, ami ezt tudna. (Viszont δ közelíthető (ahogy $n \rightarrow \infty$) olyan $\delta_n(x) \in \mathcal{D}$ pozitív függvényekkel, amelyekre $\int \delta_n(x) dx = 1$, és az a tartomány, ahol $\delta_n(x)$ nem nulla, az egyre jobban koncentráldódik 0 kőre.) Az összes, $\mathcal{D}$ -n értelmezett lin.funkcionált hívjuk a disztribúciók $\mathcal{D}'$ terének. Ezeket lehet deriválni is. Ennek a motivációja: Ha $f, g \in \mathcal{D}$ akkor

$$\langle f', g \rangle = -\langle f, g' \rangle$$

a parciális integrálás szabályai szerint. Tehát definiáljuk a $d \in \mathcal{D}'$ disztribúció d' deriváltját a

$$\langle d', g \rangle = -\langle d, g' \rangle \quad \forall g \in \mathcal{D}$$

szabállyal. Ekkor már bebizonyíthatjuk, hogy $H' = \delta$:

$$\begin{aligned} \langle H', g \rangle &= -\langle H, g' \rangle = -\int_{-\infty}^{\infty} H(x)g'(x) dx = -\int_0^{\infty} g'(x) dx \\ &= -g(x) \Big|_0^{\infty} = -(g(\infty) - g(0)) = g(0) = \langle \delta, g \rangle. \end{aligned}$$

Probléma 70. Legyen

$$F(t) = \begin{cases} 0 & \text{ha } t < 0 \\ t & \text{ha } 0 < t. \end{cases} \quad (11.2)$$

Bizonyítsd be, hogy $F' = H$, vagyis $F'' = \delta$!

Probléma 71. Legyen

$$G(t) = \begin{cases} 0 & \text{ha } t < 0 \\ e^{-7t} & \text{ha } 0 < t. \end{cases} \quad (11.3)$$

Bizonyítsd be, hogy $G' + 7G = \delta$!

Probléma 72. 1. Magyarazd meg, hogy miért nincs értelme a disztribúciók szorzásának, pl. miért nincs értelme $(\delta(x))^2$ -nek!

2. Magyarazd meg, hogy viszont miért definiálható pl. $\delta(x_1)\delta(x_2) = \delta(\bar{x})$!

11.3 Inhomogen egyeletek

11.3.1

Az $y' = f(t)$ DE az inhomogen linearis egyenletek legegyszerubb peldaja. Adott az $y'(t) = f(t)$ sebesség, mennyi az $y(t)$ pozicio?

$$y'(t) = f(t), y(t_0) = y_0 \iff y(t) = y_0 + \int_{t_0}^t f(\tau) d\tau.$$

Legyen $y(t) = f(t) = 0$, ha $t \ll 0$. Ekkor

$$y(t) = \int_{-\infty}^t f(\tau) d\tau = \int_{-\infty}^{\infty} H(t, \tau) f(\tau) d\tau = \int_{-\infty}^{\infty} H(t - \tau) f(\tau) d\tau, \quad (11.4)$$

ahol H a Heaviside egységugras függvény:

$$H(t) = \begin{cases} 0 & \text{ha } t < 0 \\ 1 & \text{ha } 0 < t. \end{cases}$$

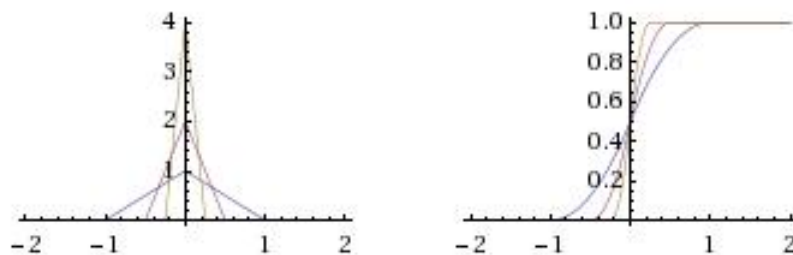
Milyen tulajdonságai lennének a (csak az általánosított függvények (disztribúciók) között létező) $H'(t) = \delta(t)$ Dirac-delta függvénynek?

$$\delta(t) = 0, \text{ ha } t \neq 0, \text{ illetve } \int_{-\infty}^{\infty} \delta(t) dt = 1.$$

Dirac-delta mint határetek (pl.):

$$\delta_n = \begin{cases} n + n^2 t & \text{ha } -1/n < t < 0 \\ n - n^2 t & \text{ha } 0 < t < 1/n \\ 0 & \text{amugy.} \end{cases}$$

$H'_n = \delta_n$:

Figure 11.1: $\delta_{1,2,4} \rightarrow \delta$, $H_{1,2,4} \rightarrow H$.

Ha meg tudjuk keresni az $y' = \delta$ egyenlet $y = H$ megoldását (fundamentális megoldás, impulzusválasz, retardált Green-függvény), akkor az $y' = f$ egyenlet megoldása az (12.4) kifejezés.

11.3.2

Adott az $y''(t) = f(t)$ gyorsulás, mennyi az $y(t)$ pozíció?

Pl.:

$$y'' = 10, \quad y(1) = 2, \quad y'(1) = 3.$$

$$y' = \int 10 dt = 10t + C_1, \quad y = \int 10t + C_1 dt = 5t^2 + C_1t + C_2,$$

$$5 \cdot 1^2 + C_1 \cdot 1 + C_2 = 2, \quad 10 \cdot 1 + C_1 = 3 \quad \implies \quad y = 5t^2 - 7t + 4.$$

$$y'' = f(t), \quad v = y', \quad v' = f(t) \quad \implies \quad y'(t) = v(t) = v(t_0) + \int_{t_0}^t f(\tau) d\tau,$$

$$y(t) = y(t_0) + \int_{t_0}^t \left(v(t_0) + \int_{t_0}^{\tau} f(\tau_2) d\tau_2 \right) d\tau$$

$$= y(t_0) + (t - t_0)v(t_0) + \int_{t_0}^t \left(\int_{t_0}^{\tau} f(\tau_2) d\tau_2 \right) d\tau$$

Ha $y(t) = f(t) = 0$ az $x \ll 0$ esetben:

$$y(t) = \int_{-\infty}^t \left(\int_{-\infty}^{\tau} f(\tau_2) d\tau_2 \right) d\tau = \int_{-\infty}^{\tau_2} \left(\int_{\tau_2}^t f(\tau_2) d\tau \right) d\tau_2$$

$$= \int_{-\infty}^{\tau_2} (t - \tau_2) f(\tau_2) d\tau_2 = \int_{-\infty}^{\tau} (t - \tau) f(\tau) d\tau$$

$$= \int_{-\infty}^{\infty} F(t - \tau) f(\tau) d\tau,$$

ahol

$$F(t) = \begin{cases} 0 & \text{ha } t < 0 \\ t & \text{ha } 0 < t. \end{cases} \quad (11.5)$$

$F(t)$ a $F'' = \delta$ egyenlet megoldása, itt F' ugrik egyet $t = 0$ -nal. ($H(t)$ a $H' = \delta$ egyenlet megoldása, ott H ugrik egyet $t = 0$ -nal.)

11.3.3

$y'(t) + 3y(t) = f(t)$, $y(t) = f(t) = 0$ ha $t \ll 0$. Szeretnénk y -t az $y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-\tau)f(\tau) d\tau$ alakba felírni, ahol G a $G' + 3G = \delta$ egyenlet megoldása. Mit tudunk G -rol?

1. $G(t) = 0$, ha $t < 0$ az $y(t) = f(t) = 0$ ha $t \ll 0$ feltétel miatt.
2. Ha $t \approx 0$ akkor G a nulla körüli jobboldali és baloldali határetekek szempontjából úgy viselkedik mint a $H' = \delta$ egyenlet Heaviside függvény megoldása, vagyis $G(0^+) - G(0^-) = 1 = H(0^+) - H(0^-)$.
3. Ha $t > 0$, akkor $G' + 3G = 0$, mivel $\delta(t) = 0$, ha $t \neq 0$.

Mivel az $u'(t) + 3u(t) = 0$, $u(0) = 1$ egyenlet megoldása $u(t) = e^{-3t}$, így

$$G(t) = \begin{cases} 0, & \text{ha } t < 0 \\ e^{-3t} & \text{ha } t > 0. \end{cases}$$

Tehát

$$y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-s)f(s) ds = \int_{-\infty}^t e^{-3(t-s)} f(s) ds.$$

Itt egy, a regmúltban nyugalmi állapotban lévő rendszert kezeltünk. Ha adott $y(0)$, akkor

$$y(t) = y(0)G(t) + \int_0^{\infty} G(t-s)f(s) ds,$$

mivel G kielegeti a $G(0^+) = 1$ kezdeti feltételt (Duhamel-elv).

11.3.4

$y''(t) + 9y(t) = f(t)$, $y(t) = f(t) = 0$ ha $t \ll 0$. Szeretnénk y -t az $y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-\tau)f(\tau) d\tau$ alakba felírni, ahol G a $G'' + 9G = \delta$ egyenlet megoldása. Mit tudunk G -rol?

1. $G(t) = 0$, ha $t < 0$ az $y(t) = f(t) = 0$ ha $t \ll 0$ feltétel miatt.
2. Ha $t \approx 0$ akkor G a nulla körüli jobboldali és baloldali határetekek szempontjából úgy viselkedik mint a $F'' = \delta$ (12.5) egyenlet megoldása, vagyis $G(0^+) - G(0^-) = 0 = F(0^+) - F(0^-)$ és $G'(0^+) - G'(0^-) = 1 = F'(0^+) - F'(0^-)$.
3. Ha $t > 0$, akkor $G'' + 9G = 0$, mivel $\delta(t) = 0$, ha $t \neq 0$.

Mivel az $u''(t) + 9u(t) = 0$, $u'(0) = 1$, $u(0) = 0$ egyenlet megoldása $u(t) = \frac{1}{3} \sin(3t)$, így

$$G(t) = \begin{cases} 0, & \text{ha } t < 0 \\ \frac{1}{3} \sin(3t) & \text{ha } t > 0. \end{cases}$$

Tehát

$$y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-s)f(s) ds = \int_{-\infty}^t \frac{1}{3} \sin(3(t-s))f(s) ds.$$

Sajnos a Duhamel-elv itt nem alkalmazható direkt módon, mivel G segítségével nem tudnánk elerni egy $y(0) \neq 0$ kezdeti feltételt.

11.3.5

Radioaktív bomlás $1 \rightarrow 2 \rightarrow \emptyset$:

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix}$$

Homogén egyenlet partikuláris megoldásai: ha

$$\begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \text{illetve} \quad \begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix},$$

akkor

$$\begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} e^{-3t} \\ -3e^{-3t} + 3e^{-2t} \end{pmatrix}, \quad \text{illetve} \quad \begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ e^{-2t} \end{pmatrix}.$$

Milyen a rendszer G_{i1} válasza egy $t = 0$ -kor beérkező 1 fele egységnyi radioaktív szennyeződésre:

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} G_{11} \\ G_{21} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} G_{11} \\ G_{21} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} \delta(t) \\ 0 \end{pmatrix}.$$

Ha a második fele anyag érkezik impulzusszerűen, akkor

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} G_{12} \\ G_{22} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} G_{12} \\ G_{22} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 \\ \delta(t) \end{pmatrix}.$$

Ez ugyanaz, mint

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} G_{12} & G_{12} \\ G_{21} & G_{22} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} G_{12} & G_{12} \\ G_{21} & G_{22} \end{pmatrix} + \delta(t) \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Igy

$$G(0^+) = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Tehát a retardált ($G(t) = 0$, ha $t < 0$) megoldása pozitív t -re

$$G(t) = \begin{pmatrix} G_{11} & G_{12} \\ G_{21} & G_{22} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} e^{-3t} & 0 \\ -3e^{-3t} + 3e^{-2t} & e^{-2t} \end{pmatrix},$$

míg negatív t -re G nulla. Ekkor a

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} f_1(t) \\ f_2(t) \end{pmatrix},$$

($\bar{f}(t) = \bar{y}(t) = 0$, ha $t \ll 0$) kezdeti feltetelű DE megoldása

$$\bar{y}(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-s)\bar{f}(s) ds.$$

Formalisan

$$\begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \left(\frac{d}{dt} - \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \right)^{-1} \begin{pmatrix} f_1 \\ f_2 \end{pmatrix},$$

sajnos egy nem invertálható (a homogén egyenlet megoldásai nulla sajátértékűek) operátor invertálásának az értelmezése elég bonyolult.

Duhamel elv: ha

$$\begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 13 \\ 31 \end{pmatrix}$$

akkor

$$\begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = G(t) \begin{pmatrix} 13 \\ 31 \end{pmatrix} + \int_0^{\infty} G(t-s)\bar{f}(s) ds, \quad \text{ha } t > 0.$$

Probléma 73. *Ird át az $y'' + 9y = f(t)$ DE-t mint egy elsőrendű rendszert! Keresd meg a retardált Green függvenyt! Ird fel a DE kezdetiérték feladatának a megoldását a Duhamel elv segítségével!*

Probléma 74. *Ird át az $y'' + 4y' + 5y = f(t)$ DE-t mint egy elsőrendű rendszert! Keresd meg a retardált Green függvenyt! Ird fel a DE kezdetiérték feladatának a megoldását a Duhamel elv segítségével!*

Mintapeldák: ZH2

1. Veges differenciák.

Keress numerikus egyenleteket a következő DE közelítő megoldására:

$$u''(x) + xu'(x) = x^2, \quad u(0) = u(1) = 0.$$

Approximaljuk az u függvenyt a következő vektorral: $\vec{u}_i = u(i\Delta x)$, $i = 1, \dots, 4$, $\Delta x = 1/5$.

- Közelítsd $u''(x)$ -t az $u(x \pm \Delta x)$, $u(x)$ értékek segítségével!
- Hogyan közelítened $u'(x)$ -t? Ird fel az ennek megfelelő veges differenciális közelítést a DE-nek mint egy inhom. lin. egyenletet a $\vec{u}$ vektorral!

Megoldás:

•

$$u''(x) = \frac{1}{\Delta x^2} (u(x + \Delta x) - 2u(x) + u(x - \Delta x))$$

•

$$u'(x) = \frac{1}{\Delta x}(u(x + \Delta x) - u(x)).$$

$$\begin{aligned} & \frac{1}{\Delta x} \begin{pmatrix} -2 & 1 & & \\ 1 & -2 & 1 & \\ & 1 & -2 & 1 \\ & & 1 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \\ u_4 \end{pmatrix} \\ + & \begin{pmatrix} 1 \cdot \Delta x & & & \\ & 2 \cdot \Delta x & & \\ & & 3 \cdot \Delta x & \\ & & & 4 \cdot \Delta x \end{pmatrix} \frac{1}{\Delta x} \begin{pmatrix} -1 & 1 & & \\ & -1 & 1 & \\ & & -1 & 1 \\ & & & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \\ u_4 \end{pmatrix} \\ = & \begin{pmatrix} (1 \cdot \Delta x)^2 \\ (2 \cdot \Delta x)^2 \\ (3 \cdot \Delta x)^2 \\ (4 \cdot \Delta x)^2 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

A gyakorlás kedveért oldd meg a következő problémát:
 $u''' + x^2 u' = x$, $u'(x) \approx (u(x + \Delta x) - u(x - \Delta x))/(2\Delta x)$!

2. Euler-Lagrange egyenletek.

Let

$$L(x(t), y(t), \dot{x}(t), \dot{y}(t)) = \dot{x}^3 + \dot{y}^2 + x\dot{y} + x^5 y^6.$$

Írd fel az EL egyenleteket erre a Lagrange függvényre!

Megoldás:

$$\begin{aligned} EL : \quad & \frac{d}{dt} \frac{\partial L}{\partial \dot{\phi}_i} - \frac{\partial L}{\partial \phi_i} = 0, \quad \phi_1 = x, \phi_2 = y. \\ \frac{\partial L}{\partial x} = \dot{y} + 5x^4 y^6, \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{x}} = 3\dot{x}^2, \quad \frac{\partial L}{\partial y} = x^5 \cdot 6y^5, \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{y}} = 2\dot{y} + x, \\ & \frac{d}{dt} (3\dot{x}^2) - (\dot{y} + 5x^4 y^6) = 6\ddot{x}\dot{x} - (\dot{y} + 5x^4 y^6) = 0, \\ & \frac{d}{dt} (2\dot{y} + x) - x^5 \cdot 6y^5 = (2\ddot{y} + \dot{x}) - (x^5 \cdot 6y^5) = 0. \end{aligned}$$

3. Veges elemek, variációs elv.

Oszd fel a $[0, 1]$ intervallumot 4 részre a következő pontokkal: $x_i = 0.2, 0.5, 0.8$.
 Legyen $v(x)$ az a folytonos függvény, amelyik affine az alintervallumokon és az értékei az $x = 0, 0.2, 0.5, 0.8, 1$ pontokban a következők: $0, v_1, v_2, v_3, 0$.

- Számítsd ki, mennyi

$$Energy[v] = \int_0^1 (v')^2 - xv \, dx$$

közelítőleg vagy pontosan! Közelítő számítás esetén add meg, hogy milyen közelítést használtál!

- Írd fel az EL egyenleteket az $Energy[u]$ funkcionálra!

Megoldás:

•

$$\frac{\partial Energy}{\partial v} = -x, \quad \frac{\partial Energy}{\partial v'} = 2v', \quad \frac{d}{dx} (2v') - (-x) = 2v'' + x = 0.$$

- Az xv függvény integrálját a szubintervallumokon az x és v függvényeknek a szubintervallumok középpontjaiban felvett értékeinek a segítségével közelítjük.

$$\begin{aligned}
 & \text{Energy}[v] \\
 & \approx 0.2 \left(\left(\frac{v_1 - 0}{0.2} \right)^2 - \left(\frac{0 + 0.2}{2} \right) \left(\frac{0 + v_1}{2} \right) \right) \\
 & + 0.3 \left(\left(\frac{v_2 - v_1}{0.3} \right)^2 - \left(\frac{0.2 + 0.5}{2} \right) \left(\frac{v_1 + v_2}{2} \right) \right) \\
 & + 0.3 \left(\left(\frac{v_3 - v_2}{0.3} \right)^2 - \left(\frac{0.5 + 0.8}{2} \right) \left(\frac{v_2 + v_3}{2} \right) \right) \\
 & + 0.2 \left(\left(\frac{0 - v_3}{0.2} \right)^2 - \left(\frac{0.8 + 1}{2} \right) \left(\frac{v_3 + 0}{2} \right) \right)
 \end{aligned}$$

4. Veges elemek, gyenge megfogalmazás.

Oszd fel a $[0, 1]$ intervallumot 4 részre a következő pontokkal: $x_i = 0.2, 0.5, 0.8$. Legyen $v(x)$ az a folytonos függvény, amelyik affine az alintervallumokon és az értékei az $x = 0, 0.2, 0.5, 0.8, 1$ pontokban a következők: $0, v_1, v_2, v_3, 0$.

Legyen

$$u''(x) + xu'(x) = x^2, \quad u(0) = u(1) = 0.$$

- A DE gyenge u megoldása milyen egyenleteket kell, hogy kielégítsen?
- Írj fel egy numerikus egyenletet a v közelítő megoldás v_i numerikus paramétereire!

Solution:

•

$$0 = \int_0^1 \phi(u'' + xu' - x^2) dx = \int_0^1 -\phi'u' + \phi xu' - \phi x^2 dx$$

minden olyan ϕ -re, amire igaz, hogy $\phi(0) = \phi(1) = 0$.

- Legyen $\phi(x) = e_2(x)$ egy sátor alakú függvény az $x = 0.5$ pont körül. Ekkor az integrandus két darabra líkálizálható $x = 0.5$ körül. a középpontos numerikus módszert használva az integralok kiszámítására azt kapjuk, hogy

$$\begin{aligned}
 & 0 \\
 & \approx 0.3 \cdot \left(-\frac{1-0}{0.5-0.2} \frac{v_2-v_1}{0.5-0.2} + \frac{1}{2} \frac{0.2+0.5}{2} \frac{v_2-v_1}{0.3} - \frac{1}{2} \left(\frac{0.2+0.5}{2} \right)^2 \right) \\
 & + 0.3 \cdot \left(-\frac{0-1}{0.8-0.5} \frac{v_3-v_2}{0.8-0.5} + \frac{1}{2} \frac{0.5+0.8}{2} \frac{v_3-v_2}{0.3} - \frac{1}{2} \left(\frac{0.5+0.8}{2} \right)^2 \right).
 \end{aligned}$$

Itt a szorzótenyező $\frac{1}{2}$ nem más, mint az e_2 függvény értéke az $[0.2, 0.5]$ és $[0.5, 0.8]$ intervallumok közepén, továbbá pl. $\left(\frac{0.5+0.8}{2}\right)^2$ az x^2 függvény értéke az $x = (0.5+0.8)/2$ pontban.

5. Oldd meg a $y' + 9y = f(t)$ DE-t!
- Keresd meg es abrazold a G retardalt Green fuggvenyt!
  - Hasznald G -t arra, hogy kifejezd a partikularis megoldast a kovetkezo "kezdeti" feltetel mellett: $y(t) = f(t) = 0$ ha $t \ll 0$!
  - Hasznald G -t arra, hogy $t > 0$ -ra kifejezd a megoldast az $y(0) = 7$ kezdeti feltetel mellett!
6. Oldd meg a $y'' + 9y = f(t)$ DE-t!
- Keresd meg es abrazold a G retardalt Green fuggvenyt!
  - Hasznald G -t arra, hogy kifejezd a partikularis megoldast a kovetkezo "kezdeti" feltetel mellett: $y(t) = f(t) = 0$ ha $t \ll 0$!
7. • Ird at az elozo feladat masodrendu DE-et egy elsorendu rendszerre!
- Milyen egyenletet elegit ki az ennek megfelelo G Green fuggveny?
  - Mennyi $G(0^+)$?
  - Ird fel G segitsegevel a masodrendu DE megoldasat az $y(0) = 7, y'(0) = 6$ kezdeti feltetelek mellett, ha $t > 0$!

folyt.kov.

Chapter 12

Inhomogeneous evolutionary linear DE

12.1 Input-output relation

Homogeneous evolutionary linear DE:

$$\bar{y} = A(t)\bar{y}.$$

($\bar{y}$ vector, A matrix.)

Superposition principle: If

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_1 = A(t)\bar{y}_1 \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_2 = A(t)\bar{y}_2$$

then

$$\frac{d}{dt}(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2) = A(t)(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2),$$

so linear combination of solutions are solutions, too.

Inhomogeneous linear DE:

$$\bar{y} = A(t)\bar{y} + \bar{f}(t). \quad (12.1)$$

If

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_{hom} = A(t)\bar{y}_{hom} \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_{part} = A(t)\bar{y}_{part} + \bar{f}(t),$$

then

$$\frac{d}{dt}(\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{part}) = A(t)(\bar{y}_{hom} + \bar{y}_{part}) + \bar{f}(t).$$

So the general solution of the inhom. eq. can be written as the sum of the $\bar{y}_{hom}$ gen.sol. of the hom. eq. and the $\bar{y}_{part}$ particular sol. of the inhom. eq.:

$$\bar{y}_{gen.inhom} = \bar{y}_{hom} + \bar{y}_{part}.$$

Linear input-output relation: If

$$\frac{d}{dt}\bar{y}_1 = A(t)\bar{y}_1 + \bar{f}_1(t) \quad \text{es} \quad \frac{d}{dt}\bar{y}_2 = A(t)\bar{y}_2 + \bar{f}_2(t)$$

then

$$\frac{d}{dt}(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2) = A(t)(\alpha_1\bar{y}_1 + \alpha_2\bar{y}_2) + \alpha_1\bar{f}_1 + \alpha_2\bar{f}_2.$$

Solution strategy of (12.1): Solve first the DE if $f(t) =$

$$\delta(t), \quad e^{ipt}, \quad e^{-st},$$

then express f as their linear combination (integral):

$$f(t) \approx \sum_i f(t_i) \delta(t - t_i) \Delta t,$$

$$f(t) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int \tilde{f}(p) e^{ipt} dp,$$

$$f(t) = \frac{1}{2\pi i} \int F(s) e^{st} ds.$$

12.2 Distributions (generalized functions)

Let $\mathcal{D}$ be the vector space of the smooth, compactly supported (i.e. zero outside a finite interval) functions. Then every $f \in \mathcal{D}$ defines a linear functional $L_f : \mathcal{D} \rightarrow \mathbb{R}$ by

$$L_f : g \rightarrow L_f[g] = \int_{-\infty}^{\infty} f(x)g(x) dx = \langle f, g \rangle.$$

However for the $\delta : g \rightarrow g(0)$ functional there is no $f \in \mathcal{D}$ function, such that $L_f(g) = g(0)$ for all g . (Nevertheless δ can be approximated (as $n \rightarrow \infty$) by $\delta_n(x) \in \mathcal{D}$ positive functions such that $\int \delta_n(x) dx = 1$, and the domain where $\delta_n(x)$ is not zero is becoming more and more concentrated around 0.) The space of all linear functionals defined on $\mathcal{D}$ is called the $\mathcal{D}'$ space of distributions. Derivation is defined on them. A motivation for the definition: If $f, g \in \mathcal{D}$ then

$$\langle f', g \rangle = -\langle f, g' \rangle$$

according to the rule of partial integration. So for the $d \in \mathcal{D}'$ distribution let us define d' by the rule

$$\langle d', g \rangle = -\langle d, g' \rangle \quad \forall g \in \mathcal{D}$$

Then we can prove that $H' = \delta$:

$$\begin{aligned} \langle H', g \rangle &= -\langle H, g' \rangle = -\int_{-\infty}^{\infty} H(x)g'(x) dx = -\int_0^{\infty} g'(x) dx \\ &= -g(x) \Big|_0^{\infty} = -(g(\infty) - g(0)) = g(0) = \langle \delta, g \rangle. \end{aligned}$$

Problema 75. Let

$$F(t) = \begin{cases} 0 & \text{ha } t < 0 \\ t & \text{ha } 0 < t. \end{cases} \quad (12.2)$$

Prove that $F' = H$, i.e. $F'' = \delta$!

Problema 76. Let

$$G(t) = \begin{cases} 0 & \text{ha } t < 0 \\ e^{-7t} & \text{ha } 0 < t. \end{cases} \quad (12.3)$$

Prove that $G' + 7G = \delta$!

Problema 77. 1. Explain why $(\delta(x))^2$ does not make sense!

2. Is it possible to define $\delta(x_1)\delta(x_2) = \delta(\bar{x})$?

12.3 Inhomogeneous equations

12.3.1

The $y' = f(t)$ DE is the simplest example of an inhom.lin. DE. Given the $y'(t) = f(t)$ velocity, what is th $y(t)$ position?

$$y'(t) = f(t), y(t_0) = y_0 \iff y(t) = y_0 + \int_{t_0}^t f(\tau) d\tau.$$

Let $y(t) = f(t) = 0$, ha $t \ll 0$. Then

$$y(t) = \int_{-\infty}^t f(\tau) d\tau = \int_{-\infty}^{\infty} H(t, \tau) f(\tau) d\tau = \int_{-\infty}^{\infty} H(t - \tau) f(\tau) d\tau, \quad (12.4)$$

wher H is the Heaviside (theta, unit step) function:

$$H(t) = \begin{cases} 0 & \text{ha } t < 0 \\ 1 & \text{ha } 0 < t. \end{cases}$$

What are the properties of the $H'(t) = \delta(t)$ Dirac-delta generalized function?

$$\delta(t) = 0, \text{ ha } t \neq 0, \quad \text{illette } \int_{-\infty}^{\infty} \delta(t) dt = 1.$$

Dirac-delta as a limit (for example):

$$\delta_n = \begin{cases} n + n^2 t & \text{ha } -1/n < t < 0 \\ n - n^2 t & \text{ha } 0 < t < 1/n \\ 0 & \text{otherwise.} \end{cases}$$

$H'_n = \delta_n$:

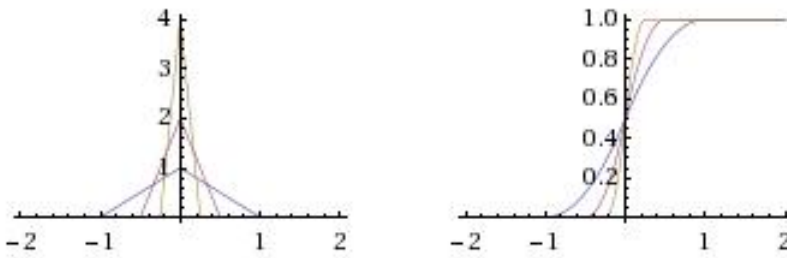

Figure 12.1: $\delta_{1,2,4} \rightarrow \delta$, $H_{1,2,4} \rightarrow H$.

Given the $y = H$ solution of $y' = \delta$ (fundamental solution, impulse response, retarded Green-function), the the solution of $y' = f$ is (12.4).

12.3.2

If the acceleration is $y''(t) = f(t)$, what is the $y(t)$ position?

For example:

$$\begin{aligned} y'' &= 10, \quad y(1) = 2, \quad y'(1) = 3. \\ y' &= \int 10 dt = 10t + C_1, \quad y = \int 10t + C_1 dt = 5t^2 + C_1t + C_2, \\ 5 \cdot 1^2 + C_1 \cdot 1 + C_2 &= 2, \quad 10 \cdot 1 + C_1 = 3 \quad \implies \quad y = 5t^2 - 7t + 4. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} y'' = f(t), \quad v = y', \quad v' = f(t) \quad \implies \quad y'(t) = v(t) = v(t_0) + \int_{t_0}^t f(\tau) d\tau, \\ y(t) = y(t_0) + \int_{t_0}^t \left(v(t_0) + \int_{t_0}^{\tau} f(\tau_2) d\tau_2 \right) d\tau \\ = y(t_0) + (t - t_0)v(t_0) + \int_{t_0}^t \left(\int_{t_0}^{\tau} f(\tau_2) d\tau_2 \right) d\tau \end{aligned}$$

If $y(t) = f(t) = 0$ for $t \ll 0$:

$$\begin{aligned} y(t) &= \int_{-\infty}^t \left(\int_{-\infty}^{\tau} f(\tau_2) d\tau_2 \right) d\tau = \int_{-\infty}^{\tau_2} \left(\int_{\tau_2}^t f(\tau_2) d\tau \right) d\tau_2 \\ &= \int_{-\infty}^{\tau_2} (t - \tau_2) f(\tau_2) d\tau_2 = \int_{-\infty}^{\tau} (t - \tau) f(\tau) d\tau \\ &= \int_{-\infty}^{\infty} F(t - \tau) f(\tau) d\tau, \end{aligned}$$

where

$$F(t) = \begin{cases} 0 & \text{ha } t < 0 \\ t & \text{ha } 0 < t. \end{cases} \quad (12.5)$$

$F(t)$ solves $F'' = \delta$, here F' has a unit jump at $t = 0$. ($H(t)$ solves $H' = \delta$, now H has a unit jump at $t = 0$.)

12.3.3

$y'(t) + 3y(t) = f(t)$, $y(t) = f(t) = 0$ ha $t \ll 0$. We would like to express y as $y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t - \tau) f(\tau) d\tau$, where G solves $G' + 3G = \delta$. What do we know about G ?

1. $G(t) = 0$ if $t < 0$, since $y(t) = f(t) = 0$ if $t \ll 0$.
2. If $t \approx 0$ then G is approximately the same as the Heaviside solution of $H' = \delta$, i.e. $G(0^+) - G(0^-) = 1 = H(0^+) - H(0^-)$.
3. If $t > 0$, then $G' + 3G = 0$, since $\delta(t) = 0$, ha $t \neq 0$.

since the solution of $u'(t) + 3u(t) = 0$, $u(0) = 1$ is $u(t) = e^{-3t}$, we have

$$G(t) = \begin{cases} 0, & \text{ha } t < 0 \\ e^{-3t} & \text{ha } t > 0. \end{cases}$$

Consequently

$$y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-s)f(s) ds = \int_{-\infty}^t e^{-3(t-s)} f(s) ds.$$

This expression describes a system that was at rest in the distant past. If $y(0)$ is given, then

$$y(t) = y(0)G(t) + \int_0^{\infty} G(t-s)f(s) ds,$$

since G satisfies the $G(0^+) = 1$ initial condition (Duhamel-principle).

12.3.4

$y''(t) + 9y(t) = f(t)$, $y(t) = f(t) = 0$ ha $t \ll 0$. We would like to write y as $y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-\tau)f(\tau) d\tau$, where G solves $G'' + 9G = \delta$. What do we know about G ?

1. $G(t) = 0$ if $t < 0$, since $y(t) = f(t) = 0$ if $t \ll 0$.
2. If $t \approx 0$, then G behaves as the (12.5) solution of $F'' = \delta$, i.e. $G(0^+) - G(0^-) = 0 = F(0^+) - F(0^-)$ and $G'(0^+) - G'(0^-) = 1 = F'(0^+) - F'(0^-)$.
3. If $t > 0$, then $G'' + 9G = 0$, since $\delta(t) = 0$, if $t \neq 0$.

As the solution of $u''(t) + 9u(t) = 0$, $u'(0) = 1$, $u(0) = 0$ is $u(t) = \frac{1}{3} \sin(3t)$, we have

$$G(t) = \begin{cases} 0, & \text{ha } t < 0 \\ \frac{1}{3} \sin(3t) & \text{ha } t > 0. \end{cases}$$

So

$$y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-s)f(s) ds = \int_{-\infty}^t \frac{1}{3} \sin(3(t-s))f(s) ds.$$

Unfortunately we can not apply here the Duhamel principle.

12.3.5

Radioactive decay $1 \rightarrow 2 \rightarrow \emptyset$:

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix}$$

Particular solution of the hom.eq: if

$$\begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \text{illetteve} \quad \begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix},$$

then

$$\begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} e^{-3t} \\ -3e^{-3t} + 3e^{-2t} \end{pmatrix}, \quad \text{illetteve} \quad \begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ e^{-2t} \end{pmatrix}.$$

The G_{i1} response of the system for a unit impulse of the 1 material at time zero:

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} G_{11} \\ G_{21} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} G_{11} \\ G_{21} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} \delta(t) \\ 0 \end{pmatrix}.$$

The same for the 2 material:

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} G_{12} \\ G_{22} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} G_{12} \\ G_{22} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 \\ \delta(t) \end{pmatrix}.$$

We can unify these equations:

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} G_{12} & G_{12} \\ G_{21} & G_{22} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} G_{12} & G_{12} \\ G_{21} & G_{22} \end{pmatrix} + \delta(t) \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

So

$$G(0^+) = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Consequently the retarded ($G(t) = 0$, if $t < 0$) solution for $t > 0$ is

$$G(t) = \begin{pmatrix} G_{11} & G_{12} \\ G_{21} & G_{22} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} e^{-3t} & 0 \\ -3e^{-3t} + 3e^{-2t} & e^{-2t} \end{pmatrix},$$

while for negative t the value of G is zero. Then the solution of

$$\frac{d}{dt} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} f_1(t) \\ f_2(t) \end{pmatrix},$$

($\bar{f}(t) = \bar{y}(t) = 0$, if $t \ll 0$) is

$$\bar{y}(t) = \int_{-\infty}^{\infty} G(t-s)\bar{f}(s) ds.$$

Formally

$$\begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \left(\frac{d}{dt} - \begin{pmatrix} -3 & 0 \\ 3 & -2 \end{pmatrix} \right)^{-1} \begin{pmatrix} f_1 \\ f_2 \end{pmatrix},$$

Unfortunately it is not easy to define the inverse of an operator with zero eigenvectors (solutions of the hom.eq.)

Duhamel principle: if

$$\begin{pmatrix} y_1(0) \\ y_2(0) \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 13 \\ 31 \end{pmatrix}$$

then

$$\begin{pmatrix} y_1(t) \\ y_2(t) \end{pmatrix} = G(t) \begin{pmatrix} 13 \\ 31 \end{pmatrix} + \int_0^{\infty} G(t-s)\bar{f}(s) ds, \quad \text{ha } t > 0.$$

Problema 78. Express $y'' + 9y = f(t)$ as a first order system! Find the retarded Green function! Write down the solution of initial value problem with the help of the Duhamel principle!

Problema 79. Express $y'' + 4y' + 5y = f(t)$ as a first order system! Find the retarded Green function! Write down the solution of initial value problem with the help of the Duhamel principle!

Chapter 13

Finite elements

13.1 Calculus of variations, Euler-Lagrange equation

Reference: P.Olver: http://www.math.umn.edu/~olver/lv_cv.pdf

How can we minimize the

$$E[u] = \int_0^1 \frac{1}{2} [u'(x)]^2 - f(x)u(x) dx = \int_0^1 \frac{1}{2} L(x, u, u') dx$$

energy functional with boundary conditions $u(0) = u(1) = 0$?

At the critical point u we have

$$\begin{aligned} E[u + \delta u] - E[u] &\approx \int_0^1 \frac{\partial L}{\partial u} \delta u + \frac{\partial L}{\partial u'} (\delta u)' dx \\ &= \frac{\partial L}{\partial u'} \Big|_0^1 + \int_0^1 \left[\frac{\partial L}{\partial u} - \frac{d}{dx} \left(\frac{\partial L}{\partial u'} \right) \right] \delta u dx \end{aligned}$$

as this is true for all $\delta u : \delta u(0) = \delta u(1) = 0$ variation,

$$\frac{d}{dx} \left(\frac{\partial L}{\partial u'} \right) - \frac{\partial L}{\partial u} = 0.$$

This is the Euler-Lagrange equation.

In higher dimensions: $L = L(\bar{x}, \phi^\mu(\bar{x}), \partial_{x_i} \phi^\mu(\bar{x}))$,

$$\sum_i \frac{\partial}{\partial x_i} \left(\frac{\partial L}{\partial (\partial_{x_i} \phi^\mu)} \right) - \frac{\partial L}{\partial \phi^\mu} = 0.$$

Problema 80. Write down the EL equations for the following Lagrangians:

1. A point particle $\bar{x}(t)$ moving in a $V(\bar{x})$ potential field:

$$L = \frac{1}{2} \sum_i \dot{x}_i^2 - V(\bar{x}).$$

2. A point particle $\bar{x}(t)$ moving in a $\bar{A}(\bar{x})$ magnetic potential:

$$L = \frac{1}{2} \sum_i \dot{x}_i^2 + \bar{A}(\bar{x}) \cdot \dot{\bar{x}}.$$

3. A monocycle's coordinates: $x(t), y(t), \phi(t)$.

$$L = \frac{1}{2} (\dot{x}^2 + \dot{y}^2 + \dot{\phi}^2) + \lambda(t) \cdot (\dot{x} \sin \phi - \dot{y} \cos \phi).$$

The EL equation corresponding to λ ensures that the velocity vector $(\dot{x}, \dot{y})$ has the same direction as $(\cos(\phi), \sin(\phi))$ has.

Problema 81. Write down the Euler-Lagrange equations for the Lagrangians L and M !

$$\begin{aligned} (y')^2 - y^2, \quad y' + 8, \quad (y')^2 + y', \quad L &= (y')^4 + (y - 1)^2, \\ M &= ((y'_1)^2 + (y'_2)^2) / 2 - V(y_1, y_2), \\ ((y'_1)^2 + (y'_2)^2) / 2 + A_1(y_1, y_2)y'_1 + A_2(y_1, y_2)y'_2 \end{aligned}$$

Megoldas 46. Solution:

L :

$$\begin{aligned} \frac{\partial L}{\partial y} &= 2(y - 1), \quad \frac{\partial L}{\partial y'} = 4(y')^3, \\ \frac{d}{dx} (4(y')^3) - 2(y - 1) &= 0. \end{aligned}$$

M :

$$\begin{aligned} \frac{\partial M}{\partial y'_1} &= y'_1, \quad \frac{\partial M}{\partial y'_2} = y'_2, \quad \frac{\partial M}{\partial y_1} = -\frac{\partial V}{\partial y_1}, \quad \frac{\partial M}{\partial y_2} = -\frac{\partial V}{\partial y_2}, \\ \frac{d}{dx} y'_1 - \left(-\frac{\partial V}{\partial y_1}\right) &= 0, \quad \frac{d}{dx} y'_2 - \left(-\frac{\partial V}{\partial y_2}\right) = 0, \\ &\text{vagy} \\ y''_1 &= -\frac{\partial V}{\partial y_1}, \quad y''_2 = -\frac{\partial V}{\partial y_2} \end{aligned}$$

13.2 Finite differences

Try to approximate $u \in \text{Fun}([0, 1])$ by its values at $x_i = i\Delta x$, $i = 1, \dots, (N-1)$, where $N = 1/\Delta x$:

$$\vec{u} = (u(1 \cdot \Delta x), \dots, u(i \cdot \Delta x), \dots, u((N-1)\Delta x))^T = (u_1, \dots, u_{N-1})^T,$$

so the components of the vector are $u_i = u(x_i) = u(i \cdot \Delta x)$.

Derivation: Numerical approximation of the derivative:

$$\begin{aligned} u'(x) &\approx \frac{1}{\Delta x} (u(x + \Delta x) - u(x)) \approx \frac{1}{\Delta x} (u(x) - u(x - \Delta x)) \\ &\approx \frac{1}{2\Delta x} (u(x + \Delta x) - u(x - \Delta x)). \end{aligned}$$

If the vector space of the functions $u(x)$ are approximated by finite (three) dimensional vectors

$$\vec{u} = (u(0.25), u(0.5), u(0.75))^T = (u_1, u_2, u_3) \in \mathbb{R}^3$$

(here $\Delta x = 1/4$), then the approximations of u' are

$$\begin{aligned} & \frac{1}{\Delta x} \begin{pmatrix} -1 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & 1 \\ 0 & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix}, \\ & \frac{1}{\Delta x} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -1 & 1 & 0 \\ 0 & -1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix}, \\ & \frac{1}{2\Delta x} \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ -1 & 0 & 1 \\ 0 & -1 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

The last one is the most accurate, its matrix is also antisymmetric.

Derivation in the infinite dimensional space of functions $\implies$ linear transformations, matrices in finite dimensional vector spaces.

The approximation of u'' :

$$u''(x) \approx \frac{1}{\Delta x^2} (u(x + \Delta x) - 2u(x) + u(x - \Delta x)).$$

So a numerical approximation of the equation

$$-u''(x) = f(x), \quad \text{vagy} \quad -\frac{d^2}{dx^2}u = f, \quad u(0) = u(1) = 0,$$

might be:

$$\frac{1}{\Delta x^2} \begin{pmatrix} 2 & -1 & 0 \\ -1 & 2 & -1 \\ 0 & -1 & 2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} f_1 \\ f_2 \\ f_3 \end{pmatrix}, \quad \text{vagy} \quad \Delta x \cdot L \vec{u} = \vec{f}.$$

Then

$$\begin{aligned} (\Delta x \cdot L) \vec{u} &= \vec{f}, \\ (\Delta x \cdot G) \vec{f} &= \vec{u} = \Delta x (\Delta x^2 L)^{-1} \vec{f}, \end{aligned}$$

so

$$G = (\Delta x^2 L)^{-1} = \Delta x \begin{pmatrix} 2 & -1 & 0 \\ -1 & 2 & -1 \\ 0 & -1 & 2 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 0.1875 & 0.125 & 0.0625 \\ 0.125 & 0.25 & 0.125 \\ 0.0625 & 0.125 & 0.1875 \end{pmatrix}.$$

13.2.1 Finite elements method (FEM)

Ref: P.Olver: http://www.math.umn.edu/~olver/num_/lnf.pdf

Energy minimalization: Instead of approximating u by a finite dimensional vector, let us try to approximate it by a function in a finite dimensional subspace $V \subset Fun$.

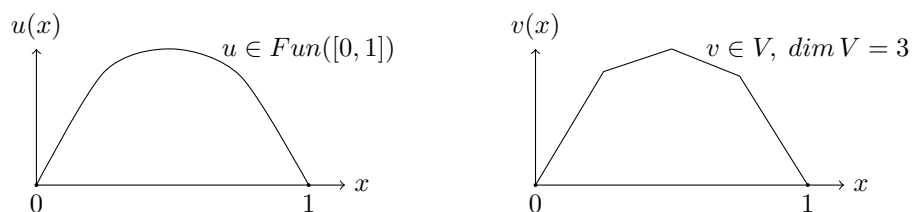

Figure 13.1: The piecewise affine and continuous functions v form a three dimensional subspace in the space of "all" functions.

A basis for V :

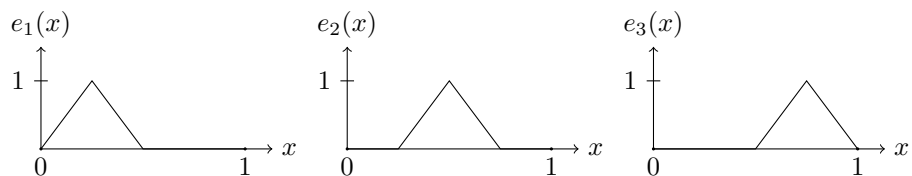

Figure 13.2: The tent shaped functions form a basis of V .

So the approximation of u is

$$\begin{aligned} u(x) \approx v(x) &= u(0.25)e_1(x) + u(0.5)e_2(x) + u(0.75)e_3(x) \\ &= v_1e_1(x) + v_2e_2(x) + v_3e_3(x). \end{aligned}$$

This approximation does not make too much sense if it is substituted into (10.1), as v'' is zero wherever it is defined. However the energy functional (10.2)

$$\text{Energia}[v] = \int_0^1 \frac{1}{2} [v'(x)]^2 - f(x)v(x) dx$$

approximates $\text{Energia}[u]$ quite well, if the first derivatives of u and v are close to each other. For the computation of the integral of $f(x)v(x)$ we might use the approximation

$$\begin{aligned} f(x) \approx & f(0.25)e_1(x) + f(0.5)e_2(x) + f(0.75)e_3(x) \\ &= f_1e_1(x) + f_2e_2(x) + f_3e_3(x). \end{aligned}$$

Then

$$\begin{aligned}
E[\bar{v}] &= E[(v_1, v_2, v_3)^T] = \\
&+4v_1^2 - 4v_2v_1 + 4v_2^2 + 4v_3^2 - 4v_2v_3 \\
&- \frac{f_1v_1}{6} - \frac{f_2v_1}{24} - \frac{f_1v_2}{24} - \frac{f_2v_2}{6} - \frac{f_3v_2}{24} - \frac{f_2v_3}{24} - \frac{f_3v_3}{6} \\
&= (v_1, v_2, v_3) \begin{pmatrix} 4 & -2 & 0 \\ -2 & 4 & -2 \\ 0 & -2 & 4 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} \\
&+ (f_1, f_2, f_3) \begin{pmatrix} -\frac{1}{6} & -\frac{1}{24} & 0 \\ -\frac{1}{24} & -\frac{1}{6} & -\frac{1}{24} \\ 0 & -\frac{1}{24} & -\frac{1}{6} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} \\
&= \bar{v}^T L \bar{v} + \bar{f}^T M \bar{v} = \bar{v}^T L \bar{v} + \bar{g}^T \bar{v}, \tag{13.1}
\end{aligned}$$

where $\bar{g} = M^T \bar{f}$. This expression was generated by $N = 4$ integration on the subintervals, for example on the third $[0.5, 0.75]$ element

$$v(x) = v_2 + (v_3 - v_2) \frac{x - 0.5}{0.25}, \quad f(x) = f_2 + (f_3 - f_2) \frac{x - 0.5}{0.25},$$

and its contribution to $\text{Energia}[v]$ is

$$\int_{0.5}^{0.75} \frac{1}{2} \left(\frac{v_3 - v_2}{0.25} \right)^2 - \left(f_2 + (f_3 - f_2) \frac{x - 0.5}{0.25} \right) \left(v_2 + (v_3 - v_2) \frac{x - 0.5}{0.25} \right) dx.$$

Of course other approximations can be used for the computation of the integrals. For example one might wish to use some sort of midpoint method:

$$\int_{0.5}^{0.75} f(x)v(x) dx \approx 0.25 \cdot \frac{f_2 + f_3}{2} \cdot \frac{v_2 + v_3}{2}.$$

Let us minimize (13.2.1)! At the critical point

$$0 = \frac{\partial}{\partial v_k} \left(\sum_{i,j} v_i L_{ij} v_j + \sum_i g_i v_i \right) = 2 \sum_j v_i L_{ik} + g_k$$

for all k , so

$$2\bar{v}^T L = -\bar{g}^T \quad \Leftrightarrow \quad 2L^T \bar{v} = -\bar{g} \quad \Leftrightarrow \quad \bar{v} = -\frac{1}{2}(L^T)^{-1} \bar{g} = -\frac{1}{2}(L^{-1})^T M^T \bar{f}.$$

The vector $\bar{v}$ gives the approximative solution.

Weak solution: How can we generate similar equations, if the the energy functional is unknown Let u be the solution of (10.1)

$$u''(x) + f(x) = 0, \quad u(0) = u(1) = 0.$$

Then for all $\phi(x) : \phi(0) = \phi(1) = 0$ we have

$$0 = \int_0^1 \phi(x)(u''(x) + f(x)) dx = \int_0^1 -\phi'(x)u'(x) + \phi(x)f(x) dx \tag{13.2}$$

since in the partial integration the boundary term $\phi(x)u'(x)|_0^1$ drops out by the boundary condition for ϕ . just as in the case of the energy functional $\text{Energia}[v]$, all we need is the first derivative of u . The approximation of the solution $u(x)$

$$u(x) \approx v(x) = v_1 e_1(x) + v_2 e_2(x) + v_3 e_3(x)$$

can be found as follows. We require that the second integral in (13.2) must be zero, if we write v instead of u , and if ϕ is substituted by $\phi(x) = c_1 e_1(x) + c_2 e_2(x) + c_3 e_3(x)$.

As $\bar{c}$ is arbitrary, the next three integrals must be zero:

$$0 = \int_0^1 -e'_i(x)v'(x) + e_i(x)f(x) dx, \quad i = 1, 2, 3. \quad (13.3)$$

If we use the $f \approx f_1 e_1 + f_2 e_2 + f_3 e_3$ approximation, then we obtain the following set of equations:

$$\begin{aligned} \frac{1}{6}f_1 + \frac{1}{24}f_2 + 0f_3 - 8v_1 + 4v_2 + 0v_3 &= 0 \\ \frac{1}{24}f_1 + \frac{1}{6}f_2 + \frac{1}{24}f_3 + 4v_1 - 8v_2 + 4v_3 &= 0 \\ 0f_1 + \frac{1}{24}f_2 + \frac{1}{6}f_3 + 0v_1 + 4v_2 - 8v_3 &= 0. \end{aligned}$$

For example the first one is obtained as

$$\begin{aligned} 0 &= \int_0^{0.25} -\frac{1}{0.25} \frac{v_1}{0.25} + \frac{x}{0.25} \frac{f_1 x}{0.25} dx \\ &+ \int_{0.25}^{0.5} -\frac{-1}{0.25} \frac{v_2 - v_1}{0.25} + \left(1 - \frac{x - 0.25}{0.25}\right) \left(v_1 + (v_2 - v_1) \frac{x - 0.25}{0.25}\right) dx. \end{aligned}$$

If $\bar{f}$ is given, the vector $\bar{v}$ determines the approximate solution $v(x)$.

Try to work out the following problems using both of the methods of energy minimization and weak solutions!

Problema 82. *What kind of changes are necessary if the boundary condition is $u(0) = 2$, $u(1) = 3$?*

Problema 83. *Let $S[u] = \int_0^1 (y'(x))^4 + xy(x) dx$ where u is defined on $[0, 1]$ and vanishes at the endpoints. Let V be defined on $[0, 1]$, assume that it vanishes at the endpoints and is continuous. Assume also that elements of V are piecewise affine on the $[0, 1/3]$, $[1/3, 2/3]$, $[2/3, 1]$ intervals. Let ϕ_1 and ϕ_2 be a basis of V , such that $\phi_1(1/3) = \phi_2(2/3) = 1$ and $\phi_2(1/3) = \phi_1(2/3) = 0$. Let $u_h = c_1 \phi_1 + c_2 \phi_2$. Compute the $S[u_h] = s(c_1, c_2)$ two variable function! (For the computation of the $xy(x)$ term in the integral use some approximate method!)*

Megoldas 47. *Solution:*

$$\begin{aligned} &S[u_h] \\ &\approx \left[(3c_1)^4 \cdot \frac{1}{3} + (3(c_2 - c_1))^4 \cdot \frac{1}{3} + (-3c_2)^4 \cdot \frac{1}{3} \right] \\ &+ \left[\frac{1}{2} \left(0 \cdot 0 + \frac{1}{3} \cdot c_1 \right) \cdot \frac{1}{3} + \frac{1}{2} \left(\frac{1}{3} \cdot c_1 + \frac{2}{3} \cdot c_2 \right) \cdot \frac{1}{3} + \frac{1}{2} \left(\frac{2}{3} \cdot c_2 + 1 \cdot 0 \right) \cdot \frac{1}{3} \right] \end{aligned}$$

Sample problems for Test 2

1. Finite differences.

Find numerical equations for an approximate solution of the DE

$$u''(x) + xu'(x) = x^2, \quad u(0) = u(1) = 0.$$

Approximate the function u by the vector $\vec{u}_i = u(i\Delta x)$, $i = 1, \dots, 4$, $\Delta x = 1/5$.

- Express $u''(x)$ by $u(x \pm \Delta x), u(x)$!
- How do you approximate $u'(x)$? Write down the corresponding finite difference approximation of the DE as an inhom.lin. equation for $\vec{u}$!

Solution:

•

$$u''(x) = \frac{1}{\Delta x^2} (u(x + \Delta x) - 2u(x) + u(x - \Delta x))$$

•

$$u'(x) = \frac{1}{\Delta x} (u(x + \Delta x) - u(x)).$$

$$\begin{aligned} & \frac{1}{\Delta x} \begin{pmatrix} -2 & 1 & & \\ 1 & -2 & 1 & \\ & 1 & -2 & 1 \\ & & 1 & -2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \\ u_4 \end{pmatrix} \\ + & \begin{pmatrix} 1 \cdot \Delta x & & & \\ & 2 \cdot \Delta x & & \\ & & 3 \cdot \Delta x & \\ & & & 4 \cdot \Delta x \end{pmatrix} \frac{1}{\Delta x} \begin{pmatrix} -1 & 1 & & \\ & -1 & 1 & \\ & & -1 & 1 \\ & & & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \\ u_4 \end{pmatrix} \\ = & \begin{pmatrix} (1 \cdot \Delta x)^2 \\ (2 \cdot \Delta x)^2 \\ (3 \cdot \Delta x)^2 \\ (4 \cdot \Delta x)^2 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

Just for practice, solve a similar problem:

$$u''' + x^2 u' = x, \quad u'(x) \approx (u(x + \Delta x) - u(x - \Delta x)) / (2\Delta x) !$$

2. Euler-Lagrange equations.

Let

$$L(x(t), y(t), \dot{x}(t), \dot{y}(t)) = \dot{x}^3 + \dot{y}^2 + x\dot{y} + x^5 y^6.$$

Write down the EL equations for this Lagrange function!

Solution:

$$\begin{aligned} EL : \quad & \frac{d}{dt} \frac{\partial L}{\partial \dot{\phi}_i} - \frac{\partial L}{\partial \phi_i} = 0, \quad \phi_1 = x, \quad \phi_2 = y. \\ \frac{\partial L}{\partial x} = & \dot{y} + 5x^4 y^6, \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{x}} = 3\dot{x}^2, \quad \frac{\partial L}{\partial y} = x^5 \cdot 6y^5, \quad \frac{\partial L}{\partial \dot{y}} = 2\dot{y} + x, \\ \frac{d}{dt} (3\dot{x}^2) - & (\dot{y} + 5x^4 y^6) = 6\ddot{x}\dot{x} - (\dot{y} + 5x^4 y^6) = 0, \\ \frac{d}{dt} (2\dot{y} + x) - & x^5 \cdot 6y^5 = (2\ddot{y} + \dot{x}) - (x^5 \cdot 6y^5) = 0. \end{aligned}$$

3. Finite Elements, variational formulation.

Divide the $[0, 1]$ interval to 4 subintervals by the points $x_i = 0.2, 0.5, 0.8$. Let $v(x)$ be the continuous function which is affine on the subintervals and its values at $x = 0, 0.2, 0.5, 0.8, 1$ are $0, v_1, v_2, v_3, 0$.

- Write down the EL equation for the $Energy[u]$ functional, where $Energy$ is given by the next item!
- Compute

$$Energy[v] = \int_0^1 (v')^2 - xv \, dx$$

approximatly or exactly!

Solution:

-
- $$\frac{\partial Energy}{\partial v} = -x, \quad \frac{\partial Energy}{\partial v'} = 2v', \quad \frac{d}{dx}(2v') - (-x) = 2v'' + x = 0.$$
- We compute (approximately) the integral of xv by using the midpoint values of x and v for each subinterval.

$$\begin{aligned} Energy[v] & \approx 0.2 \left(\left(\frac{v_1 - 0}{0.2} \right)^2 - \left(\frac{0 + 0.2}{2} \right) \left(\frac{0 + v_1}{2} \right) \right) \\ & + 0.3 \left(\left(\frac{v_2 - v_1}{0.3} \right)^2 - \left(\frac{0.2 + 0.5}{2} \right) \left(\frac{v_1 + v_2}{2} \right) \right) \\ & + 0.3 \left(\left(\frac{v_3 - v_2}{0.3} \right)^2 - \left(\frac{0.5 + 0.8}{2} \right) \left(\frac{v_2 + v_3}{2} \right) \right) \\ & + 0.2 \left(\left(\frac{0 - v_3}{0.2} \right)^2 - \left(\frac{0.8 + 1}{2} \right) \left(\frac{v_3 + 0}{2} \right) \right) \end{aligned}$$

4. Finite Elements, weak formulation.

Divide the $[0, 1]$ interval to 4 subintervals by the points $x_i = 0.2, 0.5, 0.8$. Let $v(x)$ be the continuous function which is affine on the subintervals and its values at $x = 0, 0.2, 0.5, 0.8, 1$ are $0, v_1, v_2, v_3, 0$. Let

$$u''(x) + xu'(x) = x^2, \quad u(0) = u(1) = 0.$$

- What equations should be satisfied by the weak solution u of the DE?
- Write down a numerical equation which should be satisfied by the parameters v_i of the approximate solution v !

Solution:

-

$$0 = \int_0^1 \phi (u'' + xu' - x^2) \, dx = \int_0^1 -\phi' u' + \phi xu' - \phi x^2 \, dx$$

for all ϕ , such that $\phi(0) = \phi(1) = 0$.

- Let $\phi(x) = e_2(x)$ be the tent-like basis function centered at $x = 0.5$. The integrand is localized to two subintervals around $x = 0.5$. The previous equation reads as now (we are using the midpoint approximation for the computations of the integrals)

$$\begin{aligned} & 0 \\ \approx & 0.3 \cdot \left(-\frac{1-0}{0.5-0.2} \frac{v_2-v_1}{0.5-0.2} + \frac{1}{2} \frac{0.2+0.5}{2} \frac{v_2-v_1}{0.3} - \frac{1}{2} \left(\frac{0.2+0.5}{2} \right)^2 \right) \\ & + 0.3 \cdot \left(-\frac{0-1}{0.8-0.5} \frac{v_3-v_2}{0.8-0.5} + \frac{1}{2} \frac{0.5+0.8}{2} \frac{v_3-v_2}{0.3} - \frac{1}{2} \left(\frac{0.5+0.8}{2} \right)^2 \right). \end{aligned}$$

Here the factor $\frac{1}{2}$ is the value of e_2 at the midpoints of the intervals $[0.2, 0.5]$ and $[0.5, 0.8]$, while (for example) $\left(\frac{0.5+0.8}{2}\right)^2$ is the value of x^2 at $(0.5+0.8)/2$.

- Solve the $y' + 9y = f(t)$ DE!
  - Find and plot the retarded Green function G !
  - Use G to express the solution of the DE under the conditions $y(t) = f(t) = 0$ for $t \ll 0$!
  - Use G to express the solution of the DE for $t > 0$ under the initial condition $y(0) = 7$!
- Solve the $y'' + 9y = f(t)$ DE!
  - Find and plot the retarded Green function G !
  - Use G to express the solution of the DE under the conditions $y(t) = f(t) = 0$ for $t \ll 0$!
- Rewrite the previous second order DE as a first order system!
  - What equation is satisfied by the corresponding Green function G ?
  - What are the values of the matrix elements of G at $t = 0^+$?
  - Use G to express the solution of the DE for $t > 0$ under the initial conditions $y(0) = 7, y'(0) = 6$!